

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Eraõiguse osakond

Sander Peterson

**TÖÖTLUSE JA EELSEADISTUSTE AUTORIÕIGUSLIK STAATUS
FOTO- JA VIDEOGRAAFIAS**

Magistritöö

Juhendaja
Professor Aleksei Kelli

Tallinn
2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. FOTO- JA VIDEOTÖÖTLUS NING AUTORIÕIGUSLIK KAITSE	9
1.1. Foto ja video kui autoriõiguslikult kaitstud töödeldavad teosed	9
1.2. Töötlus ja tuletatud teos	18
1.3. Töötlusprotsessi iseloom ja eesmärk	24
1.4. Eelseadistuste vormid ja kogumikud	29
1.5. Eelseadistuste kasutamislepingud	32
2. EELSEADISTUS KUI ERALDISEISEV ÕIGUSOBJEKT	35
2.1. Eelseadistuse originaalsus	35
2.2. Õiguskaitse eelseadistuste kasutamisel ja muutmisel praktikas	47
2.3. Eelseadistuste kogumik kui teos	51
2.4. Eelseadistus andmebaasi ja ärisaladusena	52
2.5. Eelseadistuse kasutamine tuletatud teose ja ühise autorsuse kontekstis	56
KOKKUVÕTE	64
THE COPYRIGHT OF IMAGE EDITING AND USE OF PRESETS IN THE FIELD OF PHOTOGRAPHY AND VIDEOGRAPHY – ABSTRACT	69
KASUTATUD KIRJANDUS JA MUUD ALLIKAD	74
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	78
KASUTATUD KOHTULAHENDID	79

SISSEJUHATUS

Tänapäeval on foto- ja videograafia järjest suuremale hulgale inimestele kättesaadav ja igapäevane. Valdkond on viimaste aastatega teinud suuri arenguhüppeid professionaalidele suunatud tehnoloogias, kuid eriti laialdaselt ka tavatarbija jaoks kättesaadava kaameratehnoloogia ja foto- ning videotöötamise tööriistade mõistes. Jätkuvas kasvutrendis on ka töötlusprogrammide turg.¹ Erinevus peaaegu iga inimese taskus oleva nutitelefoniga kaamera ning professionaalse eraldiseisva kaamera võimekuse vahel ei ole kunagi olnud väiksem. Foto või video üldine tehniline kvaliteet ning seeläbi ka loomingulise järeltöötamise potentsiaal on seetõttu järjest kõrgem.

Foto- ja videograafia nii praktilisel kui kunstilisel eesmärgil on jätkuvas tõusutrendis ka tänu sotsiaalmeedia suurenevale kasutajaskonnale. Visuaalne sisu on ka turunduslikel eesmärkidel kasutades üks efektiivsemaid sisu vorme ning suure osa visuaalsest sisust internetis moodustavad fotod ja videod.² Facebook'i laetakse igapäevaselt üles umbes 350 miljonit fotot, Instagram'is jagatakse iga päev umbes 95 miljonit fotot ja videot. Mõlemale platvormile üles laaditud piltide koguarv ületab 290 miljardit.³ Fotograafia kui tööstusharu on laienemas.⁴ Eeltoodust tuleneb õiguslikus mõistes tõsiasi, et autoriõigustega kaitstud teoseid luuakse üha enam ning seetõttu omab ka antud regulatsioon õigusruumis järjest suuremat tähtsust. Seejuures on autoriõiguse regulatsiooni kaasaskäimine valdkonna iseärasustega ja valdkonnas toimuvate muutustega oluline. Samuti on oluline valdkonna instrumentidega, nagu piltide ja videote töötlemine, seonduv õigusselgus.

Tänapäeva mõistes tähendab nii foto kui video sisuliselt digitaalfaili. Igal spetsiifilisel failiformaadil on omad eelised ja puudused, kuid eesmärki täidavad need lõppastmes ühte ja

¹ Technavio, Photo Editing Software Market share to register a growth of USD 542.87 Mn at a CAGR of 9.27%. 28.04.2022. Kättesaadav: <https://www.prnewswire.com/news-releases/photo-editing-software-market-share-to-register-a-growth-of-usd-542-87-mn-at-a-cagr-of-9-27-increasing-smartphone-penetration-owing-to-the-availability-of-low-cost-smartphones--to-boost-market-growth--technavio-301534490.html> (01.12.2022).

² Manic, M. Marketing Engagement Through Visual Content. Transilvania University of Braşov. Märts 2023. Veebilehel: https://www.researchgate.net/publication/290084483_Marketing_Engagement_Through_Visual_Content (11.03.2023).

³ O'Hagan, S, What next for photography in the age of Instagram. Oktoober 2022. Veebilehel: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2018/oct/14/future-photography-in-the-age-of-instagram-essay-sean-o-hagan> (19.02.2023).

⁴ Firsthand. Photography Industry Outlook. 2023. Kättesaadav: <https://firsthand.co/industries/photography/industry-outlook> (21.02.2023).

sama – läbi nende failide, kasutades arvuti ning monitori või muu taolise tehnilise vahendi abi, on teos inimesele visuaalselt tajutav. Analoogfotograafia ajastul oli nii pildistamise kui ka filmimise protsessi tulemuseks füüsiline filmirull, mis vajas hiljem töötlemist ning näiteks ilmutamist fotopaberile, seega teosel oli ka füüsiline kuju. Tänapäeval leiavad ka enamus analoogfotosid ja -videoid oma tee skännerisse, mis annab nendele lõppastmes digitaalse vormi.

Käsitledes just analoog foto- ja videograafialemast ilmutamise protsessi, jõuab ka käesoleva magistr töö keskse probleemi juurde. Juba analoogfotograafia puhul oli võimalik ja tihti ka hädavajalik foto ilmutamise protsessi käigus algset fotot muuta. See oli võimalik läbi erinevate keemiliste ühendite kasutamise, et saavutada fotole teistsugune koloriit ning näiteks suurendada või vähendada fotol oleva müra taset.

Tänapäevane digitaalfail on oma olemuselt veel lihtsamini ja sisuliselt igal hetkel ja viisil näiteks arvuti või nutiseadme abil töödeldav. Töötlusprotsess on muutunud enamuse digitaalfotode- ja videote valmimisprotsessi lahutamatuks osaks.⁵ Foto- ja videotöötlus võimaldab teha algteosele muudatusi mitmel viisil. Teost on võimalik muuta vähesel määral, näiteks pelgalt tehnilisi korrekture tehes, kuid ka selliselt, et lõpptulemus muutub esialgsuga võrreldes drastiliselt. Fotode ja videote töötlemiseks kasutatakse töötlusprogramme. Professionaalne töötlusprotsess on aga omakorda aeganõudev ja spetsiifiline tööprotsess, mistõttu kvaliteetne töötlus vajab ka laialdasemat oskuste pagasit, et vastavas programmis eesmärgipäraselt navigeerida ja soovitud tulemuseni jõuda. Sellest tingituna on valdkonda tekkinud ka teatud “otseteed”, eraldi failina salvestatud töötlusprogrammi seadistuste kombinatsioonid – eelseadistused.

Foto- ja videograafia valdkonnas on uuemate ja laialdasemalt kättesaadavate töötlusprogrammide⁶ turule tulekuga ning turuosa kiire laienemisega seoses aina populaarsemaks saanud sellised ingliskeelsete nimetustega tooted nagu *preset*’id, *LUT*-id (*look*

⁵ Blue Sky Graphics. Do All Professional Photographers Edit Their Photos?. 3. mai 2021. Kättesaadav: https://blueskygraphics.co.uk/do-all-professional-photographers-edit-their-photos/#Manipulation_of_photographs (11.01.2023).

⁶ Siinkohal on silmas peetud töötlusprogramme nagu Adobe Photoshop, Adobe Lightroom, Luminar AI, Final Cut Pro, Adobe Premiere Pro, Davinci Resolve jms, mis on lisaks turule tulemisele saanud ka pidevaid uuendusi, pakkudes kasutajatele uudseid võimalusi fotode ja videote töötlemiseks ning eelseadistuste loomiseks.

up table), *action*'id, *texture*'id jms⁷. Eeltoodule võib anda üldnimetuse “eelseadistused”. Tegu on tötlusprogrammidest eraldiseisvate, salvestatavate ja jagatavate failidega. Antud failide müümine ja jagamine digitaalsete toodetena erinevates internetikeskkondades on laialdane ja tihti ka tulus.

Eelseadistused on erinevate foto- ja videotötluse programmide sisesed kohandatud seadete kombinatsioonid, mida algele fotole või videole rakendatakse. Teatud määral sarnase näitena saab siinkohal tuua Instagram'i või mõne muu sotsiaalmeedia rakenduse sisese fotofiltri, mis võimaldab filtri rakendajal vähese pingutusega foto või video tonaalsust ja muid elemente muuta. Eelseadistusi saab aga pidada fotofiltritest palju spetsiifilisemaks ning nende loomise protsessi loomingulisemaks. Spetsiifiliste eelseadistuste kasutamine omab seetõttu teosele suuremat mõju kui näiteks sotsiaalmeedia rakenduste siseste foto- ja videofiltrite kasutamine.

Eelseadistused on oma sisult tötlusprogrammi sisesed, foto- või videograafiateost muutvate seadistuste suvandite kombinatsioonid, mille on eelseadistuse looja paika pannud ning seadistuste kombinatsiooni eraldi digitaalfailina salvestanud. Selliseid faile kasutavad foto- ja videograafid oma töö hõlbustamiseks, muu hulgas aja kokkuhoidmiseks ja näiteks oma teostes ühtse värvistiili ning “käekirja”⁸ säilitamiseks. Seetõttu saab eelseadistuse kasutamist käsitleda kui tõhusat otseteed fotode ja videote töötlemiseks, mille abil on võimalik saavutada fotole või videole iseloomulik koloriit, tonaalsus ning palju muud omapärast efektiivsemalt, kui kogu tötlusprotsessi läbimine. Ilma eelseadistuste kasutamiseta peaks iga foto- või videokaadri töötlemist alustama algusest ning suvandeid tötlusprogrammis järk-järgult manuaalselt muutma. Lisaks eeltoodule on kolmanda isiku loodud eelseadistuste kasutamise üheks suurimaks eeliseks võimalus saavutada professionaalse kvaliteediga teos omamata vastavaid teadmisi tötlusprotsessist.

⁷ Tegemist on erinevate eelseadistuste liikidega, näiteks *preset*'ide puhul on tegemist fototötlusprogrammidele iseloomulike eelseadistuste failidega, *LUT*-id on levinud videografias, *action*-id ja *texture*'id on Adobe Photoshop'is kasutatavad eelseadistuse ja pistikprogrammi vahepealsed tooted.

⁸ Analoogselt näiteks kirjanike või luuletajate äratuntava kirjastiili või maalikunstnikule iseloomuliku tehnikaga, on ka fotograafidel tihti äratuntav ja eristuv pildistiil, mis lisaks fotos sisalduvatele muudele elementidele nagu kompositsioonilised ja olustikulised valikud, seisneb aina enam ka digitaalses tötlusprotsessis. Näiteks on teatud fotograafidele omane n-ö *teal and orange* koloriit ja selle erinevad variatsioonid. Antud koloriiti iseloomustab läbiv oranž tonaalsus heledates toonides ning sinine tonaalsus varjudes. Lähenemisviise antud koloriidistiili rakendamisele on aga mitmeid.

Eelseadistuse puhul on töötlusprogrammi siseste seadete kombinatsioon juba eelseadistuse looja poolt enne töötlusprotsessi alustamist paika pandud ja salvestatud, ning eelseadistust programmisiseselt aktiveerides rakendatakse need seadistused otse töödeldavale fotole või videole, mille tõttu see muutub. Eelseadistustes fikseeritud suvandid ei pruugi oma sisult seisneda pelgalt vaid mõne tehnilise parameetri korrigeerimises või pisinüansi muutmises, vaid sisaldavad tihti endas ka väga eristatavaid ja täpseid muudatusi, mis koosnevad mitme parameetri kombinatsiooni oskuslikust kasutamisest. Näiteks on töötlusprogrammide kasutajad välja töötanud eelseadistusi, mis emuleerivad tõetruult analoogfotograafias kasutatavaid filme ning filmi keemilistest iseärasustest tulenevaid efekte. Taoliste eelseadistuste väljatöötamine on pikk ning spetsiifilisi erialaseid teadmisi nõudev tööprotsess.

Kuigi suur osa eelseadistusi jäävad nende koostajatele privaatseteks töövahenditeks, siis on ka hulgaliselt neid, kes müüvad eelseadistusi või eelseadistuste kogumikke edasi kolmandatele isikutele kasutamiseks. Samuti eksisteerivad ettevõtted, kelle kogu äritegevus põhineb eelseadistuste müügil.⁹ Digitaalsete toodete müügi näol on tegemist levinud niinimetatud passiivse tulu allikaga mitmetes muudes loomevaldkondades nagu graafiline disain, arhitektuur, kuid eriti laialdaselt tegeletakse sellega foto- ja videograafias. Tuntumad foto- ja videograafid müüvad tihti just oma personaalse töötlus- ja fotograafiastiiliga seonduvaid eelseadistusi, mis võimaldavad ostjatel saavutada müüjale analoogset värvistiili ja muid detaile. Seega, sisuliselt on eelseadistuste abil võimalik müüa oma loomingulisi valikuid pilditöötluses.

Eelnevast tulenevalt tekib eelseadistuste puhul küsimus nende autoriõigusliku staatuse kohta nii eraldiseisvalt kui ka nende poolt avaldatava õigusliku mõju kohta teose autoriõiguste kuuluvuse osas. Foto- ja videograafia eriala praktikas on jõutud olukorda, kus valdav enamuses fotosid ja videoid töödeldakse enne avalikustamist ning töötlusprotsessis kasutatakse läbivalt eelseadistusi. See tähendab, et loomeprotsessi on lisandunud uus vaheetapp ning protsessi on tihti panustanud mitu isikut, fotograafi(de)st eelseadistus(t)e loojateni, mistõttu omab tähtsust õiguslik selgus nende instrumentide autoriõigusliku staatuse kohta ning protsessis osalenud isikute õiguste kohta lõppastmes valminud teosele.

⁹ Näidetena ettevõtetest ja isikutest saab tuua: The Luxe lens (<https://www.theluxelens.com/>); Preset Pro (<https://www.presetpro.com/shop/>); FilterGrade (<https://filtergrade.com/product-category/lightroom-presets/>); Tom Noske (<https://tomnoske.store/>); Sam Kolder (<https://samkolderpresets.com/>); Streamline (<https://www.streamline.store/>); Iti-Patrik Järve (<https://www.itijarve.com/shop>).

Käesoleva magistritöö esimeseks eesmärgiks on tuvastada, kas eelseadistus või eelseadistuste kogumik saab olla käsitletav eraldiseisva, autoriõigustega kaitstud teosena. Seejuures, kuidas laheneb õiguste kuuluvuse küsimus töötlusprogrammi siseselt tehisintellekti abil automaatselt genereeritud eelseadistuste puhul ning kas eelseadistustele kohaldub ka autoriõiguse väline õiguskaitse. Teiseks eesmärgiks on tuvastada foto ja videokaadri töötluste vajalik määr tuletatud teose tekkeks. Kolmandaks eesmärgiks on tuvastada, kuidas laheneb eelseadistusi kasutades loodud teoste autoriõiguste kuuluvuse küsimus kehtivas Eesti ja Euroopa Liidu õiguses, ehk kellele kuuluvad või peaksid kuuluma läbi eelseadistuse kasutamise loodud teose autoriõigused. Neljandaks eesmärgiks on vajadusel teha töö käigus ettepanekuid regulatsiooni tõlgendamiseks nii Eesti kui ka Euroopa Liidu õiguse kontekstis, korrigeerimaks kehtiva õiguse võimalikke näivaid puudujääke foto- ja videograafia valdkonnas.

Eeltoodust lähtuvalt püstitab autor järgnevad hüpoteesid: originaalsuse kriteeriumidele vastav eelseadistus või eelseadistuste kogumik saab olla käsitletav eraldiseisva, autoriõigustega kaitstud teosena; Eesti õiguse kohaselt muutub kolmanda isiku eelseadistusi töötlusprotsessis kasutades loodud teoste autoriõiguste kuuluvus ilma kolmanda isiku ja töötleja muu koostöötaja; töötlusprogrammi siseselt tehisintellekti abil automaatselt genereeritud eelseadistuste kasutamise puhul autoriõiguste kuuluvus ei muutu.

Eesmärgid saavutatakse kaardistades ning analüüsides nii teoreetilisi kui ka praktilisi autoriõiguslikke probleemkohti, mis seonduvad töötluste protsessi ning eelseadistuste kasutamisega. Töö on jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse fotot ja videot kui autoriõiguslikult kaitstud teoseid, mis on olemuselt töödeldavad. Lisaks käsitletakse töötlust ja sellest tingitud tuletatud teose teket. Käsitlust leiab ka eelseadistuste olemus ning nende sisu, eelkõige erinevad vormid ja liigid ning foto- ja videotöötluste loomeprotsessi sisu, mille tulemusel eelseadistused luuakse. Eeltoodu eesmärk on anda alus eelseadistuse looja loomingulise panuse hindamiseks eelseadistuse või eelseadistuste kogumiku loomisel järgmises peatükis.

Teine peatükk käsitleb eelseadistust kui eraldiseisvat õigusobjekti. Käsitus lähtub eelkõige EL ja Eesti õiguses teose mõistet sisustava regulatsiooni ja kohtupraktika analüüsist, kohtupraktikas käsitletud kriteeriumeid analüüsitakse eelseadistuste valguses. Lisaks sisustatakse antud peatüki raames eelseadistuse kujunemisprotsessi kui autoriõiguslikult kaitstava teose staatuse tekkimise alust ning õiguslikke probleemkohti eelseadistuste

kasutamisel ja muutmisel praktikas. Ühtlasi leiab käsitlemist eelseadistuste kogumik ning töötlusprogrammi siseselt tehisintellekti abil eelseadistuste loomine. Lisaks analüüsitakse, kas eelseadistustele võiks kohalduda autoriõiguse väline õiguskaitse. Antud peatükis sisustatakse ka eelseadistuse kasutamisest tulenevaid õiguslikke tagajärgi, seejuures võimalikku ühise autorsuse teket läbi eelseadistuse kasutamise.

Varasemalt on magistritöö teoste digiteerimisest ja selle aktuaalsetest autoriõiguslikest probleemidest kirjutanud Johann-Kristjan Varik.¹⁰ Samuti on varasemalt käsitletud näiteks autoriõiguslikult kaitstava väljendusvormi eristamist mittekaitstavatest ideedest ja funktsioonidest arvutiprogrammide valdkonnas¹¹ ning fotode autoriõiguslikku staatust¹². Käesoleva magistritööga mõnevõrra sarnaseid probleemkohti on käsitletud Aleksandr Kozlovi poolt kirjutatud töös¹³, kus üheks põhiliseks küsimuseks on teose originaalsuse mõiste sisustamine.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on kasutatud analüütilist, kvalitatiivset ja võrdlevat meetodit. Töö raames analüüsitakse nii Eesti kui ka Euroopa Liidu kohtupraktikat, et jõuda sisulise järelduseni fototöötuse õigusliku mõju ning eelseadistuse kui teose käsitletluses. Kvalitatiivse meetodi raames kasutatakse õiguslaseid ning foto- ja videograafia erialaseid artikleid, siseriiklike õigusakte, Euroopa Liidu õigusakte. Autori teadmiste kohaselt ei ole varem foto- ja videotöötuse ning eelseadistustega seonduvaid autoriõiguslikke aspekte käsitlevaid õiguslaseid teoseid kirjutatud.

Antud magistritöö võtmesõnad: autoriõigus, digitaalpilt, pilditöötus, fotod, töötlusprogrammid

¹⁰ Varik, J.K. Teoste digiteerimine ja selle aktuaalsed autoriõiguslikud probleemid. Tartu Ülikool, 2014.

¹¹ Palm, G. Autoriõiguslikult kaitstava väljendusvormi eristamine mittekaitstavatest ideedest ja funktsioonidest arvutiprogrammide valdkonnas. Tartu Ülikool, 2016.

¹² Reinmaa, T. Fotod autoriõiguses. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2015. lk 8. Kättesaadav: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48186/reinmaa_ma_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y (03.12.2022).

¹³ Kozlov, A. Teose originaalsuse ja loomingulise kriteerium. Tallinna Tehnikaülikool, 2015.

1. FOTO- JA VIDEOTÖÖTLUS NING AUTORIÕIGUSLIK KAITSE

1.1. Foto ja video kui autoriõiguslikult kaitstud töödeldavad teosed

Autoriõigus on osa intellektuaalomandi õigusest, mis tagab algupärase teose loojale õiguskaitse ja mis on EL õiguses aina suurenevast ühtlustamisest hoolimata jätkuvalt reguleeritud suuremas osas riigisisese õigusega. Autoriõiguse olemasolu, kaitse ulatus ning konkreetsemalt erandid sellest kaitsest ei ole otseselt reguleeritud liidu ühtlustatud õigusnormide ega rahvusvaheliste normidega, mis on liidule või liikmesriikidele siduvad, vaid need on jätkuvalt enamjaolt kindlaks määratud liikmesriikide endi õigusnormidega.¹⁴ Siiski, kuigi autoriõigus on oma sisult ja vormilt territoriaalne ning mingis mõttes rahvuslik, on selle sisu vormimisel ka määrav roll rahvusvahelistel lepingutel ja Euroopa liidu õigusaktidel.¹⁵

Eestis on autoriõigus reguleeritud autoriõiguse seadusega¹⁶ (edaspidi AutÕS), mille § 4 lg-s 3 on avatud loeteluna¹⁷ sätestatud autoriõigusega kaitstavad teosed. AutÕS § 4 lg 1 kohaselt tekib autoriõigus kirjandus-, kunsti- ja teadusteostele ning tulenevalt lg-st 2, on teoseks ka mis tahes originaalne tulemus kunsti valdkonnas, mis on väljendatud mingisuguses objektiivses vormis ning antud vormi kaudu tajutav ja reprodutseeritav kas vahetult või mõne tehnilise vahendi abil. Olulisel kohal on teose originaalsuse mõiste. Originaalsuse mõiste sisuline väljendus seisneb selles, et tegu peab olema autori enda intellektuaalse loominguga. Originaalsuse mõiste leiab konkreetset eelseadistuse kontekstis täpsemat käsitlust käesoleva töö teises peatükis. AutÕS § 4 lg 2 sisustamisel tuleb arvesse võtta ka Euroopa Kohtu praktikat ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2001/29/EÜ¹⁸, mille kohaselt tuleb teose mõistet üldjuhul tõlgendada kogu liidus autonoomselt ja ühetaoliselt.¹⁹ AutÕS § 4 lg-s 3 sätestatud näidisloetelus on punktis 17 nimetatud ka fotograafiateosed ning fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed. Siinkohal on oluline välja tuua, et autoriõiguslik kaitse ei teki kõikidele näidisloetelus nimetatud teostele automaatselt, kui antud teose liik on tuvastatud. Vastav

¹⁴ EÜKo T-185/19 *Public.Resource.Org, Inc. ja Right to Know versus Euroopa Komisjon* CLG ECLI:EU:T:2021:445, punkt 40.

¹⁵ Pisuke, H. Autoriõiguse seaduse eesmärk ja ülesanded. - *Juridica* VII, 2012, lk 497.

¹⁶ Autoriõiguse seadus, 01.01.2023, RT I, 29.06.2022, 16.

¹⁷ Seevastu on näiteks *common law* õigusele iseloomulikuks lähenemiseks, et teos peab vastama konkreetsele teose kategooriale (Lepik, G. Teose originaalsus Eesti ja Euroopa autoriõiguses. Tartu: *Juridica* IX, 2015, lk 610).

¹⁸ 22. mai 2001 aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. - L 167/10.

¹⁹ RKTko 2-16-8751 p 22.1.

väärarusaam on jõudnud ka Riigikohtu praktikasse²⁰. Kui teose liik on antud loetelus nimetatud, tuleb siiski konkreetse individuaalse teose puhul hinnata, kas see ületab originaalsuse künnist.

Foto peab autoriõigusliku kaitse saamiseks vastama seega AutÕS § 4 lg 2 kohaselt neljale eeldusele – originaalsus; kirjandus-, kunsti- ja teaduse valdkond; objektiivne vorm; objektiivse vormi kaudu tajutavus ja reprodutseeritavus. Esiteks peab antud teos olema originaalne. Originaalsuse kriteeriumit saab pidada põhiliseks ja kõige suuremat sisulist tähtsust omavaks teose mõistet sisustavaks kriteeriumiks autoriõiguses. Siinkohal ei tule originaalsust samastada nn maailmauudsusega näiteks patendiõiguse kontekstis.²¹ Kaitse saab näiteks ka foto, mis on autori enda loodud ning ei ole täielikult üks-ühele kopeeritud, tehniliselt kohandatud või juba olemasolevate teostega äratuntavalt sarnane.²² Justin Hughes on kirjutanud artikli fotograafi autoriõigustest, kus on käsitletud fotot kui kunsti ning andmebaasi.²³ Artiklis on käsitletud originaalsuse olemust pildistamise protsessis ning jõutud järeldusele, et sisuliselt on fotograafias ruumi originaalsusele kolmes aspektis.

Esiteks on fotograafiateose originaalsus käsitletav läbi selliste eripärade nagu kadreering, valgustus, säritus, objektiivi ees olevate filtrite kasutamisest tulenevad erilised efektid, töötlustehnikad jne. See tähendab, et jäetakse originaalsuse aspektis kõrvale pildistatav stseen või objekt ning jõutakse arusaamale, et lähtudes erinevatest tehnikatest ja valikutest, võib ka ühest ja samast hoonest tehtav foto olla teisest märkimisväärselt erinev. See peaks omakorda hõlmama nii kaameraseadistusi foto jäädvustamise hetkel kui ka hiljem tehtavaid otsuseid, kuidas tehtud pilti edasi arendada, ehk järeltöötlust. Teine aspekt originaalsusest väljendub läbi stseeni või objekti – näiteks paigutades grupi inimesi kindlasse positsiooni ning sättides valguse vastavalt olukorrale, mis tekitab igast fotost eristatava originaalse teose. Seega on üheks originaalsuse aspektiks fotograafias ka pildistatavas olustikus tehtavad muudatused. Kolmas aspekt originaalsusest tekib läbi ainulaadse olukorra – kui fotograaf on nii-öelda õigel ajal õiges kohas, ehk väärt foto luuakse läbi stseeni, mis on oma olemuselt väärt jäädvustamist ning mis

²⁰ RKTko 3-2-1-60-98, lk 2.

²¹ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri. 2014. Lk 26. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_seaduse_seletuskiri_0.pdf (16.11.2022).

²² *Ibid.*, lk 26.

²³ Hughes, J. The Photographer's Copyright - Photograph as Art, Photograph as Database. Lk 402-403.

võib osutada ka ainulaadseks. Stseeni ainulaadsust võib näiteks maastikufotol tingida eristuvad ilmastikuolud või spordifotol sportlase emotsioon.²⁴

Fotograafiateose originaalsust on otseselt käsitletud ka Euroopa Kohtu praktikas, milles hinnatavad originaalsuse aspektid kattuvad ka Huges'i mainituga. Otsuses *Painer vs Standard VerlagsGmbH jt.*²⁵ oli küsimuse all portreefoto originaalsus just tulenevalt sellest, et portreefotograafia kui žanri olemus seab autori loometegevusele teatud piirid. Eelkõige taandus analüüs sellele, kas autor on portreefotot luues saanud väljendada oma loomingulisi võimeid ning teha vabu ja loomingulisi valikuid piisaval määral, millest tingituna teost originaalseks lugeda. Kohus jõudis järeldusele, et portreefotograafia žanr iseenesest ei piira piisaval määral loominguliste valikute väljendamist sellisel määral, et portreefoto puhul ei saaks tegemist olla originaalse teosega, tuues välja, et "loominguliste valikute võimalusi portreefotograafias ei saa pidada tingimata väheseks või olematuks."²⁶

Kohus asus seisukohale, analoogselt eelmainitud Huges'iga, et foto autoril on võimalik rakendada vabu ja loomingulisi valikuid mitmel moel ning piisavalt kujundusvõimalusi jääb ka juhul, kui asjaomase foto kujutise määrab suures osas portreeritav isik ning kui foto on tehtud otseselt kliendi tellimusel, ehk mingil määral etteantud suunistest lähtuvalt²⁷. Autori enda loometegevuse tulemus foto puhul tähendab seda, et fotograaf kasutab olemasolevaid kujundusvõimalusi ja väljendab fotoga seeläbi enda loomingulist eripära. Seejuures ei ole nõutav foto kunstiline kvaliteet või uudsus ning samuti ei oma tähtsust ka autori poolt teose kujundamise eesmärk, kulukus ja töömahukus²⁸. Otsuses kirjeldati ka täpsemalt fotograafia loomeprotsessis originaalsust tingivaid aspekte. Esiteks tõi kohus välja selle, et ettevalmistavas etapis võib fotograaf valida modelli poosi, modelli tausta ja selle kujunduse ning stseeni valgustuse. Samuti käsitles kohus kadreeringu, võttenurga ja seeläbi loodud meeleolu valikut. Kohus pidas määravaks ka asjaolu, et fotost võib välja lugeda fotograafile omase "käekirja"²⁹.

²⁴ *Ibi.d.*, lk 403.

²⁵ EKo C-145/10, *Painer vs Standard VerlagsGmbH ja teised*, ECLI:EU:C:2011:798.

²⁶ Lepik, G. Teose originaalsus Eesti ja Euroopa autoriõiguses. Tartu: Juridica IX, 2015, lk 600-612; C-145/10, *Painer*, punkt 93.

²⁷ EKo C-145/10, *Painer vs Standard VerlagsGmbH ja teised*, ECLI:EU:C:2011:239, kohtujurist V. Trstenjak ettepanek, punkt 124.

²⁸ *Ibid.*, punkt 122 ja 123.

²⁹ *Ibid.*, punkt 132; EKo C-145/10, *Painer*, punkt 91 ja 92.

Kohus tõi ka välja, et portreefoto autoriõiguslik kaitse ei saa olla nõrgem kui muudel teostel, sealhulgas muudel fotograafiateostel. Lisaks on lahendis käsitletud ka foto töötlusprotsessi, nimelt ütleb kohus, et autoril on valikuvabadus valida soovikohane kaadrile rakendatav ilmutamistehnika ning seejuures ka võimalus vajadusel kasutada foto töötlemiseks arvutitarkvara. Eelnimetatud seisukohast saab järeldada, et tänapäevane fotograafia ja järeltöötlus moodustavad ka õiguslikus mõttes ühtse terviku ning nii pildistamise kui töötamise faasi ei peaks ka pildi valmimise tervikliku protsessi puhul autoriõiguslikult käsitlema eraldiseisvatena.³⁰

Eesti kohtupraktikas on fotograafiateoste originaalsuse kriteerium leidnud käsitlust ka autost tehtud müügifotode kontekstis, mida olenemata nende tehnilisest iseloomust, on loetud originaalsuse testi läbivaks ning seega teosteks.³¹ Originaalsus fotograafiateoste kontekstis on täpsemat käsitlust leidnud ka Ringkonnakohtu otsuses³², mis käsitleb ehtekunstnikust fotograafi poolt ehete pildistamist. Raskuskese antud lahendis seisnes tõsiasjas, et fotol originaalsuse täheldamine muutub seda keerulisemaks, mida abstraktsemaks muutub foto. Lisaks eelkäsitletud *Painer*³³ kaasuses teemakohasele portreefotole, mis seab foto liigist tulenevalt teatud loomingulised piirangud fotograafiateoste loomisele, saab loomingulisi piiranguid seadvaks pidada ka tootefotograafia žanri. Tavaliselt jäädvustatakse tootefotosid kontrollitud stuudiokeskkonnas ja ühetoonilisel taustal ning seda oli tehtud ka antud kaasuse kontekstis. Kaasuses jagas ehtekunstnik enda loodud ehetest pilt. Ühte antud fotodest kasutati aga autori loata toiduainetega seonduvatel reklaamidel nii esiplaanil kui ka taustal oleva objektina, ehk sellest kujunes reklaammaterjalide kujunduse oluline, visuaalselt domineeriv ja eristatav element. Seeläbi muu hulgas levitati, tehti avalikkusele kättesaadavaks ning töödeldi fotot autori loata. Kuivõrd fotograafist hageja tugines autoriõiguste rikkumisele, sattus küsimuse alla tema loodud fotograafiateoste originaalsus. Tegu oli väga abstraktse fotoga, millel oli kujutatud prees mustal taustal. Kohus kasutas originaalsuse hindamisel erinevate fotograafide ja asjatundjate arvamusi. Otsuses jõuti järeldusele, et tegu on originaalse teosega ning sellele viitasid järgmised asjaolud: sobiliku tausta ja valguse valimine, sh kunstiline valguse kasutus, kompositsioonilised võtted, esemete sidumine kontekstiga.

³⁰ EKo C-145/10, *Painer*, punkt 91.

³¹ RKTKo 3-2-1-71-12, punkt 10.

³² TlnRnKo 2-17-14515.

³³ EKo C-145/10, *Painer*, punkt 91.

Teise eeldusena AutÕS § 4 lg 2 kohaselt, peab teos kuuluma kirjanduse, kunsti ja teaduse valdkonda. Siinkohal on oluline eristada autoriõigusega kaitstavat valdkonda, näiteks tehnoloogia valdkonnas kaitstakse loodud lahendust tööstusomandi tunnustele vastavuse korral tööstusomandiga ning autoriõiguse alusel ei saa kaitset näiteks ekraanil olevate pikslite omavahelise jaotuse originaalne lahendus või muu tehniline seade, mis võiks seaduse alusel kaitset saada leiutise või kasuliku mudelina. Fotograafiateos kuulub eelkõige kunsti valdkonda. Kolmanda ja neljanda eeldusena peab teos olema objektiivses vormis väljendatav ning eelnimetatud vorm peab looma võimaluse teost tajuda ja reprodutseerida. Objektiivses vormis väljenduseks saab pidada nii füüsilisel kujul analoogpilti kui ka digitaalfaili. Foto kui teos on nähtav analoogfoto korral vahetult fotopaberil ning digitaalfaili puhul tehnilise vahendi ehk näiteks salvestus- ja taasesitusseadme abil. Eeltoodu tingib mõlema puhul ka vormi kaudu reprodutseeritavuse ja tajutavuse.³⁴

Fotode autoriõiguslikku kaitset on otsesõnu mainitud ka Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivis 2006/116/EÜ³⁵ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta, mille artikkel 6 käsitleb fotode autoriõiguslikku kaitset. Artikkel 6 kohaselt kaitstakse fotosid, mis on algupärased, s.o mille puhul on tegemist autori enda intellektuaalse loominguga ning muid kriteeriume kaitse kohaldamise otsuse tegemisel ei kohaldata. Lisaks on fotograafiateosed nimetatud ka Berni konventsiooni³⁶ artikkel 7 punktis 4, sätestades, et “liitu kuuluvate riikide seadusandlus määrab kindlaks kunstiteostena kaitstavate fotograafiliste teoste ja kujutava kunsti teoste kaitse kestvuse tähtaja, kuid see tähtaeg peab olema vähemalt 25 aastat pärast nimetatud teose loomist.”

Tulenevalt AutÕS § 7 lg-st 1 tekib autoriõigus fotograafiateosele selle teose loomisega, ehk hetkest, mil teos leiab objektiivse, tajumist ja reprodutseerimist võimaldava vormi. Siinkohal ei esine autoriõigusliku kaitse tekkeks muid vajalikke formaalseid eelduseid, näiteks deponeerimist või teose registreerimist. Eeltoodud põhimõte tuleneb Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioonis käsitletud põhimõttest.³⁷ Teose autori(te)ks on AutÕS § 28 lg 2 kohaselt füüsiline isik või füüsilised isikud, kes on teose loonud ning juriidilisele isikule

³⁴ MTÜ Autor. autor.ee. 2021. Kättesaadav: <http://www.autor.ee/teose-tunnused/> (03.10.2022).

³⁵ 12. detsember 2006. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2006/116/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta. - L 372/12.

³⁶ Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. - RT II 1994, 16, 49.

³⁷ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri. Viidatud töö, lk 29.

või riigile kuulub autoriõigus vaid seaduses sätestatud juhtudel, nt tööülesannete täitmise raames loodud fotode varalised õigused.

Kui foto on teose kriteeriumidele vastav, ehk autoriõiguslikku kaitset omav, tagab see foto autorile võimaluse oma autoriõigusi teostada. Autoriõigused jagunevad AutÕS §-de 12 ja 13 kohaselt isiklikeks ja varalisteks õigusteks. Kõikide eelnimetatud õiguste käsitlemine väljub antud magistritöö eesmärgist, mistõttu järgnevalt keskendutakse vaid fotograafiateose olemusest lähtuvalt olulisematele õigustele. AutÕS § 12 lg 1 punktides 1 ja 2 tulenevad õigused autorsusele ja autorinimele. Õigus autorsusele võimaldab fotograafil, või mitmel isikul ühise autorsuse korral, esineda üldsuse ees foto loojana ja nõuda teose loomise fakti tunnustamist. Õigus autorinimele annab aluse otsustada ka autori(te) nime tähistamise üle teose kasutamisel, siinkohal on fotograafias aktuaalne näiteks vesimärgi kasutamine või eelseadistuse kontekstis vastava faili metaandmetesse eelseadistuse looja nime lisamine. Pidades silmas just foto- ja videotöötamise aina suuremat levikut, saab fotograafidele üha enam oluliseks õiguseks pidada ka õigust teose puutumatusse AutÕS § 12 lg 1 p 3 ning AutÕS § 13 lg 1 p 5 (õigus teose töötlemisele) kontekstis. See tähendab õigust teha ise või lubada teistel isikutel mh teoses endas muudatusi teha, nõusolekuta tehtud muudatusi vaidlustada ning teha teosest töötusi. See tähendab autoriõiguste rikkumist ka olukorras, kus fotograaf annab näiteks kliendile õiguse teha kliendist tehtud pilt või video avalikult kättesaadavaks, kuid ei ole andnud talle õigust teost töödelda. Eelkäsitletu kontekstis ilmneb praktikas autoriõiguste rikkumine näiteks siis, kui klient postitab seejärel foto sotsiaalmeediasse ning lisab sellele ühtlasi Instagram'i filtri või järeltöötleb fotot mõnel muul viisil.

Lähtudes fotograafia, eriti professionaalse fotograafia puhul tulu saamise eesmärgist, saab olulisemateks praktilist väärtust omavateks õigusteks pidada ka reprodutseerimise õigust AutÕS § 13 lg 1 p 1 kohaselt ning AutÕS § 12 lg 1 punktis 6 ning § 13 lg 1 punktides 2 ja 9¹ sätestatud üldsusele kättesaadavaks tegemist ja levitamist. Seejuures fotoraamatute, kalendrite ja muude digikogumike müügi kui tänapäeva fotograafide märgatava tuluallika kontekstis, omab olulist tähtsust ka AutÕS § 13 lg 1 punktist 5 tulenev õigus koostada ja välja anda oma fotode kogumikke ja fotosid süstematiseerida.

Näiteks on fotograafiateose üldsusele kättesaadavaks tegemise kontekstis asunud Riigikohus seisukohale³⁸, et AutÕS § 13 lg 1 p 9¹ tuleb tõlgendada kooskõlas eelmainitud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2001/29/EÜ. Euroopa Kohus on direktiivi 2001/29/EÜ art 3 lg 1 kohaldamise kohta üldsusele kättesaadavaks tegemise kontekstis öelnud, et vajalik on esiteks üldsusele edastamise toimingute olemasolu, mis tähendab teose üldsusele kättesaadavaks tegemist nii, et üldsuse hulka kuuluvatel isikutel on võimalus antud teostele juurde pääseda, seejuures ei ole oluline, kas nad seda võimalust kasutavad või mitte³⁹. Üldsus tähendab seejuures kindlaks määramata suurusega potentsiaalset sihtgruppi, mis eeldab ka küllaltki suurt arvu isikuid⁴⁰. Teiseks peab edastamine olema suunatud uuele üldsusele, kellega autoriõiguse omajad algseks üldsusele edastamiseks (juhul, kui nad on seda teinud) luba andes ei arvestanud. Näiteks, kui foto autori loal on foto mõnel veebisaidil kõikidele internetikasutajatele vabalt kättesaadav, siis vastavale leheküljele hüperlingi jagamist ei saa käsitleda enam üldsusele kättesaadavaks tegemisena, kuivõrd puudub nn lisanduv uus üldsus⁴¹.

Lisaks on Euroopa Kohtu praktikas⁴² käsitletud leidnud olukord, kus hüperlingi jagaja ei olnud teadlik esialgse teose õigusvastasest üldsusele jagamisest ning antud kaasusest järeldus tõsiasi, et vähemalt teose üldsusele kättesaadavaks tegemise õiguse rikkumise kontekstis omab kättesaadavaks tegijalt oodatava hoolsusstandardi sisustamisel tähtsust ka see, kas ta tegutseb majandusliku kasu saamise eesmärgil või mitte⁴³. Eeltoodu ei tähenda aga seda, et rikkujad saaksid ka muudes olukordades tugineda pelgalt teadmatusetele kui süüd välistavale asjaolule. Eelkäsitletud Riigikohtusse jõudnud lahendis asus ka maakohus seisukohale, et fotode puhul tuleb eeldada, et tegu on autoriõigusega kaitstud teosega, mida on võimalik kasutada vaid autori loal ning foto kasutajal on omakorda teose päritolu ja õiguste kuuluvuse kontrollimise kohustus.⁴⁴

Üldsusele edastamist on Euroopa Kohtu praktikas käsitletud ka otsuses *Land Nordrhein-Westfalen versus Dirk Renckhoff*⁴⁵, kus kohus eristas antud juhtumit eelmainitud Euroopa

³⁸ RKTko 2-14-56641.

³⁹ EKO C-466/12, *Svensson jt versus Retriever Sverige AB*, ECLI:EU:C:2014:76, punkt 19

⁴⁰ EKO C-306/05, *Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) versus Rafael Hoteles SA*, ECLI:EU:C:2006:764, punktid 37 ja 38.

⁴¹ EKO C-466/12, *Svensson jt*, punkt 26.

⁴² EKO C-160/15, *GS Media BV versus Sanoma Media Netherlands BV jt*, ECLI:EU:C:2016:644, punkt 36

⁴³ RKTko 2-14-56641, punkt 18.3.

⁴⁴ *Ibid.*, punkt 18.4.

⁴⁵ EKO C-161/17, *Land Nordrhein-Westfalen versus Dirk Renckhoff*, ECLI:EU:C:2018:634.

Kohtu lahenditest, mis käsitlesid hüperlinkide jagamist algele fotole. Antud juhtum puudutas autori veebisaidil avaldatud teose avaldamist omakorda eraldi veebisaidil. Kohus luges autori loata foto eraldi veebisaidile postitamist autoriõigusi rikkuvaks, tuues üheks põhjenduseks, et seeläbi kaotab autoriõiguste valdaja võimaluse nõusolekut teose avaldamiseks tagasi võtta. Isegi, kui autoriõiguse valdaja võtab esialgsel veebisaidil nõusoleku tagasi, jääks teos järgmisele saidile üles. Uuele publikule suunamine kujutas endast otsustavat tegevust teose avalikkusele edastamisel publikule, mida fotograaf ei olnud esialgse edastamise nõusolekul arvesse võtnud⁴⁶. Eelkäsitletud kontekstist järeldub ka praktikas see, et kui fotograaf jagab lingi abil digitaalset privaatselt kausta näiteks kliendi või modelliga, siis antud fotode edasi jagamine uuele publikule on siiski käsitletav üldsusele edastamisena ning eeldab autori nõusolekut, ehk vastava varalise õiguse litsentseerimist või loovutamist.

Ringkonnakohtus on käsitletud ka teose vaba kasutamist fotograafiateosega seondult.⁴⁷ Antud lahendis oli kontekstiks kunstiteose kujutise vaba kasutus AutÕS § 20¹ alusel. Antud alus võimaldab autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta üldsusele külastamiseks avatud kohtades alaliselt asuva fotograafiateose reprodutseerimist ükskõik millisel viisil peale mehaanilise kontaktkopeerimise ja selle teose kujutise üldsusele suunamist, välja arvatud juhul, kui selline teos moodustab kujutise põhimotiivi ja seda kavatsetakse kasutada otsesel ärilisel eesmärgil. Lahendis sisustatakse põhimotiivi mõistet. Antud kaasuses oli ajaleheartikli juures avaldatud kujutise (foto) põhimotiiviks autoriõigustega kaitstud kunstiteos. Kuigi antud kaasuses leidis käsitlust foto, mis kujutas teost, omab lahend siiski tõlgenduslikku tähtsust ka fotograafiateose vaba kasutuse mõistes AutÕS § 20¹ alusel. Kolleegium nõustus ringkonnakohtu seisukohaga, et kujutise põhimotiiviks saab olla eelkõige teos, mis on fotol kujutatuga sellises tihedas seoses, et teose eemaldamisel kujutiselt kaotab kujutise kompositsioon oma mõtte. Põhimotiivina saab kohtu hinnangul käsitleda teost, mida on kasutatud teadlikult kujutise ühe osana, mistõttu omandab see kujutisel visuaalselt domineeriva tähenduse. Kohus toob ka välja, et “põhimotiivi määratlemisel ei pruugi osutada määravaks teose suurus, võrreldes fotol kujutatud isikutega ning esmatähtis on just teose ja kujutise vahelise seose tajutavus.”⁴⁸

⁴⁶ EKo C-161/17, Land Nordrhein-Westfalen, punkt 46.

⁴⁷ TlnRnKo 3-2-1-167-04, punkt 34.

⁴⁸ *Ibid.*, punkt 35

AutÕS § 33 lg 1 sätestab audiovisuaalse teose mõiste, mida on käsitletud ka kohtupraktikas⁴⁹. Antud säte loob kaks eeldust, esiteks peab teos koosnema korrapäraselt seatud kujutistest ning teiseks peab see olema ette nähtud näitamiseks vastavate tehniliste vahenditega. Digitaalvideo puhul on sisuliselt tegemist suure hulga, üldiselt iseseisva fotoga võrreldes madalama resolutsiooni ja andmemahuga piltidega⁵⁰, mida kuvatakse vaatajale arvuti, telefoni, televiisori või muu vahendi abil mitukümmend kaadrit sekundis, moodustades vaataja jaoks loogilise jada ja liikuvuse. Kaadrite loogiline jada ja sõltuvus üksteisest tingib ka eelmainitud korrapärasuse. Käesolevas magistritöös käsitletu keskendub just fotograafiateose ning audiovisuaalteose eraldiseisvate kaadrite tötlusega seonduvatele autoriõiguslikele probleemidele, jättes välja audiovisuaalse teose kui terviku muud töötlemise vormid nagu lõikamine, ümbertõstmine, kiirendamine ja muu taoline. Siinkohal esineb aga teatud erisus käsitledes õiguste kuuluvust, videokaader ei ole õiguste subjektide kui ka nendele kuuluvate õiguste kontekstis käsitletav fotograafiateosena.⁵¹ Tegu on osaga audiovisuaalsest teosest, ehk erineva teose liigiga AutÕS § 33 lg 5 mõistes. Seetõttu kuulub audiovisuaalteose kaadri kui iseseisva tähendusega osa, mida saab kasutada sõltumatult teosest kui tervikust, autoriõigus selle autorile või ühistele autoritele, ehk režissöörile, stsenaariumi autorile, dialoogi autorile, operaatorile, kunstnikule ning muusikateose autorile, kui see teos on loodud spetsiaalselt selle audiovisuaalse teose jaoks.

Antud magistritöö kontekstis on fotograafiateose ja audiovisuaalteose vahetegu olulisel määral kitsendatud. Kuivõrd töö keskendub n-ö seisva pildi kui teose visuaalset ilmet mõjutavate eelseadistustega seonduvatele autoriõiguslikele probleemidele, siis on nii fotograafia- kui audiovisuaalteos antud töö raames ühetaoliselt käsitletavad. Seda seetõttu, et käsitletav töötlus toimub audiovisuaalteose puhul vaid selle teose ühe osise, kaadri, raames. Töö raames kasutatakse seetõttu edaspidi mõlema teose liigi puhul ühist terminit visuaalteos.

⁴⁹ HMKo 2-18-7060, punktid 137-139.

⁵⁰ Chiariglione, L. What is the difference between an image and a video frame? Leonardo's 14.10.2019. Kättesaadav:

<https://blog.chiariglione.org/what-is-the-difference-between-an-image-and-a-video-frame/> (12.11.2022).

⁵¹ Reinmaa, T. Fotod autoriõiguses. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2015. lk 17. Kättesaadav:

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48186/reinmaa_ma_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y (03.12.2022).

1.2. Töötlus ja tuletatud teos

Nagu eelnevalt mainitud, kuulub Eesti autoriõiguse seaduse kohaselt foto autori varaliste õiguste hulka vastavalt AutÕS § 13 lg 1 punktile 5 ka õigus teost töödelda ja seejuures keelata seda teha kolmandatel isikutel ilma autori loata. Sätte aluseks on Berni konventsiooni artikkel 12, millest tulenevalt kirjandus- ja kunstiteoste autoritele kuulub ainuõigus lubada teha nende teostele kohandusi, seadeid ja muid töötusi.⁵² Olgu siinkohal ka öeldud, et ühtlasi on pilditöötamise puhul puudutatud õigusteks autori isiklikud õigused teose puutumatusele AutÕS § 12 lg 1 p 3 mõistes ning õigus teose täiendamisele AutÕS § 12 lg 1 p 7 mõistes.

Üldjuhul moodustavad pildistamise protsess ja sellele järgnev pilditöötlus ühtse terviku lõppteose loomisel, millega tegeleb üks isik (fotograaf), kuid siiski tuleb ette ka olukordi, kus pilti töötleb kolmas isik. Ulatusliku pilditöötamise kontekstis tõusetub ka küsimus tuletatud teose regulatsioonist. Nimelt on tänapäevaste pildi- ja videotöötlusvahenditega võimalik visuaalteosele anda väga erinev ilme võrreldes lähtepunktiks oleva teosega ning kuigi stseen ja kompositsioon võivad lõpptulemuses samaks jääda, võib töötlus anda teosele täiesti uue rõhuasetuse ja sisu. Käesolev peatükk avab seadusest ja kohtupraktikast lähtuvalt tuletatud teose loomise kriteeriumid, mis seostatakse töötamise loomeprotsessi olemusega järgmises alapeatükis.

Tuletatud teost käsitleb AutÕS § 35 ning tuletatud teosed on AutÕS § 4 lg 3 p 21 kohaselt kaitstavad eraldiseisvate teostena. Seejuures saab tuletatud teost luua üksnes teise autori teost, mitte enda teost. Siinkohal tekib ulatusliku pilditöötamise kontekstis küsimus, mis hetkest võiks kolmanda isiku poolt töödeldud pildi puhul tegu olla tuletatud teosega, mis n-ö “elab oma iseseisvat elu” ja on iseseisev õiguste ja majanduskäibe objekt.⁵³ Tuletatud teose puhul tuleb praktikas arvestada kahe iseseisva õiguste grupiga, milleks on originaalteose autori õigused, sh õigus üldse lubada algset teost töödelda tulenevalt AutÕS § 35 lg-st 2 ning töötleja kui tuletatud teose autori õigused. Selline kahe õiguste grupi konkurents tuletatud teoste puhul on levinud ka

⁵² Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri, 2014, lk 51. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_seaduse_seletuskiri_0.pdf (11.02.2023).

⁵³ Pisuke, H. Tõlkimine ja intellektuaalne omand: mõned seosed ja suundumused. Juridica 5/2020, lk 336.

muudes EL liikmesriikides, näiteks Prantsusmaal⁵⁴. Ka Berni konventsiooni artikkel 2 lõikest 3 tulenevalt kaitstakse töötlust ja teisi kirjandus- ja kunstiteoste teisendusi kui originaalteoseid, ilma, et see autoriõigust originaalteosele kitsendaks.⁵⁵ Kui pilditöötlustega loodud tulem kvalifitseerub tuletatud teoseks, on töötleja iseseisev autor ja tal tekivad iseseisvad õigused oma teosele, seejuures on töötleja varalised õigused loetelu tasemel samad kui originaali autoril. Tuleb aga taaskord arvestada, et töötleja õigused võivad olla piiratud, kuna töötlejal kui tuletatud teose autoril tuleb arvestada algse teose autori õigustega.⁵⁶

Tuletatud teose originaalsust saab pidada teose originaalsuse hindamise omaette kategooriaks.⁵⁷ Võiks eeldada, et analoogselt üldise originaalsuse kriteeriumiga, peaks teose ümberkujundamine, muutmine või kohandamine olema oluline ja kandma piisavalt autori isikupära, et olla originaalne ja seega autoriõigusega kaitstud. Uus töödeldud fotograafiateos peaks sisaldama ka uudseid elemente lisaks „laenatud” elementidele, mida saab pidada tuletatud teose looja enda intellektuaalse tegevuse tulemuseks ja mis annab tuletatud teosele eraldiseisva staatuse.⁵⁸

Samal ajal on siiski olukorda teistpidi vaadates vajalik ka konkreetne seos algse teosega. See tähendab, et tuletatud teos eeldab siiski algse teose elementide olemasolu ning selleks elemendiks peab olema midagi enam kui näiteks algse teose idee (siinkohal tasub ka rõhutada, et ideed ei ole autoriõiguslikult kaitstud, tulenevalt AutÕS § 5 punktist 1). Fotograafiaalase näitena saab tuua olukorra, kus üks fotograaf loob teise fotograafi käekirja või koloriidiga väga sarnaseid, kuid siiski tema enda tehtud ja eristuvaid fotosid. Kuigi fotograaf, kellest järgmine fotograaf inspiratsiooni ammutab, võib olla väga eristuva käekirja või eristuvate ideedega, ei saa üldiselt pidada nendest ideedest lähtuvaid või sarnase koloriidiga teoseid antud algsetest teostest tuletatuteks. Eelnevas kontekstis ei saa ka fotograafias levivaid trende või kompositsioonilisi ideesid ja lahendusi pidada üldjuhul autoriõigustega kaitstuks.⁵⁹

⁵⁴ Spitz, B. Derivative works: the Adventures of Koons and Tintin in French copyright law, Kluwer Copyright Blog, 01.09.2021. Kättesaadav: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2021/09/01/derivative-works-the-adventures-of-koons-and-tintin-in-french-copyright-law/> (20.10.2022).

⁵⁵ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri, 2014, lk 52. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_seaduse_seletuskiri_0.pdf (11.02.2023).

⁵⁶ *Ibid.*, lk 340.

⁵⁷ Lepik, G, lk 610.

⁵⁸ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri (eelnevalt viidatud teos), lk 52.

⁵⁹ Ficsor. Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms. WIPO Publication No 891(E), 2003, punkt 28. Kättesaadav: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=361> (11.12.2022).

Tuletatud teose künnist on analüüsitud ka Eesti kohtupraktikas⁶⁰, kus ringkonnakohus analüüsis käsikirja põhjal avaldatud raamatu käsitletavust iseseisva tuletatud teosena. Selleks tuli kohtu hinnangul eelkõige jõuda selgusele, kas käsikirjas sisalduv originaalne looming on raamatus sedavõrd muudetud, et seda ei saa enam pidada samaks teoseks. Ringkonnakohus on seejuures ebaõigeks pidanud maakohtu seisukohta, et avaldatud raamatust eessõna, lõppsõna, ühe peatüki ja piltide välja jätmine ning raamatu formaadi muutmine on aluseks tuletatud teose tekkele. Seetõttu tuleb tuletatud teose staatuse saamiseks teha sisulisemaid muudatusi fotograafiateose olemuses, näiteks ei piisa sellest, kui töötuse käigus eemaldatakse fotolt mõni detail või lõigatakse fotot nii, et mõni fotol kujutatud element kaob. Ringkonnakohtu hinnangul ei loo uut tuletatud teost kujunduse muutmine ja ebaolulises osas teksti väljajätmine ning selleks, et tegu saaks olla algsest teosest loodud tuletatud teosega, peab olema algset teost töödeldud või kohandatud sellisel määral, et tekiks originaalne tulemus. Ringkonnakohus jõudis aga seejuures ka antud magistratöö autori hinnangul küsitavale seisukohale, väites, et “tuletatud teos peab olema täielikult uudne, kuid käesolevas asjas on erinevus käsikirja ja raamatu vahel ebaoluline”. On küsitav, kas täielikku uudsust tuleks siinkohal samastada originaalse tulemusega, kuivõrd “täieliku uudsuse” puhul on tegu väga range kriteeriumiga ning sellise arusaama kohaselt satub küsimuse alla ka siiski vajalik seotus algse teosega.

Samas on tuletatud teose kontekstis kõrge standard teatud määral põhjendatud, selleks, et algse teose alusel tuletatud teose loojal ei tekiks teosele õigusi pelgalt vähesest muutmisest või kopeerimisest. Vastasel juhul saaks igaüks lisada näiteks fotograafi juures endast tehtud pildile fotofiltri ning lugeda see eraldiseisvaks tuletatud teoseks, mis oleks selgelt vastuolus autoriõiguse eesmärgiga kaitsta esialgset fotograafi kui autorit. Lisatav panus peaks olema märgatav, originaalne ja loominguline. Seejuures saab tuletatud teoste tekkimisele piirangute seadmise üheks motiiviks pidada ka vajadust vältida olemasolevate teoste lõputut uuendamist ja seeläbi autoriõiguste kehtivuse tähtaja pikendamist. Samuti on Ühendkuningriikide teise astme kohus viidanud⁶¹ pingutusele, oskuste kasutamisele ja kulunud ajale kui olulistele elementidele tuletatud teose staatuse hindamisel ning toonud välja, et just suurt talenti ja tehnilisi oskusi nõudvad reproduktsioonid võivad kvalifitseeruda eraldiseisvateks

⁶⁰ TlnRnKo 2-01-206.

⁶¹ Ühendkuningriigi Court of Appeal (Civil Division) otsus asjas *Hyperion Records Ltd vs. Sawkins*, 19.05.2005, EWCA Civ 565, Kättesaadav: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff70f60d03e7f57ea6ef5> (04.03.2023).

autoriõigustega kaitstavateks teosteks, isegi kui need on olemuslikult koopiad juba olemasolevatest teostest, ning sinna alla kuuluvad ka fotograafiateosed. Ühtlasi toodi antud lahendis välja, et osadeks jaotatavat panust tuleb hinnata tervikuna. See tähendab, et näiteks kui fototöötlus toimub nii tehnilistes aspektides nagu küljesuhte muutmine või säritus kui ka loomingulisemates aspektides nagu koloriit ja kunstlik müra, tuleks mõlema panusega kokkuvõttes tervikuna arvestada.⁶²

Eesti kohtupraktikas on ka spetsiifilisemalt fotode töötlemist käsitletud. Nimelt on ringkonnakohus nõustunud maakohtu seisukohaga, et fotod ei muutu tuletatud (töödeldud) teoseks AutÕS § 4 lg 3 p 21 mõttes erinevate tehnilise iseloomuga ja loomingulisust mittesisaldavate muudatuste tagajärjel.⁶³ Antud kontekstis seisnes edasiarendus foto mõõtude muutmises, failinime muutmises, tehnilise kvaliteedi tõstmises ning vesimärgi lisamises. Kohus tõi välja, et tuletatud teoseks aluse andva töötluse mõte autoriõiguse seisukohalt tähendab teoses sisulist muudatust, muusikateoste puhul näiteks arranžeringut. Foto suuruse muutmise, kvaliteedi tõstmise ja vesimärgi lisamisega ei töödelda teost nii, et tekiks tuletatud teos, ning teos jääb alles selle esialgsel kujul.⁶⁴

Ka eelmainitud preesi kaasuse⁶⁵ kontekstis tõi kohus välja, et hageja prees ei ole ühegi olemasoleva preesi koopia ega tuletus, kuivõrd see järgib üksnes rahvuspreeside (kui algsete teoste) kujundusloogikat, aga sisaldab uusi kujunduselemente ja on seetõttu ka originaalne. Prees (tuletatud teos) ei olnud loodud pelgalt rahvuspreesidest teatavate detailide ärajätmise või väheolulise täiendamise tulemusena ning kokkuvõtvalt nähtus, et hageja prees valmis tema intellektuaalse tegevuse tulemusel ja vastab ka tuletatud teose originaalsusele esitatavatele nõuetele. Seda ei välistanud ka hageja preesi ja rahvuspreeside sarnasus, sest ilma sarnaste elementideta poleks hageja loodud ehe enam prees. Analoogia korras saab ka eeltoodu pinnalt sisustada tuletatud teose künnist töödeldud fotograafiateose kontekstis, tuues välja selle, et näiteks ei saa tuletatud teose tekkeks välistav asjaolu olla pelgalt see, et algne foto ja töödeldud foto on olemuslikult nt kompositsiooniliselt või muudelt antud pildi põhiomadustelt sarnased. Ilma teatud sarnaste elementideta, ei oleks tegu enam sama töödeldava fotoga.

⁶² Lepik, G., lk 610.

⁶³ RKTKo 3-2-1-71-12, punktid 3 ja 6.

⁶⁴ HMKo 2-09-63661, punktid 31 ja 34.

⁶⁵ TlnRnKo 2-17-14515, punkt 13.1.5.

Eelkäsitletust saab järeldada võrdlemisi kõrget künnist, et pilditöötluste tulemusel saaks tekkida tuletatud teos. Seejuures tuleb ka arvestada tõsiasjaga, et nagu eelnevalt käsitletud, on fototöötlus küll oluline, kuid siiski vaid üks osa fotograafiateose valmimise protsessist. Kompositsioonilised valikud ja muud foto loomisele iseloomulikud tegurid on üldiselt algse teose looja loomingulise panusega kaetud. Seetõttu ei saa järeltöötlustes tehtud muudatused seisneda vaid näiteks tehnilistes aspektides. Töötlus peab endas kandma eelkõige sisulist loomingulist muudatust ka teose sisus ja mõttes ning see peab olema ka selgelt väljenduv, kuivõrd töötlustega lisatud panus peab eelduslikult omama ka sisulist mõju algse teose autori poolt tehtud loomingulistele otsustele enne järeltöötluste faasi.

Kuivõrd tuletatud teose loomise üheks eelduseks on esiteks algse teose looja luba, tekib ka fotode töötluste kontekstis eelkäsitletu pinnalt küsimus sellest, mis saab õigusvastaselt töödeldud fotost, kui selle tulemusel luuakse tuletatud teose künnist ületav teos. Õigusvastane fototöötlus on praktikas lihtsasti teostatav tulenevalt digitaalfoto kopeeritavast vormist ning erinevate töötlustööriistade laialdasest kättesaadavusest. Eestis vastav kohtupraktika puudub, kuid õiguskirjanduses leitakse, et sel juhul tuletatud teosele kaitse siiski tekib. Selline on olnud ka Berni konventsiooni koostajate eesmärk.⁶⁶ Antud seisukoha põhjuseks saab tuua selle, et kuigi tuletatud teos on sellisel juhul juba olemasoleva teose autori õiguste rikkumise tulemus, ei õigusta see asjaolu üksi omakorda tuletatud teose kasutamist kellegi kolmanda poolt ilma loata. Siinkohal ei saa otseselt tuua ka paralleeli, et n-ö “varguse vargus on vargus”, sest tuletatud teoses on rohkemat, kui vaid see, mis on “varastatud” algse teose autorilt.⁶⁷ Eeltoodu aga ei välista tuletatud teose autori poolt algse teose autori autoriõiguste rikkumist, sh lisaks varalistele õigustele ka näiteks õiguse rikkumist teose puutumatusel AutÕS § 12 lg 1 punkti 3 mõistes.

Õigusvastaselt loodud tuletatud teose kaitstust on jaatanud ka Itaalia Kassatsioonikohus (*Corte Suprema di Cassazione*). Antud lahendis⁶⁸, mis käsitles teose looja autoriõigust, oli vaidluse esemeks autori loodud maskott, millele Itaalia teleprogrammi loojad tegid väga sarnase maskoti. Teise astme kohus tõi välja, et loodud teos “näitab originaalsust, mis muudab selle teistsuguseks teoseks”. Kassatsioonikohus tõi maskotte eristavate teguritena välja selle, et

⁶⁶ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri (eelnevalt viidatud teos), lk 52.

⁶⁷ Ficsor. Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms (eelnevalt viidatud töö), punktid 28-29.

⁶⁸ Itaalia Kassatsioonikohus (*Corte Suprema di Cassazione*), *Ralph versus Mediaset and Others*, otsus 14635/2018.

tuletatud teosena käsitletav maskott oli lühem, paksem, ei kannu kingi, ei ole sportlik, tal on sile nahk ja tal on erinevad aksessuaarid. Lisaks sellele on tuletatud teosele iseloomulik vali hää ja ta räägib iseloomuliku dialektiga, samas kui algne teos oli tumm. Samuti oli tuletatud teose karakter reporter, samas kui algne teos oli lihtsalt maskott, kes kutsus fänne üles meeskonda toetama.⁶⁹ Kohus asus seisukohale, et tuletatud teoste tegemine kuulub esiteks algse teose autoriõiguse omaniku kontrolli alla (kahe isiku õiguste grupi omavaheline konkurents) ning ei piisa sellest, et viimane teos on originaalne, et välistada esimese teose autoriõiguse rikkumine. Antud lahendist järeldub, et isegi kui teos on tuletatud varasemast teosest ja on omaloominguline, võib siiski olla samal ajal tegu nimetatud varasema teose autoriõiguse rikkumisega ning taaskord on tuletatud teose looja loomingulise panuse hindamine sisuline ja mitmekülgne. Teos oli aga ühtaegu tuletatud teosena kaitstav ning algse teose autori õigusi rikkuv.

Tuletatud teose olemust käsitleti ka Rootsi ülemkohtus⁷⁰. Lahendis käsitleti portreefotot, mille alusel oli tehtud maal. Vastavalt Rootsi autoriõiguse seaduse⁷¹ §-le 4 tekib tuletatud teosele uuel kujul autoriõigus, kuid õiguste kasutamine on sõltuvuses algse teosega seotud autoriõigusest. Seega sõltuvad maali kui adaptatsiooni (tuletatud teose) autori õigused algse foto teinud fotograafi õigustest. Seetõttu ei oleks esimesel isikul lubatud maali käsutada, näiteks sellest koopiaid tehes, ilma algse autoriõiguse omaniku (fotograafi) eelneva nõusolekuta. Kui aga teost käsitletaks iseseisva teosena, oleksid kunstniku õigused oma maaliga seotud fotograafi õigustest eraldiseisvad ja tal oleks vabadus oma maali kasutada vastavalt oma soovile. Rootsi autoriõiguse seaduse § 4 eelnõust järeldub, et teose käsitlemiseks originaalteose adaptatsioonina, peab adaptatsioon jätma originaalteose individuaalsuse ja vormi muutmata. See tähendab, et originaalteosele iseloomulikud originaaljooned tuleb jätta kohandatud teoses muutmata. Seega, kui algses teoses väljenduv kunstiline individuaalsus ilmub uues teoses domineerivana, siis käsitletaks seda pelgalt adaptatsioonina.⁷²

⁶⁹ Rosati, E. Italian Supreme Court holds that an unauthorized derivative work may be both infringing and protectable, IPKat 2018. Kättesaadav: <https://ipkitten.blogspot.com/2018/10/italian-supreme-court-holds-that.html> (22.01.2023).

⁷⁰ Rootsi ülemkohtu 21.02.2017 lahend T 1963–15, *JL versus MA*.

⁷¹ Act on copyright in literary and artistic works, Rootsi justiitsministeerium, 2013. Kättesaadav: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/290912> (16.02.2023).

⁷² Malovic, N. Swedish Supreme Court says that painting based on photograph is new and independent creation and hence ... non-infringing, IPKat 19.03.2018, Kättesaadav: https://ipkitten.blogspot.com/2018/03/swedish-supreme-court-says-that_19.html (01.03.2023).

Ülemkohus märkis oma hinnangut andes, et maali tuleb käsitleda tervikuna. Seega, kuigi maali keskmes olev subjekt jäi samaks, mis selle aluseks olnud fotol, erines selle domineeriv kompositsioon olemuslikult algsest fotost. Tuhmid värvid, karm maastik ja eelkõige sümboolne element (antud kaasuses eraldi lisatud loom) – kõik mainitud elemendid andsid maalile hoopis teistsuguse tähenduse kui seda andis originaalfoto. Tugeva lähiportree asemel andis maal edasi ka allegooriat, mis viitas antud kontekstis kriitikale massimeedia patuoinavajaduse üle. Seega kandis uus teos ka teistsugust sümboolset sõnumit. Seetõttu asus kohus seisukohale, et kunstnik muutis fotot selliselt, et ta lõi uue ja iseseisva teose, mis väljendab maali individuaalsust. Seetõttu ei olnud ta rikkunud fotograafi õigusi maali aluseks oleva foto suhtes. Tegu oli omapärase kaasusega, kuivõrd see kaitseb tegelikult juba olemasolevate teoste transformatiivset (ilma loata) kasutust. Uus teos oli tegelikult silmnähtavalt seotud algse teosega, kuid niivõrd teistsuguse tagamõtte ja vormiga, et algse teose autoriõiguseid ei loetud rikutuks.⁷³ Lahendi kontekstis saaks fototöötamise puhul teha mitmeid järeldusi. Näiteks piisaval määral fotos sisalduvaid elemente töötlusprogrammi abil muutes või ümber tõstes ja teose sisulist rõhuasetust mõjutades, võib teos vaatamata siiski äratuntavale seotusele algse teosega, olla käsitletav täiesti eraldiseisvana. Eeltoodu ei näi olevat aga saavutatav pelgalt visuaalstiili puudutavate muudatuste läbi, millele eelseadistused eelkõige keskenduvad.

1.3. Töötlusprotsessi iseloom ja eesmärk

Fotograafiaga on ajalooliselt käsikäes käinud järeltöötlus, olgu selleks keemiliste ühenditega filmirulli töötlemine või digiajastule iseloomulik järeltöötlus vastavas arvutiprogrammis. Ajal, kus fotosid kui kujutisi salvestati filmile, kasutati filmis hõbedasoola osakesi, mis omakorda pandi näiteks želatiini sisse. Hõbeterad muutusid valguse käes tumedaks ning läbi keemiliste ühendite oli neid võimalik muuta püsivaks, mistõttu sai pildile anda näiteks tumeda tausta.⁷⁴ Töötlusprotsess vajab füüsilist tegevust ning n-ö käega katsutavat panust ja autoriõiguse mõistes oli isiku loominguline panus protsessi ka objektiivsemalt hinnatav.

Digitaal- või analoogfotograafia puhul skaneeringu tulemina saadav pildifail on oma olemuselt samuti töödeldav, kuid töötlusprotsess ei ole enam füüsiline. Sisuliselt on digifoto või videokaader miljonite pikslite kogum, mis omavahelise kombinatsioonina tekitavad inimesele

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Reichmann, M. Making the Transition from Film to Digital. - Adobe Systems Incorporated 2006. Kättesaadav: https://www.adobe.com/digitalimag/pdfs/phscs2ip_filmtodig.pdf (21.11.2022).

tajutava pildi. Iga individuaalne piksel antud kogumis on aga eraldi muudetav ja asendatav, mis tingib ka väga suure valikuvabaduse järeltöötluses. Kuigi piltide kvaliteeti ja olemust oli võimalik tõsta läbi eelnevalt mainitud filmirulli töötlemise analoog- ja keemialaboratoorsete protsesside läbi, lisasid piltide masstootmisele ja tehnilisele tõusule hoogu uued digitaalse töötamise tarkvarad ning fototöötamise tööriistad.

Fototöötlusprogrammidest levinumateks ja tuntumateks võib pidada näiteks Adobe Photoshop'i ning Lightroom'i, mis on ka ühed vanimatest saadaolevatest töötlusprogrammidest ning võimaldavad kasutajatel nii manuaalselt kui ka eelseadistuste abil pilte töödelda. Videotöötlusprogrammidest saab levinumateks pidada Adobe Premiere'i, Final Cut Pro'd ja Davinci Resolve'i. Eeltoodust teatud määral eristuvateks programmideks saab pidada tehisintellektil põhinevaid töötlusprogramme. Kuigi läbivalt on töötlusprogrammide rõhuasetus olnud siiski programmi kasutaja manuaalselt tehtavatel muudatustel, siis viimastel aastatel tekkinud tehisintellektile keskendunud programmid, nagu Luminar AI, on loodud selleks, et suur osa töötlusprotsessist kasutaja eest automaatselt ära teha.⁷⁵ Sealjuures on erinevate töötlustööriistade kasutamine tänaseks väga levinud, kuna lisaks arvutitele, on ka telefonide ning muude nutiseadmete areng viinud olukorrani, kus seadmete protsessorite ning ekraanide võimekusest tingituna on kasutajatel võimalik pilte väga hõlpsasti töödelda.⁷⁶

Pilditöötamise eesmärgi on nii tehnilisi kui ka läbivalt loomingulisi. Uued töötlusprogrammid tõid kaasa pilditöötamise uue laine, tänu millele hakati fototöötlust oluliselt rakendama ka reklaamile ning toote- ja moefotograafiale. Viimane mainitu on läbi aegade saanud ka avaliku kriitika osaliseks, kuivõrd moefotograafia rõhutab tihti näiteks stereotüüpset lähenemist naise perfektsele kehale, mis reaalses elus ei ole saavutatav, kuid läbi fototöötamise justkui tavapärane. Reklaamitööstuse näitel võib töötamise põhjuseks tuua ka inimpsühholoogilised tegurid. Näiteks assotsieeruvad sooja koloriidiga järeltöödeldud pildid hubasuse ning sõbralikkusega sisustustoodete reklaampiltidel ning punane tonaalsus rõhub agressiivsusele, kuid on ka

⁷⁵ Programmide kohta on täpsem info kättesaadav: Adobe - <https://www.adobe.com/ee/>; Final Cut Pro: <https://www.apple.com/final-cut-pro/>; Luminar AI - <https://skylum.com/luminar-ai>; Davinci Resolve - <https://www.blackmagicdesign.com/products/davinciresolve> (14.02.2023).

⁷⁶ Alvarez, L. M., David, J. jt. Image Manipulation Practices Through the History and Evolution of Photography. - Ediciones Universidad de Caldas 2017. Kättesaadav: (15.11.2022). https://www.researchgate.net/publication/333672206_Image_Manipulation_Practices_Through_the_History_and_Evolution_of_Photography?fbclid=IwAR3bV4ku2W2ogDtKd4b_z5EBFEQHpmuAMa5sOaQtEpNQ1_3DMo_xdBER5wI (12.02.2023).

märgatavalt rohkem pilkupüüdev ja on seeläbi läbivalt kasutatav näiteks meigitoodete reklaamis⁷⁷.

Kasutamaks maksimaalselt ära digitaalkaamera sensori ja protsessori võimekust stseenist informatsiooni talletada, on enamus kaameratega võimalik pildistada ka toorformaadis. Toorformaati kasutavad valdav enamus professionaalseid fotograafe. Antud formaat nõuab pildi inimsilmale realistlikuks ja subjektiivselt ilusaks muutmiseks olemuslikult järeltöötlust.⁷⁸ Algfail on seejuures tuhm, kontrastitu ja värvitu, kuid võimaldab tehnilistel kaalutlustel just seetõttu teha järeltöötles laiaulatuslikumaid valikuid. Järeltöötlus võimaldab visuaalteose muutmist lisaks toorfaili realistlikuks kohandamisele veel mitmel erineval viisil ja eesmärgil.

Eelkõige saab visuaalteose tötlusprotsessi, selle eesmärgi silmas pidades, jaotada kaheks tötluskategooriaks – tehniliseks ja loominguliseks tötluseks. Tehnilise tötlusena on käsitletavad otseselt korrigeerivad, sealhulgas näiteks taastavad muudatused nagu uduste elementide teravustamine, pildistamisel kasutatud objektiivi moonutuste parandamine, pildi lõikamine, küljesuhte muutmine ning pildilt soovimatute objektide eemaldamine. Tehniline tötlus on kohati ka vältimatust tehnilisest vajadusest tingitud, et teos saavutaks inimsilmale tõetruu ilme, näiteks toorformaadis pildistamise korral. Seejuures omab tehniline tötlus siiski ka teatud loomingulist aspekti, näiteks võib objekti eemaldamine pildilt teatud olukorras olla teose sisu ja olemust suurel määral muutev. Teisiti on aga pildil olevalt seinalt pleki eemaldamise loomingulisus küsitav. Samuti võivad objektiivi iseärasused teatud juhul mängida visuaalteose loomingulises sisus suurt rolli.⁷⁹ Nagu eelnevalt käsitletud, on ka Eesti kohtupraktikas piltide tehnilise tötluse, muu hulgas pildi mõõtude muutmise, failinime muutmise ning foto kvaliteedi tõstmise originaalsus kahtluse alla seatud.⁸⁰

Teise kategooria ehk loomingulise tötlusena on käsitletavad muudatused, mis on peamiselt subjektiivse iseloomuga ja eelkõige tötleja heakspidamisest lähtuvad. Eelnevast tulenevalt on need ka eelduslikult AutÕS § 4 lg 2 mõistes intellektuaalsele loomingule lähemal seisvad. Visuaalteose tötlejal on teatud subjektiivne käekiri ja arvamus sellest, mis näeb esteetiline

⁷⁷ Digital Synopsis. How Humans React To different Colors, 2019. Kättesaadav: <https://digitalsynopsis.com/design/color-meanings-theory-psychology/> (22.11.2022).

⁷⁸ Lucid Vision Labs. Understanding digital image sensors, Lucid Vision Labs. Oktoober 2022. Kättesaadav: <https://thinklucid.com/tech-briefs/understanding-digital-image-sensors/> (07.10.2022).

⁷⁹ Ekstrom, M.P. Digital Image Processing Techniques. - Academic Press 1984.

⁸⁰ HMKo 2-09-63661, punktid 31 ja 34.

välja ning muudatusi tehakse tehniliste võimaluste piires sellest arvamusest lähtuvalt. Loomingulise töötuse elementideks saab eelkõige pidada näiteks teose kontrasti, saturatsiooni, tonaalsuse, gamma, värvide vahekorra, lisadetailide ja muu taolise muutmist. Loomingulised muudatused võivad olla drastilised, muutes näiteks teosel kujutatud roheliste puulehtede värvi ebarealistlikuks, kuid esteetiliselt roosaks. Seevastu on võimalik ka peene ning väga vähe algteost muutev, kuid siiski loominguline töötlus, mille eesmärk on näiteks erinevaid toone rõhutada ja summutada.

Loominguline töötlus on oma olemuselt tehnilise töötusega võrreldes ka universaalsem. See tähendab, et järeltöötuses tehtud muudatused ei ole niivõrd teosespetsiifilised ning on võrdlemisi efektiivselt ülekantavad ka teistele teostele. See tähendab, et näiteks käesolevas töös eelnevalt mainitud *teal and orange*⁸¹ koloriidi stiili kandvat seadete kombinatsiooni on võimalik üle kanda ühelt töödeldavalt pildilt teisele. Seejuures on töötuseadete ülekandmine teisele teosele vastavalt seda tulemuslikum, mida sarnasem on teise visuaalteose olustik, näiteks valgustus, kontrastsus ja värvigamma. Seetõttu on ka ühes stuudios tehtud tootefotode puhul tehtud käekirjaga töötlemisseadistused tihti üle kantavad kõikidele antud stuudios tehtud tootefotodele ilma ulatuslike lisakorrektuurideta. Universaalsemast kasutusvõimalusest tingituna kannavad ka levinumad eelseadistused, ehk seadistuste kombinatsioonid, endis eelkõige loomingulisi töötuselemente.

Visuaalteoste töötlus toimub vastavas arvutiprogrammis, kuhu on üldjuhul kombineeritud nii tehnilise kui loomingulise töötuse võimekus ning praktikas neid kahte programmi ei eristata. Siiski on teatud programmidel erinevad suunitlused, üldsusele tuntud *Photoshop*'i võimekus seisneb eelkõige tehnilises töötuses, kus rõhuasetus on tööriistadel, mis võimaldavad teosele objekte lisada ja eemaldada ning teha tehnilisi muudatusi näiteks pildil kujutatavates elementides ja detailides. Teise tuntud programmina saab välja tuua Adobe Lightroom'i, mis on suunatud eelkõige koloriidi muutmisele ja muule loomingulisele töötusele, seejuures tehniliste korrektuuride võimekus on antud programmis väiksem. Eelseadistused on küll üldjuhul konkreetse programmi sisesed ja ka failiformaadilt programmile individuaalsed, kuid nendes sisalduvad muutujad on erinevate programmide vahel suurel määral kattuvad.

⁸¹ Antud järeltöötuses lisatavat koloriiti iseloomustab läbiv oranž tonaalsus heledates toonides ning sinine tonaalsus varjudes. Lähenemisviise antud koloriidistiili rakendamisele on aga mitmeid.

Eelkäsitletu pinnalt tekib aga ka küsimus, kus on AutÕS § 4 lg 3 p 17 mõistes fotograafiateose mõiste piir. Mis hetkest ei ole enam tegu fotograafiateosega, ehk mis hetkest muutub töötluste osakaal niivõrd suureks, et tegu on sisuliselt arvutiga tehtud pildiga, mida võiks käsitleda näiteks disainiteosena.⁸² Antud küsimuse täpsem analüüs väljub aga käesoleva töö käsitusalt. Kuivõrd järeltöötlustest on digitaalfotograafias kujunenud pildi valmimise protsessi mõistes eriti laialdaselt kasutatav ja loomulik osa, siis saab pidada ka teose korrastamise ja esteetilisel eesmärgil järeltöödeldud tulemit sisuliselt fotograafiateoseks pidada. Teose autoriõigusliku liigi küsimus muutub aga seda aktuaalsemaks, mida olulisemal määral seda järeltöödeldud on. Näiteks, kui visuaalteoselt eemaldatakse või lisatakse objekt, lisatakse taevasse tähti või pilvi, või eemaldatakse portreefoto taustalt inimesi. AutÕS § 4 lg 3 p 17 kohaselt on kaitstud ka fotograafiaga analoogsel viisil saadud teosed. Antud säte käsitleb teoseid, mis on saadud fotograafiale iseloomuliku tekkeprotsessi käigus, kuid mille valmimisprotsess on fotograafia tavapärase definitsiooni kohasest erinev.⁸³ Töö autor asub seisukohale, et fotograafiateosed, mida on töödeldud ulatuslikult, seejuures lisatud või eemaldatud teoselt objekte, võiksid fotograafiaga analoogsel viisil saadud teoste hulka kuuluda. Antud seisukohta kinnitab asjaolu, et ka ulatuslikult järeltöödeldud teos eeldab siiski algset originaalfaili, mis on kujunenud fotograafiale iseloomuliku loomeprotsessi tulemina. Seetõttu on AutÕS § 4 lg 3 p 17 kohaselt autoriõiguslikult kaitstud teose staatus tagatud ka ulatuslikult järeltöödeldud visuaalteostele. Siiski tuleb siinkohal ka välja tuua tõsiasi, et AutÕS järgi saavad kaitse kõik teosed, mis on vastavuses AutÕS § 4 lg 2 tingimustega, sõltumata teose tüübist, mis omakorda tähendab, et teose liik ei mängi teose kaitstavuse aspektist antud kontekstis rolli⁸⁴.

Digitaalne foto- ja videotöötlus eeldab esialgse pildi- või videofaili ning töötlusprogrammi olemasolu. Järgnevalt käsitletakse pildi- ja videotöötlusprogrammide põhilisi universaalseid seadistuste liike ja iseärasusi, olenemata konkreetsest programmist. Eesmärgiks on anda ülevaade pildi- ja videotöötlusprotsessiga kaasnevast protsessist ning programmisüsteemide seadete iseloomust hindamaks lõppastmes pildi töötleva ning eelseadistuse looja autoriõiguslikult relevantset loomingulist panust ja originaalseid valikuid töötluste ja eelseadistuse loomise protsessis.

⁸² Reinmaa, T. Fotod autoriõiguses. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2015. lk 8. Kättesaadav: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48186/reinmaa_ma_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y (24.11.2022).

⁸³ *Ibid.*, lk 15.

⁸⁴ Lepik, G., lk 611.

Töötlusprotsessis sisestatakse foto või video digitaalfail programmi, kus on saadaval valik erinevaid visuaalteose omadusi mõjutavaid seadistusi ja seadistuste liike. Teose töötlejal on võimalik vastavate seadistuste juures olevaid suvandeid oma äranägemise järgi kohandada. Seadistused hõlmavad erinevaid teose töödeldavaid elemente. Adobe Lightroom'i näitel on seadistused jaotatud mitmeks grupiks. Esimesse gruppi kuuluvad tonaalsed seadistused, mis hõlmavad heledust, kontrastsust, varjudetaile ning lisaks on võimalik muu hulgas muuta teose valge tasakaalu⁸⁵. Seadistused saab jaotada kaheks liigiks – ühte konkreetset parameetrit mõjutavateks seadistusteks, milleks on näiteks tonaalsuse gruppi kuuluva heleduse muutmine ning kontrastsuse ehk tumedate ja heledate toonide erisuse amplituudi muutmine. Antud seadistuste puhul on suvandite muutmine eelkõige lineaarne ja illustreeritav ka arvulise väärtusega, näiteks “-100” kuni “100”.

Teise liigina on aga eristatavad seadistused, mis on mitut parameetrit korraga hõlmavad ning mille kasutamine nõuab teose töötlejalt suuremat oskust ja teadlikkust seadistuse ja töötlusprogrammi olemusest ning seetõttu ka suuremat loomingulist panust seadistuse suvandi määramisel, et soovitava tulemuseni jõuda. Sellised seadistused on näiteks teise gruppi – toonikõver – kuuluvad seadistused. Eeltooduid saab nimetada kombineeritud seadistusteks, kuivõrd nende raames parameetrite muutmine omab töödeldavale teosele mitmetasandilist mõju. Kombineeritud seadistuste puhul on tavaline ka programmipoolne eraldiseisev illustratsioon, mis annab seadistuse kasutajale ülevaate mitme seadistuse korraga muutmise mõjust. Seadistuste grupeeritud on erinevate programmide siseselt sarnased, eelkõige seisneb programmi individuaalne erisus kombineeritud seadistuste osas. Seadistuste grupe on veel mitmeid, nagu: Toon-küllasus-heledus⁸⁶, värviklasside määramine, detailsus, objektiivikorrektuurid, transformatiivsed muudatused, efektid, kalibratsioon. Eeltoodud liikide täpsem kirjeldav analüüs väljub aga käesoleva magistritöö õiguslikust käsitusala.

1.4. Eelseadistuste vormid ja kogumikud

Eelseadistus on oma sisult kogumik seadistusi, mida kasutatakse visuaalteosele teatud iseloomuliku ilme andmiseks. Salvestatavad seaded hõlmavad kõiki eelkäsitletud töötlusprotsessi tulemusena seatud seadistusi, näiteks kontrastsust, saturatsiooni ja

⁸⁵ Ekstrom, M.P. Digital Image Processing Techniques, Academic Press 1984.

⁸⁶ Ing. k. Hue-Saturation-Lightness (HSL), mis võimaldab muuta värvisaturatsiooni jms.

toonikõverat, heledust ning individuaalseid värviparameetreid.⁸⁷ Eelseadistuse vormiks on digitaalfail, mis on iseseisvalt kopeeritav. Leidub nii programmpõhiseid eelseadistuste formaate nagu Adobe Lightroomi puhul *.xmp*⁸⁸ formaat, mis on ka kasutaja poolt edasi muudetav, ehk eelseadistuse rakendajal on võimalik suvandite muutmist jätkata sealt, kus eelseadistuse looja pooleli jäi. Samas leidub ka universaalseid formaate, millest levinum on videotöötlusprogrammides kasutatav *LUT.cube*⁸⁹ formaat, mis on sisuliselt digitaalne fail, mis võimaldab teisendada lähtefaili (videokaadri) värvid ja üksikasjad uude sihtseisundisse. Näiteks saab *LUTi* abil teisendada kaasaegse kaadri vanema filmimaterjali värvi ja tooni⁹⁰.

Eelnimetatud faile on võimalik turustada ning foto- ja videograafid kasutavad neid võimalusena enda jälgijaskonnale loomingulist käekirja produktina müüa. Tänu tehnoloogia kättesaadavusele üha enam suurenevale fotograafia turule, on suurenemas ka eelseadistuste müüjate hulk. Eelseadistusi müüakse nii eraldi kui ka kogumikesse koondatuna, näiteks võib üks kogumik sisaldada 20 erinevat eelseadistust, mis on küll individuaalselt eristuvad, kui väljendavad sarnast, näiteks teatud fotograafide iseloomulikku, töötlusstiili.

Eelseadistusi on erinevaid, keerulisema sisuga ja lihtsamaid, loominguliste eesmärkidega ja pelgalt tehnilisi korrekture hõlmavaid, audiovisuaalteose kaadritele suunatud ning fotograafiateosele suunatud. Käesolevas töös jäetakse käsituselast välja ilmselgelt tehnilistele korrektuuridele suunatud eelseadistused, mis ei oma loomingulist sisu. Seda seetõttu, et selliste eelseadistuse endi kui ka nende abil loodud töödeldud teoste autoriõiguslik originaalsus on vähetõenäoline. Millised korrektuurid on käsitletavad tehnilistena, leidis käsitlust käesoleva magistritöö peatükis 1.3. Sellisteks eelseadistusteks on näiteks vaid ühe seadistuse parameetrit muutvad eelseadistused. Analüüsi objektiks olevateks, loomingulisteks eelseadistusteks antud magistritöö kontekstis peetakse muu hulgas järgnevaid eelseadistusi:

- Analoogfilmist inspireeritud eelseadistused: Need eelseadistused püüavad jäljendada analoogfilmi välimust, rikkalike värvide, kõrge kontrasti ja müraga. Filmist inspireeritud eelseadistused on populaarsed pulma- ja portreefotograafide seas;

⁸⁷ Creative Roamers. Presets. Kättesaadav: <https://www.creativeroamers.com/en/presets-old?fbclid=IwAR2oZ6-etQcEYBGY-AIwmaTKnx20BuwzWznfmiL0xZsLGw-Fybf4NaeYpY> (25.10.2022).

⁸⁸ Adobe Lightroom'ile kui enimlevinud fototöötlusprogrammile omane eelseadistuste failiformaat.

⁸⁹ Videotöötlusprogrammides nagu Adobe Premiere ja Davinci Resolve enimlevinud failiformaat eelseadistustele, mis muudavad videokaadri koloriiti ja visuaalset ilmet.

⁹⁰ Harrington, R. What is a Lookup Table (LUT). - Skylum 2021.

- Vintage-eelseadistused: Nende eelseadistuste eesmärk on anda fotodele nostalgiline, retrohõnguline tunne, lisades neile soojad, summutatud toonid ja pehme fookuse. Neid kasutatakse sageli tänavafotode või portreede töötlemisel;
- Mustvalged eelseadistused: Need eelseadistused eemaldavad pildilt kõik värvid, et luua klassikaline mustvalge välimus. Neid saab kasutada mitmesuguste meeleolude loomiseks, alates suure kontrastsusega ja karmidest kuni pehmete ja unenäoliste meeleoludeni;
- Maastiku eelseadistused: Need eelseadistused on mõeldud välifotode värvide ja tekstuuride täiustamiseks, kasutades seadeid, mis suurendavad küllastust, selgust ja teravust. Neid saab kasutada mitmesuguste maastikufotode jaoks;
- Portree eelseadistused: Need eelseadistused on mõeldud spetsiaalselt portreefotode jaoks ning nende eesmärk on parandada nahatoonid, vähendada ebatasasusi ja luua meelitus üldilme;
- Matt-eelseadistused: Need eelseadistused lisavad fotodele pehme, unenäolise välimuse, vähendades kontrasti ja lisades kerge udususe. Neid saab kasutada mitmesuguste žanrite puhul;
- HDR-vorminguseadistused: Need eelseadistused on loodud kõrge dünaamilise ulatuse efekti loomiseks, suurendades heledusi ja varje. Neid kasutatakse sageli maastiku- ja arhitektuurfotograafias.

Eelseadistust analüüsid saab tuua teatud paralleele arvutiprogrammiga. M. Rosentau on oma artiklis kirjeldanud arvutitarkvara funktsionaalset olemust ning sellega suhestub ka teatud määral eelseadistuse olemus. Eelseadistust saab nimetada funktsionaalseks teoseks. Siiski ei saa funktsionaalsusest tulenevalt arvutiprogrammi või eelseadistust eriskummaliseks pidada, ka teised teose liigid omavad otseselt või kaudselt teatud funktsionaalsust. Näiteks saab õpikute funktsionaalsuseks pidada õpetamise otstarvet ning ilukirjandusteoste puhul täheldada tunnete ja meeleolude tekitamise otstarvet. Funktsioonid on valdkonnaspetsiifilised, kuid õiguse seisukohalt siiski väga olulised, sest annavad aluse õiguslike tagajärgede omistamiseks. Eelseadistuse olemust saab sisustada järgmiselt: Otstarbalt on tegemist töövahendiga töötlustulemuste kui väljundi saavutamiseks; funktsioneerimise viisilt on tegu isetöötava algoritmilise kavaga töötlusprogrammi sees, mingil elektroonilisel riistvaral; autoriõiguslikult on tegemist seadistuste objektiivselt fikseeritud parameetritest koosneva objektiga, mis omab lisaks eelmainitud vormile ka väljenduslikku vormi teoses, millele eelseadistus rakendatud on. Siinkohal tasub aga antud magistritöö autori hinnangul rõhutada, et teose kriteeriumiks ei ole

loomingu kunstilised ega funktsionaalsed omadused. Asjaolu, kas eelseadistus töötab ja on efektiivne või mitte, ei ole teoseks olemise kriteeriumiks.⁹¹

1.5. Eelseadistuste kasutamislepingud

Enimlevinud eelseadistuseks, ning seeläbi ka antud magistritöös läbivaks lähtepunktiks eelseadistuste kontekstis, saab pidada nn *Lightroom preset*’i, ehk Adobe Lightroom programmile omast eelseadistuse vormi. Adobe kodulehelt leiab ka vastavat informatsiooni eelseadistuste kohta ning Adobe suunab kasutajaid ka eelseadistusi looma ja kasutama. Näiteks leiab kodulehelt reklaamlauseid nagu: “Otsige internetist tasuta või tasulisi valmissätteid, mille autoriteks on andekad fotograafid”. “Koostage ise, salvestage enda tehtud fototöötlusteelistusi ja eksportige need jagatava valmissätete komplektina”.⁹²

Eelseadistuste kontekstis tuleks esmalt hinnata ka nende õiguslikku seotust töötlusprogrammi endaga. Nimelt tõusetub küsimus, kas eelseadistused võiksid olla käsitletud programmi teenustingimustes ning kas antud tingimuste kohaselt võiks eelseadistuse looja antud eelseadistuse automaatselt töötlusprogrammi omanikule litsentseerida või varalised õigused üle anda. Näitena saab tuua Adobe tingimused, mis sätestavad järgmist: Punkt 3.2. - “Meie (ja meie litsentsiandjad, olenevalt olukorrast) oleme teenuste ja tarkvara kõigi õiguste, valdusõiguste ja omandiõiguste ainuomanikud. Välja arvatud käesolevates tingimustes sätestatud juhtudel, ei anna me teile ühtegi õigust patentidele, autoriõigustele, ärisaladustele, kaubamärkidele ega ühtegi muud teenuste või toodetega seotud õigust. See tähendab, et te ei tohi kasutada meie kaubanimed, kaubamärke, teenusemärke ega logosid seoses ühegi toote või teenusega, mis ei kuulu meile, ega viisil, mis võib tekitada segadust. Jätame endale kõik õigused, mida käesolevate tingimustega ei anta.”

Seejuures tuuakse tingimuste punktis 3.5 välja ka lepingu kohane eelseadistusi hõlmav õiguste kuuluvus: Punkt 3.5. – “Näidisfailid. „Näidisfailid” on Adobe pakutud audio-, visuaal-, video- või muud sisufailid kasutamiseks juhistes, demonstratsioonides ja muudel näitlikustamise eesmärkidel ning mida võib määratleda näidisfailidena. Näidisfaile ei saa kasutada muul kui

⁹¹ Rosentau, M. Intellektuaalse omandi õigused infotehnoloogia valdkonnas. Infotehnoloogilise loomingu olemus, *Juridica III*/2008, lk 172-173.

⁹² Adobe, Parimad Lightroomi presetid. 2023. Kättesaadav: <https://www.adobe.com/ee/products/photoshop-lightroom/lightroom-presets.html> (22.02.2023).

ettenähtud otstarbel. Te ei saa näidisfaile levitada viisil, mis võimaldab kolmandal isikul näidisfaile eraldiseisva failina kasutada, alla laadida, eraldada või neile juurde pääseda, ning te ei saa nõuda mis tahes õigusi näidisfailidega seoses.” Antud kontekstis on oluline erisus selles, et säte käsitleb vaid Adobe enda loodud näidisfaile, ehk sealhulgas juba programmi litsentseerides kasutajale kaasa tulevaid, Adobe poolt loodud eelseadistusi. Teenustingimuste säte 4.3 käsitleb õiguste kuuluvust programmi kasutaja loodud sisule. “Omandiõigus. Nagu teie ja Adobe vahel kokku lepitud, säilitate teie (olenevalt olukorrast kas ärikasutajana või isikliku kasutajana) oma sisule kõik õigused ja omandiõigused. Meil ei ole teie sisule omandiõigusi.” Eeltoodust saab järeldada, et antud töötlusprogramm jätab eelseadistuste kui kasutajate loodud sisu õigused kasutajatele endile, õiguste lepingujärgset loovutamist või litsentseerimist ei ilmne.⁹³

Seejuures tuleb ka analüüsida praktikas eelseadistusi ja eelseadistuste kogumikke müüvate isikute kasutamislepinguid. Käesoleva töö raames uuriti 20 eelseadistuse müüja⁹⁴ e-poode ning nende müüdavate eelseadistuste kasutamislepinguid. Valimiks võeti sotsiaalmeedias vähemalt 50 000 jälgijaga müüjad. Eelkõige järeldub, et enamus müüjate puhul kasutamistingimusi käsitlevad lepingud puuduvad. Seejuures ei saa aga välistada, et mõne müüja puhul on kasutamistingimusi käsitlev leping kättesaadav vaid peale eelseadistuste ostu sooritamist. See tähendab, et kasutamistingimuste dokument sisaldub alles ostu järgselt ostjale kättesaadavaks muutuv failikaustas.

Kättesaadavatest kasutamislepingutest nähtub, et eelseadistuste looja ja ostja vahelisi õigusi käsitlevad sätted on läbivalt üldsõnalised. Eeltoodud seisukohta illustreeriva näitena saab tuua antud sätte: “Mis tahes eelseadistuste või eelseadistuste kogumiku lubamatu levitamine on keelatud ning antud keelu rikkumise korral võetakse kasutusele seadusest tulenevad

⁹³ Adobe, Adobe üldised kasutustingimused, Adobe koduleht 09.09.2022. Kättesaadav: <https://www.adobe.com/ee/legal/terms.html> (21.02.2023).

⁹⁴ Vastavad müüjad on: The Luxe lens (<https://www.theluxelens.com/>); Preset Pro (<https://www.presetpro.com/shop/>); FilterGrade (<https://filtergrade.com/product-category/lightroom-presets/>); Tom Noske (<https://tomnoske.store/>); Sam Kolder (<https://samkolderpresets.com/>); Streamline (<https://www.streamline.store/>); Iti-Pätrik Järve (<https://www.itijarve.com/shop/>); Karl Shakur (<https://www.karlshakur.com/>); Kai Böttcher (<https://www.kai-boettcher.com/shop/>); Withluke (<https://withlukestudios.com/>); Watchluke (<https://www.watchluke.com/>); Care4Art (<https://www.care4art.co/policies/terms-of-service>); THELUTBAY (<https://thelutbay.com/pages/file-licenses>); Watzac (<https://watzac.com/en-eu/pages/terms-of-service>); Cinegrams (<https://cinegrams.com/pages/faqs>); Tropic Colour (<https://tropiccolour.com/policies/terms-of-service>); 123Presets (<https://123presets.store/pages/file-licenses>); DVLOP (<https://dvlop.com/terms-and-conditions>); Peter Mckinnon (<https://www.petermckinnon.com/>); Archipelago(<https://archipelagopresets.com>) (14.04.2023).

meetmed.”⁹⁵ Eeltoodu on lisaks muudele teguritele antud magistritöö autori hinnangul tihti tingitud sellest, et suuremad müüjad müüvad samaaegselt mitmeid erinevaid digitaalseid tooteid ning kasutavad kõikide tootekategooriate jaoks samu tüüptingimusi. Samuti on mitmes lepingus sätteid, mis on kopeeritud otsesõnu seadusandlusest ning keelavad õigusvastast kasutamist ilma pooltevahelisi õigusi sätestamata.

Eelseadistuste kasutamislitsentse on ka piiratud loodavate teoste hulgaga, näiteks tuleb tasuda vähem litsentsi eest, mille läbi on lubatud luua 10 000 lõppteost, kui litsentsi eest, mis lubab luua 50 000 lõppteost. Lisaks piiratakse näiteks seda, mitmele andmekandjale on lubatud eelseadistusi talletada. On küsitav, kuivõrd eeltoodud mahud on aga müüja poolt kontrollitavad. Lepingutes on läbivalt lubatud eelseadistuste abil töödeldud lõppteoste müüki ning eelseadistuste kasutamist nii professionaalsel eesmärgil kui ka isiklikuks kasutuseks. Näitena saab tuua taolise lepingu sätte: “See tähendab, et võite müüa kliendile töödeldud fotot, mis on töödeldud FilterGrade'i eelseadistuste, filtrite, LUT-ide jm abil, kuid te ei saa müüa toodet, mis sisaldab mõnda allalaaditud faili FilterGrade'ist.”⁹⁶ Seejuures ei käsitleta aga üheski uuritud lepingus otseselt lõppteose õiguste kuuluvust või ühist autorsust läbi eelseadistuse kasutamise. Käsitletud lepingutest nähtub, et tegu on läbivalt lihtlitsentsiga, ning all-litsentsimist keelatakse otsesõnu⁹⁷. Näitena saab tuua taolise lepingu sätte: “Te ei tohi edasi müüa, üle kanda ega litsentsida mistahes lehel leiduvaid materjale, sealhulgas kuid mitte ainult meie digitaalseid tooteid, teenuseid ja pilte. Te nõustute ka mitte muutma ega kustutama mis tahes märgistusi, mis on lehel leiduvates materjalides või toodetes.”⁹⁸ Märke lisamise kontekstis on asjakohane AutÕS §-s 80⁴ sätestatud õiguste teostamist käsitlev teave, mis leiab täpsemat käsitlust antud magistritöö peatükis 2.2. Lisaks ei anta käsitletud lepingutes luba eelseadistusest endist tuletatud teoste loomiseks.

⁹⁵ Kai Boettcher. Utopia Preset Pack. 2023. Kättesaadav: <https://www.kai-boettcher.com/shop/utopia> (14.04.2023).

⁹⁶ FilterGrade. Terms and Conditions. 2023. Kättesaadav: <https://filtergrade.com/product-category/lightroom-presets/> (14.04.2023).

⁹⁷ The Lut Bay. File Licenses. 2023. Kättesaadav: <https://thelutbay.com/pages/file-licenses> (14.04.2023).

⁹⁸ PresetPro. Terms of Service. 2023. Kättesaadav: <https://www.presetpro.com/terms-of-service/> (14.04.2023).

2. EELSEADISTUS KUI ERALDISEISEV ÕIGUSOBJEKT

2.1. Eelseadistuse originaalsus

Majanduslik stiimul loojate jaoks peitub selles, et seadus tagab loominguga tegelevatele isikutele kaitset ja võimaldab neil ka oma teoste praktilist väärtust enda jaoks ära kasutada⁹⁹. Teose mõiste defineerimisel on vaatamata erinevustele riiklikes määratlustes ja lähenemisviisides ning teose küsimuse tähtsusele EL autoriõiguse ühtlustamise seisukohast, siiski korduvalt eitatud vajadust otseselt antud mõistesse sekkuda. Muu hulgas on põhjenduseks toodud ka seda, et Berni Konventsiooni artikkel 2 sisaldab juba vastavaid määratlusi ja kuna EL riigid on konventsiooniga liitunud, on see ka piisav sisuliselt ühtse mõiste saavutamiseks.¹⁰⁰

Selgitamaks, kas mingi intellektuaalse tegevuse tulemus on teosena kaitstav, tuleb hinnata selle vastavust teose kriteeriumidele (originaalsus, kirjandus, kunsti ja teaduse valdkond ning objektiivne vorm ja selle kaudu reprodutseeritavus). Originaalsust saab pidada autoriõiguse ning teose määratlemise keskseks mõisteks, mille sisustamine mõjutab nii konkreetsete teoste autoriõiguslikku kaitset ja selle ulatust kui ka avalikus kasutuses olevate teoste sisu ja mahtu. Seetõttu on oluline, et originaalsuse definitsioon ja sellele esitatavad kriteeriumid toetaksid autoriõiguse süsteemi eesmärgi ning aitaksid kaasa nende saavutamisele.¹⁰¹

Nagu paljude teiste riikide puhul, eeldab ka Eesti autoriõiguse doktriin teoselt vähemalt minimaalset originaalsust. Erinevaid teose liike on määramatul hulgal ning teosed on erinevate iseärasustega ja erinevas vormis. Seetõttu on ka autoriõiguses välja töötamata kindel ja ühtselt kohaldatav õiguskaitse saamise kriteerium, mis oleks universaalselt kohaldatav ja vastavuses erinevate teoste iseärasustega, autoriõiguse eesmärkidega ja tänapäevase kiire tehnoloogilise arenguga. Tehnoloogilise arengu ja teose iseärasuste konteksti arvestades saab ka eelseadistust võrdlemisi spetsiifiliseks teose mõiste analüüsi objektiks pidada. Originaalsuse hindamise funktsioonid taanduvad seega eelkõige sellele, mida ja mille eest autoriõigus kaitseb, millisele

⁹⁹ Soontaga, P. Muusikateose hindamiskriteeriumid autoriõiguses. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool 2016, lk 1.

¹⁰⁰ Sganga, C. The notion of "work" in EU copyright law after Levola Hengelo: one answer given, three question marks ahead, lk 2. - European Intellectual Property Review detsember 2018. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/330638823_The_notion_of_work_in_EU_copyright_law_after_Levola_Hengelo_one_answer_given_three_question_marks_ahead (29.09.2022).

¹⁰¹ Lepik, G. Lk 600 ja 607.

loometöö tulemusele autoriõiguslik kaitse üldse laieneb ning milline autoriõiguslikult kaitstud teose kasutus rikub autori isiklikke või varalisi autoriõigusi ning toob õiguste rikkujale kaasa vastutuse. Seejuures tuleb aga silmas pidada, et autoriõiguse lõppeesmärgiks on infoühiskonna direktiivi¹⁰² kohaselt soodustada uute teoste loomist.¹⁰³

Ilmneb, et originaalsuse kriteerium sisaldab siiski kindlat standardit, millele loominguline tulemus või selle osa vastab või ei vasta. Eelseadistuse standardiga võrdlemiseks on vaja seejuures täpselt määratleda, mida tuleb mõõta ja milline on künnis, mida tuleb kriteeriumi täitmiseks ületada. Seetõttu tuleb esmalt analüüsida, mida originaalsus täpsemalt tähendab, ehk mis on AutÕS § 4 lg-s 2 nimetatud "autori enda intellektuaalse loomingu tulemus", sisu.¹⁰⁴

Käsitledes esmalt Eesti õiguse kohast mõiste sisustamist, on originaalsuse standardi sisustamisel kohtupraktikas oluliseks peetud nii loomingu tulemuseni viinud ja seejuures valikuvabadusi võimaldanud protsessi kui ka loomingu isikupärast tulemust eraldiseisvalt. Kohtupraktikas¹⁰⁵ on käsitlust leidnud näiteks kavandatud ja maalitud moekollektsiooni kuuluvate rõivaesemete originaalsus. Originaalsust ja autori loomingulise tegevuse tulemust kinnitas antud lahendis kohtu hinnangul asjaolu, et riietusesemed olid hageja kavandatud ja maalitud ning fakt, et hageja kandis neile käsitsi maalides motiivistiku ning valis koloriidi. Kohus pidas hageja töö ja oskuste panustamise kõrval oluliseks ka kollektsiooni loomisel tehtud valikuid ja otsuseid. Kohus võttis seejuures arvesse, et hageja selgituse kohaselt kulus tal moekollektsiooni loomiseks 2 aastat, tegemist oli mahuka tööga ning unikaalsete töövõtetega. Kehakatted moodustasid seega autoriõiguse seadusega kaitstava moekunstiteose nii kollektsioonina kui ka selle üksikute esemete näol. Eelseadistuse puhul saab samuti siinkohal välja tuua selle loomiseks vajaliku ulatusliku teadmistepagasi. Käesolevas töös käsitletavate eelseadistuste puhul on tegu eelkõige nende loomise protsessis spetsiifilist erialast oskust vajava tulemiga. Seejuures võib konkreetse koloriidi, nt filmi emulatsiooni saavutamiseks loodava eelseadistuse, mis oleks ka võimalikult universaalselt kasutatav, valmimise protsess olla pikaajaline. Ka antud lahendis otsesõnu mainitud "koloriidi" mõistet käsitledes, seisneb eelseadistuse üks põhilisi loomingulisi väärtusi just selles paika seadistatud koloriidis ehk värvisuunitluste valikus.

¹⁰² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ, 22. mai 2001, autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – EÜT L 167, põhjenduste punktid 9–11.

¹⁰³ Lepik, G. Lk 600 ja 607.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ RKTko 3-2-1-84-98

Ringkonnakohtus on käsitletud ka eravaldust tähistavate siltide originaalsust¹⁰⁶. Antud lahendis tõi maakohus välja, et autori intellektuaalse loomingu tulemus, ehk autori enda individuaalne lähenemine, peab olema ka selgesti tajutav. Antud seisukohaga nõustus ka ringkonnakohus, tuues välja, et samuti peab tajutav olema autori eripära. Vaidlusalused sildid ei olnud eristatavad teistest sarnastest siltidest sellisel määral, mis võimaldaks neid tajuda kui intellektuaalse loomingu erilist tulemust. Seejuures rõhutas ringkonnakohus ka põhimõttelist aspekti originaalsuse hindamisel – kohus ei nõustunud hageja väitega, et kuna hageja on vaidlusalused hoiatussildid ise loonud, siis on tegemist hageja intellektuaalse loomingu tulemusega. Ringkonnakohtu sõnul ei saa tuletada siltide originaalsust ainuüksi asjaolust, et hageja on vaidlusalused hoiatussildid ise loonud. Seega järeldub otsesõnu, et loomine ja intellektuaalse loomingu tulemus ei ole samastatud. Antud magistritöö autori hinnangul võib eelseadistuste puhul esineda aga olukord, kus fikseeritud programmisestest suvanditest ei tulene selgesti tajutav intellektuaalse loomingu tulemus. Siiski on intellektuaalse loomingu tulemus tajutav, kui eelseadistus fotole või videokaadriks rakendatakse, mistõttu peab eelseadistuse originaalsuse hindamisel silmas pidama selle kahte väljendusvormi.

Ühes esimeses originaalsuse kriteeriumit käsitlevas kaasuses¹⁰⁷ Eesti kohtupraktikas, oli vaidluse esemeks see, kas artikkel on autoriõigusega kaitstud teos. Riigikohus asus seisukohale, et „artikkel kui arutlev kirjutis on autoriõigusega kaitstav kirjalik teos“, kuivõrd hageja kirjeldas artiklis isikupäraselt oma tundeid ning arutles kirjutise sisuks olnud teemade üle. Kuna artikli kaitstud autoriõigusega oli antud juhul selge, puudus vajadus originaalse ja mitteoriginaalse täpsete piiride leidmise üle. Siiski nähtus otsusest, et kolleegium pidas oluliseks teose isikupärast väljendust ning sisu autori enda loominguks. Isikupärasena käsitlemise tõenäosust suurendas just asjaolu, et tegu oli arutleva artikliga. Eelseadistuse puhul seisneb isikupärasus selle looja sihipärastes valikutes, näiteks otsustades, millised võiksid põhilised visuaalsed elemendid lõppteoses peale eelseadistuse kasutamist olla, olgu selleks näiteks teatud viisil summutatud punased toonid, madal kontrastsus, sügavad varjud ning soojad heledad toonid.

Sisulisemaid originaalsuse standardit käsitlevaid lahendeid Eestis on nn valemivihiku kaasus¹⁰⁸. Vaidlus seisnes selles, kas valemivaliku ja selle paigutuse näol on tegemist

¹⁰⁶ TrtRnKo 2-19-4183, punktid 7 ja 8.

¹⁰⁷ RKTko III-2/1-93/95.

¹⁰⁸ TlnRnKo 2-08-13577.

originaalse tulemusega. Maakohus tõi antud lahendis välja, et autoriõigus kaitseb nii teose avaldumisvormi kui ka sisu. Siiski on teose puhtalt abstraktsed omadused nagu selle stiil, tehnika ja üldse loomismeetod üldsusele vabalt kasutatav ja seetõttu autoriõigusega mittekaitstav. Kaitstavaks pidas maakohus seevastu aga elemente, mis tulenevad autori loomingulisest fantaasiast. Kolleegium nõustus maakohtu seisukohaga, et valemivalikut võib AutÕS § 4 lg 3 p 22 järgi kaitsta kui loodusteadusliku informatsiooni kogumikku ehk valikut, kuid ei nõustunud kohtu hinnanguga, et vaidlusaluste valemilehtede sõnaline ja graafiline kujundus tervikuna ei sisalda endas küllaldasel määral loomingulist individuaalsust, et olla autoriõigusega kaitstud teos.

Maakohus tõi teost välistava asjaoluna muu hulgas välja selle, et kooliaine sisu on määratud riikliku õppekavaga, mis seab loomingulisusele teatud piirava raamistiku ning valemite esitamisel oli järgitud selget kontseptsiooni – üleminekut lihtsaimatelt põhivalemitelt keerulisematele. Ringkonnakohus tõi aga välja, et vaatamata sellele on valemivihikutes esitatud valemite puhul tegemist olulise seleksiooni teel saadud valikuga. Samuti võeti arvesse asjaolu, et kõnealuses vihikus esitatud valemite valikuga kokkulangevat valemivalikut ei olnud üheski matemaatika õpikus või muus teoses sel viisil esitatud. Ringkonnakohus tõi seejuures ka välja, et autoriõiguse seisukohalt on oluline vahendatava informatsiooni kujutamise individuaalne vorm, sest teaduslike ja tehniliste teoste eesmärgiks on informatsiooni jagamine. Individuaalne eristatus võib lihtsama ülesehitusega eelseadistuse puhul saada raskendavaks teguriks selle teoseks lugemisel. Eelseadistuste loojaid on palju ning suur osa eelseadistustest lähtub ka teatud levinud stiilidest¹⁰⁹ ning on pelgalt variatsioonid sellest stiilist. Ühtlasi on paljud eelseadistused tehtud eelnevatest eelseadistustest inspireerituna. See tähendab, et seadistatud suvandite väärtused võivad teatud määral olla teiste eelseadistustega kokkulangevad või olla nendest minimaalse erinevusega.

Ühtlasi tõi ringkonnakohus välja, erinevalt eelkäsitletud kaasusest, et kohtul ei ole alust lähtuda vaimse loomingu panuse hindamisel töö mahukusest või ajakulust, vaid pigem selle individuaalsusest ja loomingulisusest. Ka vaidlusaluse töö valmimise protsess ei olnud üksnes ajamahukas, nagu märkis maakohus, vaid ka originaalne. Lisaks on teose staatust kinnitava aspektina välja toodud, et idee sündis tegijate peades ning mingit teist toodet eeskujuks ei

¹⁰⁹ Vt. eelmainitud *teal and orange* stiili kohta.

olnud. Eeltoodust tulenevalt jõudis riigikohus seisukohale, et hageja valemilehtede sõnaline ja graafiline kujundus tervikuna on loominguliselt individuaalne ning käsitletav teosena.

Oluliste aspektidena eelnevast kaasusest saab järeldada, et peamisteks kriteeriumiteks pidasid kohtud isiklikku vaimset loomingut ning teose enda individuaalsust ja loomingulisust. Olulist rolli mängib originaalsuse hindamisel ka see, kas autor lähtus väidetava teose loomisel kindlast reeglistikust või oli oma valikutes vaba ja loominguline. Analoogete seisukohani jõuti ka käesoleva töö esimeses peatükis käsitletud Euroopa Kohtu *Painer*'i¹¹⁰ lahendis portreefoto kontekstis. Määravaks sai ka see, kas see väidetavat teost luues lähtuti üksnes loogilisest ja ebaoriginaalsest reeglistikust (nt valemite järjestus lihtsamatest keerukamateni) ning tuginedi kindlale ja üldlevinud tehnikale ja kujutamiskiisile, või väljendus esitusviisis siiski ka autori enda loominguline individuaalsus.¹¹¹ Eelseadistuse kujunemise protsess allub ka teatud reeglistikule – suvandid on kindla väärtusega ning neid on piiritletud hulk, kuid seejuures ei saa antud reeglistikku aga pidada üksnes loogiliseks ja ebaoriginaalseks. Siiski saab teatud määral jaatada eelseadistuse loomisel üldlevinud tehnikatele tuginemist. Näiteks on üheks üldlevinud tehnikaks toonikõvera kui ühe eelkäsitletud kombineeritud seadistuse puhul S-kujulise¹¹² suvandiväärtuse loomine. S- kujuline toonikõver tingib omapärased kontrastsed toonid, kuid antud tehnika on üldlevinud ja sisaldub väga paljudes eelseadistustes. Seetõttu on näiteks olenemata S-kujulise toonikõvera kasutamise teatavast loomingulisest aspektist ja spetsiifilisusest siiski küsitav selle loomise originaalsus.

Siinkohal tekib ka küsimus loominguliste valikute määra sisustamisest. Selge on see, et iga teose liigi puhul ilmnevad erinevad tehnilised piirangud. Nagu tootefoto on piiratud teatud standardsete elementide kaasamisega pildi kompositsiooni, on ka näiteks lavastusel teatud struktuuriline omapära, ehk n-ö mänguruum, milles on autoril võimalik oma loomingulisi valikuid väljendada. Samamoodi on piiritletud valikuvabadus ka eelseadistuse loojal, kes on piiratud objektiivselt esiteks programmiselise võimaldatavate suvandiväärtustega ning teiselt poolt pakutavate seadistuste liikidega. Antud kontekstis on näiteks maakohtus leidnud¹¹³, et arhitektuurse eskiisprojekti loomine tellija juhiste arvestades ei välista automaatselt eskiisprojekti originaalsust ning seeläbi autoriõiguslikku kaitset. Kuigi loominguliste valikute

¹¹⁰ C-145/10, *Painer*, punkt 91.

¹¹¹ Lepik, G. lk 605.

¹¹² Antud efekti kohta leiab täpsemat infot veebilehel: <https://www.lightxeditor.com/app/curves-tool-in-photo-editing/> (04.03.2023).

¹¹³ HMKo 2-09-70939, punkt 37.

tegemist on kohtupraktikas peetud teose originaalsuse hindamisel oluliseks tingimuseks, ei pea aga autori valikuvabadus olema seejuures täielik.¹¹⁴ Seevastu konkreetselt tehnilise iseloomuga loome autoriõiguslikku kaitset ei saa, nagu on kirjeldatud ringkonnakohtusse jõudnud kaasuses, kus kogenud arheoloog aitas kaasa tehnilise ülesjoonistuse valmimisele¹¹⁵. Selliseks saab pidada eelseadistust, mis hõlmab endas vaid fotograafialem omaseid tehnilisi korrekture nagu särikompensatsioon või küljesuhte ja vinjetti muudatus.

Originaalsust on ringkonnakohtus hinnanud ka saateformaadi kontekstis¹¹⁶. Formaat on saate üldine raamistik ja/või struktuur, millega nähakse ette saate läbiv stiil, kujundus, tegelaste vahelised põhisuhted, üldine plaan ning karakteristikute kogum. Maakohus pidas antud kaasuses saatesarja formaadina esiletoodut liiga üldiseks, et see saaks olla autoriõigusega kaitstav teos. Otsuse käsitlest ei ole päriselt selge, kas kohus on üldse välistanud saateformaadi kui teose kaitstuse autoriõiguse alusel või on leidnud, et konkreetset saateformaati ei saa pidada autoriõigusega kaitstud teoseks. Hageja oli kaasuses nimetanud üksnes üldisi tunnuseid, mis tema arvates saate formaadi mõistet kirjeldavad, ega ole esile toonud konkreetse saateformaadi tunnuseid. Maakohus oleks ringkonnakohtu hinnangul aga pidanud tegema hagejale ettepaneku muuhulgas esile tuua, mille poolest tema saate formaat kõigest ülejäänud saateformaatidest erineb ning milliste tunnuste kogum muudab selle originaalseks. Antud kohtuasi lõppes aga maakohtus kompromissiga ning sisulist originaalsuse künnise edasist analüüsi seetõttu ei toimunud. Järeldub aga, et ka eelseadistuse puhul teose kaitse saavutamiseks ei piisa pelgalt eelseadistuse või selle liigi üldisest kirjeldusest, vaid tõendajal lasub põhjendamiskohustus teose originaalsust kinnitavate spetsiifiliste elementide osas.

Eelkäsitletud kohtupraktika kohaselt saab väita, et teose staatust hinnates on objektiivne rõhuasetus olnud väidetava teose loomise protsessil ning seejuures on teose lõpptulemuselt nõutavad eraldiseisvad loominguilisuse või isikupärasuse kriteeriumid täpselt määratlemata. Loomist ja lõpptulemust on praktikas hinnatud koos ja üksteisest sõltuvana. Eeltoodu on ka antud magistratöö autori hinnangul tingitud asjaolust, et tulem ja protsess on omavahelises seoses ka mitte ainult kohtu poolt sellele järelduse andes, vaid ka praktikas. Piisavalt

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ TlnRnKo 2-09-23863, punkt 84.

¹¹⁶ TlnRnKo 2-07-31897.

loominguline protsess toob suure tõenäosusega kaasa ka piisavalt loominguilise tulemuse.¹¹⁷ Seetõttu ei peaks ka eelseadistuse väljenduslik vorm – vaid programmisiseselt kasutatav digitaalfail – otseselt pärssima selle käsitlemist teosena.

Käsitledes teose loomiseks vajaliku tööd ning erialaseid oskusi, on kohtupraktikas tulenevaid lähenemisi erinevaid. Eelnimetatud valemivihiku kaasuses¹¹⁸ ei pidanud ringkonnakohus ajakulu ja töö mahukust oluliseks aluseks, kuid moekollektsiooni kaasuses¹¹⁹ on kohus tööd (kavandamist) ja panuse aluseks olnud erialaseid oskusi selgelt arvesse võtnud. Intellektuaalseks loominguiliseks tegevuseks suulise teose kontekstis (AutÕS § 4 lg 3 p 4) on praktikas¹²⁰ peetud ka teatava süsteemi, teadmiste, kogemuste, kategooriate ja metoodika rakendamist erialase spetsialisti poolt, mis jaatab samuti isiku tausta ja erialaste teadmiste põimumist teose loomise protsessi loominguilisuse hindamisega. Antud järeldusele saab käesoleva töö autori hinnangul jõuda ka seetõttu, et erialane teadlikkus ja oskused tingivad eelduslikult ka suuremat individuaalsuse potentsiaali teose loomisel ja lõppastmes ka teoses endas.

Eelseadistusel on, erinevalt antud magistritöö autori hinnangul standardsest teose käsitlest, olemuslikult kaks vormilist väljendust. Esiteks objektiivne vorm, mis seisneb seadistuste parameetrites ning sätestatud suvandite numbrilistes ja muudes objektiivsetes väärtustes. Antud objektiivne vorm on alati kontrollitav, eelseadistusele individuaalne ja püsiv. Eelseadistus kannab endas seetõttu objektiivselt selle looja loominguilisi suunitlusi ja otsuseid väljendamaks teatud personaalset töötlusstiili, koloriiti ja muid visuaalseid efekte, mida seadistustega on olnud võimalik töötlusprogrammi siseselt fikseerida. Teisalt on eelseadistusel ka praktiline, subjektiivne vorm, mis väljendub selle igakordses rakendamises visuaalteosele. Antud vorm on alati sõltuvuses sellest, millisele teosele eelseadistust rakendatakse. Seega, eelseadistuse subjektiivne vorm väljendub eelseadistuse äratuntavas mõjus visuaalteosele.

Teose või selle osa äratuntavus ei ole autoriõiguse kaitse eraldiseisev eeldus, küll aga on ringkonnakohus sellest praktikas siiski lähtunud¹²¹. Näiteks on ringkonnakohus hinnanud vaidlusaluse helilõigu autoriõigusega kaitstust mitte selle põhjal, kas varasemates teostes leidub

¹¹⁷ Lepik, G. lk 605.

¹¹⁸ TlnRnKo 18.06.2010, 2-08-13577, lk 10.

¹¹⁹ RKTKo 3-2-1-84-98.

¹²⁰ TlnRnKo 13.11.2012, 2-09-23863.

¹²¹ RKTKo 2-16-8751, punkt 22.5.

sarnaseid takte või meloodiat, vaid lähtudes helilõigu äratuntavusest ja selles autori intellektuaalse loomingu elementide sisaldumisest. Kasutatud osa äratuntavust on Euroopa Kohus pidanud oluliseks ka hindamisel, kas fonogrammist isegi väga lühikese helilõigu kasutamine teises fonogrammis rikub fonogrammitootja ainuõigust lubada või keelata oma fonogrammi reprodutseerimist.¹²² Eeltoodu omab ka sisulist tähtsust eelseadistuse kasutusest tuleneda võiva ühise autorsuse analüüsi kontekstis.

Eesti kohtupraktikas on originaalsuse mõistet sisustatud ka nn Facebook'i lahendis¹²³. Antud kaasuses oli küsimuse all, kas Google AdWords'i ja Facebook'i kontod on käsitletavad teostena. Kolleegium tõi lahendis välja, et teose objektiivseks vormiks võib olla kasutajakonto, kui see kannab endas originaalset tulemust, näiteks on seadistatud AutÕS § 4 lg 2 mõttes originaalselt. Eeltoodust saab järeldada, et programmisest seadistuste kombinatsiooni piisava originaalsuse ja seeläbi ka autoriõigusliku kaitse võimalikkust on riigikohus jaatanud.

AutÕS § 4 lg 2 sisustamisel tuleb arvestada Euroopa Liidu õiguse esmasust ning riigisisese õiguse sellega kooskõlas tõlgendamise põhimõtet. Eelkõige omab tähtsust Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas (edaspidi infoühiskonna direktiiv)¹²⁴. Antud direktiivi kohaselt tuleb teose mõistet üldjuhul tõlgendada kogu liidus autonoomselt ja ühetaoliselt. Selleks, et objekti saaks kvalifitseerida „teoseks“ direktiivi 2001/29 tähenduses, peavad Euroopa Kohtu sõnul olema täidetud kaks kumulatiivset tingimust. Esiteks peab analüüsitav objekt olema algupärane (originaalne, ingl *original*) selles mõttes, et see on autori enese intellektuaalne looming. Teiseks saab „teoseks“ pidada ainult sellise intellektuaalse loomingu väljendust.

Teose originaalsuse sisustamisel on üks olulisemaid Euroopa Kohtu kaasuseid nn *Infopaq* kaasus¹²⁵. Infopaq oli meediamonitooringu teenus, mis tegi ajaleheartiklitest digitaalseid koopiaid ja tegi nendest kokkuvõtteid, mis sisaldasid väljavõtteid artiklitest. Eeltoodut tehti aga ilma, et oleks saadud selleks ajalehtede väljaandjatelt luba. Euroopa Kohtult paluti hinnangut, kas ajaleheartiklist tehtud väljavõtet, mis koosneb otsingusõnast ning sellele eelnevast ja

¹²² EKo C-476/17, *Pelham jt*, ECLI:EU:C:2019:624, punkt 39.

¹²³ RKTko 2-16-1988, punkt 14.

¹²⁴ 22.05. 2001 Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas, L 167/10.

¹²⁵ EKo C-5/08, *Infopaq International A/S versus Danske Dagblades Forening*, ECLI:EU:C:2009:465.

järgnevast viiest sõnast, salvestamist ja hilisemat välja printimist saab käsitleda teose osa reprodutseerimisena infoühiskonna direktiivi artikli 2 tähenduses. Seejuures ei olnud vaidluse esemeks, kas aluseks olnud artiklid ise on teosed. Hindamaks, kas eelmainitud 11 sõna puhul on tegu teose osaga, tuli kohtu hinnangul vastata küsimusele, kas antud 11 sõna on ka eraldiseisvalt teosena käsitletavad, ehk originaalsed. Kohus rõhutas, et Euroopa Liidus kehtib üldine originaalsuse standard, mille järgi peab autoriõigusliku kaitse saamiseks teos olema algupärane, ehk autori enese intellektuaalne looming. Kohus eitas ka võimalust, et autoriõiguse kaitse standardid oleksid eri liiki teoste puhul erinevad¹²⁶. Seejuures on teose osad kaitstud juhul, kui need osad ise sisaldavad elemente, mis teose tingimustele vastavad. Teose osad on autoriõigusega kaitstud, kuna nad moodustavad osa tervikteose algupärasusest^{127, 128}.

EK tõi välja, et artiklite puhul seisneb autori enese intellektuaalne looming eelkõige teema esitamise viisis ja keelelises väljenduses¹²⁹. Analoogetele järeldusele on jõutud ka Eesti kohtupraktikas¹³⁰. Kuigi sõnad, millest artikkel kui teos koosneb, eraldi võetuna ei moodusta autori intellektuaalset loomingut¹³¹, siis nende „sõnade valik, kasutus ja kombineerimine võimaldab autoril väljendada oma loomingulist meelelaadi algupäraselt ja aitas tal jõuda tulemuseni, mis kujutab endast intellektuaalset loomingut“¹³². Kohtu sõnul ei saa välistada, et teatavad eraldiseisvad laused või isegi lauseliikmed asjaomases tekstis võivad anda lugejale edasi ajaleheartikli algupärasust, edastades lugejale niisuguse tekstiosa, mis iseenesest on selle artikli autori enese intellektuaalse loomingu väljendus¹³³. Sarnase järelduseni saab jõuda ka eelseadistuste puhul, kuivõrd seadistused on eraldiseisvalt käsitletavad pelgalt objektiivsete suvandiväärtustena, kuid omavahelises kombinatsioonis ning piisavalt suures mahus, kannavad nad endas autori intellektuaalse loomingu – visuaalse stiili – väljendust. Seevastu aga ei saa eelseadistus kõigi eelduste kohaselt olla osadeks jaotatav, kuivõrd suvandiväärtused on omavahelises lahutamatus seoses. Kokkuvõttes otsustas antud kaasuses kohus, et ka 11 järjestikusest sõnast koosnev tekstilõik on teosena käsitletav, kui see sisaldab autori enda

¹²⁶ Bristows. *Cofemel v G-Star Raw (C-683/17) and its effect on UK copyright law before and after Brexit*. Bristows LLP. 15.04.2020. Kättesaadav: https://www.bristows.com/viewpoint/articles/cofemel-v-g-star-raw-c-683-17-and-its-effect-on-uk-copyright-law-before-and-after-brexit/#_ftn1 (11.02.2023).

¹²⁷ *Infopaq*, punkt 38.

¹²⁸ Lepik, G. Lk 50.

¹²⁹ *Infopaq*, punkt 44.

¹³⁰ TrtRnKo 2-19-3025, punkt 18.

¹³¹ *Infopaq*, punkt 46.

¹³² *Ibid.*, punkt 45.

¹³³ *Ibid.*, punkt 47.

intellektuaalse loomingu väljendust. Eelnevast saab järeldada ka suhteliselt madalat originaalsuse standardit.

Käesoleva magistritöö töö esimeses peatükis käsitletud fotograafiateose analüüsile keskendunud *Painer*'i kaasusest järeldus, et teos on originaalne, kui see peegeldab autori isikupära ja selles ilmnevad tema vabad ja loomingulised valikud teose loomisel.¹³⁴ Käesolevas peatükis aga antud lahendile kordavalt ei keskenduta ning eelseadistuse loomeprotsessis sisalduvad vabad ja loomingulised valikud leiavad käsitlemist edasises kohtupraktikas.

Nagu eelnevalt mainitud, on eelseadistustel küll objektiivne vorm, kuid seejuures tuleb arvestada nende sõltuvusega töötlusprogrammist. Nimelt võivad töötlusprogrammi tarkvarauuendused ka eelseadistuse sisu mõjutada. Näiteks võib tarkvarauuendusega lisanduda eelseadistuses fikseeritud suvandile mõni lisanduv parameeter, mida eelseadistuse loomise hetkel antud programmis ei olnud. Seetõttu saab eelseadistuse objektiivset vormi pidada ka mingis osas siiski töötlusprogrammist sõltuvaks. EK *Levola Hengelo*¹³⁵ kaasuses oli põhiküsimuseks, kas maitse saab olla autoriõigusega kaitstud. Kohus leidis, et maitset ei saa pidada teoseks kuivõrd teos eeldab originaalset intellektuaalset loomingut ja selle väljendust. Kohus otsustas, et toote maitse ei ole piisavalt täpselt ja objektiivselt määratletav ning seega ei tohiks see olla autoriõigusliku kaitse all. Seejuures kinnitas kohus siiski, et väljendusviis ei pea tingimata olema püsivas vormis, vaid oluline on, et kaitse objekt oleks väljendunud nii, et see oleks piisavalt täpselt ja objektiivselt identifitseeritav ehk ära tuntav. Seda selleks, et välistada õiguskindlust kahjustav subjektiivsus¹³⁶. Seetõttu ei saa pidada ka eelseadistuse mõneti püsimatut vormi ja asjaolu, et näiteks tarkvarauuendusega võib eelseadistusele lisanduda uus parameeter, teose staatust absoluutselt välistavaks. Seega saab vaatamata eeltoodule pidada eelseadistust siiski piisavalt täpselt ja objektiivselt määratletavaks.

Eelseadistus on loodud programmisiseselt, ehk looja loominguline valikuvabadus on teatud määral piiratud. Seetõttu tuleb analüüsida ka vastavat kohtupraktikat, mis käsitleb loomingulist vabadust, mis on piiratud nn teatud "mängureeglitega". Euroopa Kohus on nn *FAPL*¹³⁷ lahendis hinnanud, kas spordiüritused (jalgpallimatšid) võivad olla kaitstud autoriõigusega. Kohus

¹³⁴ *Painer*, punktid 94 ja 99.

¹³⁵ EKo C-310/17, *Levola Hengelo BV v Smilde Foods BV*, EU:C:2018:899.

¹³⁶ *Ibid.*, punkt 40.

¹³⁷ EKo C-403/08 ja C-429/08, liidetud kohtuasjades *Football Association Premier League Ltd jt. versus QC Leisure jt ja Media Protection Services Ltd vs Murphy* ECLI:EU:C:2011:631, punkt 98.

leidis, et spordiüritused alluvad mängureeglitele, “mis ei jäta ruumi loomevabadusele autoriõiguse tähenduses” ning ei ole seetõttu käsitletavad kaitstavate teostena. Eeltoodust järeldub, et autoriõigusliku kaitse saamiseks peab autorile olema loomeprotsessis tagatud piisav loominguline vabadus ning mida tehniliselt piiritletum on nn “mänguruum”, seda vähemtõenäoline on teose kriteeriumite täitmine. Siinkohal saab küll tõdeda eelseadistuste loomise võimaluste piiritletust, kuid seejuures tuleks ka arvestada, et keskkond (programm), milles eelseadistused luuakse ning mis nende loomisele piirid seab, on juba algselt suunatud siiski loometegevusele, erinevalt näiteks jalgpallimatši reeglistikuga, milles on suurema kaaluga tehnilised elemendid.

EK on ka *BSA* lahendis¹³⁸ väitnud, et originaalsuse kriteerium ei ole täidetud, kui teose osade avaldumist dikteerib tehniline funktsioon, sest idee elluviimise erinevaid viise on nii vähe, et idee ja avaldumisvorm lähevad segi. Eelseadistuste loomisel suvandi kombinatsioone seades on loojal aga võimalikke valikute kombinatsioone sisuliselt lõputult ning kuigi saab jaatada nende otsest tehnilist funktsiooni, ei saa asuda seisukohale, et looja valikud on tehnilisest funktsioonist dikteeritud, vaid vastupidi – eelseadistuse looja tahe mingit visuaalset käekirja saavutada tuleb enne, kui selle funktsionaalne väljendus suvandiväärtusena. EK on ka praktikas asunud seisukohale, et objekt, mis vastab algupärasuse tingimusele, võib olla kaitstud autoriõigusega, isegi kui selle valmistamine sõltus tehnilistest kaalutlustest, tingimusel et tehnilised kaalutlused ei takistanud autoril lasta selles objektis peegelduda oma isikupäral, väljendades vabu ja loomingulisi valikuid¹³⁹. Antud lahendis oli tegu kokkuvolditava rattaga ning küsimus seisnes selles, kas kokkuvolditav disain on autoriõiguslikult kaitstud, kuivõrd see disain on tehnilisest funktsioonist dikteeritud. Autoriõiguse kaitse hõlmas kohtu hinnangul ka kaupa, mille kuju on vähemalt osaliselt vajalik tehnilise tulemuse saavutamiseks. Seetõttu saab ka tehnilisi töötuselemente, näiteks objektiivi moonutusi korrigeerivaid ja toorfaili tõetruude toonidega pildiks teisendavat eelseadistust samuti teoseks lugeda, kui muud eelkäsitletud teose kriteeriumid on täidetud¹⁴⁰.

Kui eesti kohtupraktikas on teose loomise protsessis tööle ja ajakulule tähtsust omistatud, siis eelkäsitletud EK praktikast ilmneb, et autori panustatud oskused ja vaev ei oma väidetava teose

¹³⁸ EKo C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace versus Ministerstvo kultury*, ECLI:EU:C:2010:816, punkt 49.

¹³⁹ EKo C-833/18, ECLI:EU:C:2020:461, punkt 26.

¹⁴⁰ *Ibid.*, punkt 38.

kaitstuse hindamisel siiski tähtsust. Töö ja ajakulu tähtsusetuse kohta¹⁴¹ on EK ka andmebaasi kui teose kontekstis otsese seisukoha võtnud, tuues välja, et kui andmebaasi koostamisel oli peale selles sisalduvate andmete loomise vaja autori olulist vaeva ning oskusi, siis see ei saa iseenesest õigustada andmebaasi kaitsmist autoriõigusega, kui selle vaeva ja oskuste puhul ei väljendu mingit originaalsust nende andmete valikus või korralduses. Samale seisukohale jõuti ka teises EK lahendis¹⁴², mille kohaselt rakendatud intellektuaalsel pingutusel ja oskusteabel eraldivõetuna ei ole originaalsuse hindamise osas tähtsust.

Käsitledes teoste autoriõiguslikku kaitset üldisemalt, saab arutleda ka autoriõiguse potentsiaalse vastuolu üle kahe printsiibiga: ideede ja mõtete, s.t. informatsiooni vaba leviku põhimõtte ning monopolidevastase vaba konkurentsi põhimõttega. Autoriõigus ei tohiks takistada ideede vaba levikut ja nende alusel uute ideede loomist ega propageerida ka monopolset kauplemist ideedega ja seeläbi pärssida tööstuse arengut¹⁴³. Tulenevalt eeltoodud põhimõtetest on Eesti AutÕS §-s 5 ammendavalt loetletud intellektuaalse tegevuse tulemused, mis ei saa autoriõiguslikku kaitset.

Relevantseteks tulemusteks eelseadistuste kontekstis on näiteks idee, meetod ning intellektuaalse tegevuse resultaat, mis on muul viisil väljendatud teoses. Eeltoodud tulemusi täpsemalt analüüsides saab jõuda järelduseni, et ideeks eelseadistust lugeda ei saa, kuivõrd eelseadistusel on olemas objektiivne väljenduslik vorm, mis küll põhineb ideel, aga ei piirdu sellega. Meetod on kindel toimimisviis, mida kasutatakse eesmärgi saavutamiseks.¹⁴⁴ Eesmärgiks saaks siinkohal pidada loomingulist tulemit kui teatud viisil töödeldud pilti. Taaskord on eelseadistusel siiski lisaks ka sisuline individuaalne väärtus, mistõttu ei saa seda lugeda pelgalt meetodiks. Meetodiks saaks lugeda foto või video töötlust üldiselt – selleks, et saavutada töödeldud teos, tuleb teatud viisil töötlusprogrammi kasutada.¹⁴⁵ Käsitledes eelseadistust kui intellektuaalse tegevuse resultaat, mis on muul viisil väljendatud teoses (AutÕS § 5 p 1 mõistes), saab jõuda järelduseni, et algele teosele piisavalt suurt mõju omav

¹⁴¹ EKo C-604/10, *Football Dataco Ltd* jt.ECLI:EU:C:2012:115, punkt 39.

¹⁴² EKo C-469/17, *Funko Medien NRW GmbH versus Bundesrepublik Deutschland*, ECLI:EU:C:2019:623, punkt 23.

¹⁴³ *Brompton Bicycle*, punkt 27.

¹⁴⁴ Eesti keele seletav sõnaraamat, Eesti Keele Instituut, Tallinn 2009. Kättesaadav: <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=meetod&F=M> (11.03.2023).

¹⁴⁵ Rosentau, M. Viidatud töö, lk 179.

eelseadistus väljendub küll lõppteoses, kuid see ei välista siiski eraldiseisvalt eelseadistuse käsitlust teosena, kui sellel on objektiivne vorm ning see on originaalne.

Eeltoodud kohtupraktikat eelseadistuste kontekstis kokku võttes saab antud magistritöö autori hinnangul asuda seisukohale, et Eesti ja EL õiguse kohaselt on eelseadistus eraldiseisva teosena kaitstav. Seetõttu leiab kinnitust ka üks antud töös püstitatud hüpotees. Antud seisukohta saab ka pidada kooskõlaliseks infoühiskonna direktiivis¹⁴⁶ sõnastatud autoriõiguse lõppeesmärgiga soodustada uute teoste loomist.¹⁴⁷ Teose kriteeriumidele vastava eelseadistuse puhul kuuluvad seega selle autorile ka kõik autoriõiguse seadusest tulenevad isiklikud ja varalised õigused ning seejuures on autoriõiguse rikkumine käsitatav VÕS § 1045 lg 1 p 5 tähenduses omandiga sarnase absoluutse õiguse rikkumisena¹⁴⁸.

Lisaks tuleb arvestada ka teose kaitstuse presumptsiooniga. See tähendab, et autor ei pea tõendama teose originaalsust, vaid teose autoriõigusliku kaitstuse vaidlustaja peab tõendama vastupidist, ehk originaalsuse puudumist. Seejuures on vaidlustaja peamiseks võimaluseks tugineda AutÕS §-le 5, kus on loetletud autoriõigusega mittekaitstavad intellektuaalse tegevuse tulemused.¹⁴⁹

2.2. Õiguskaitse eelseadistuste kasutamisel ja muutmisel praktikas

Eelseadistusi saab edasise kohandatavuse alusel jaotada kaheks tüübiks – nn avatud ja suletud eelseadistusteks. Erinevus seisneb selles, et avatud eelseadistuste puhul on fikseeritud seadistused jäetud eelseadistuse kasutajale avatuks ehk muudetavaks. Suletud eelseadistus toimib seevastu vaid sisend-väljund põhimõttel ehk selle rakendamisel muutub visuaalteos teatud viisil, kuid kasutaja peab edasiste kohanduste tegemiseks kasutama muid programmiseseid seadistusi, mis on eelseadistuse sisust sõltumatud.

¹⁴⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ, 22. mai 2001, autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – EÜT L 167, 22.06.2001, põhjenduste p 9–11.

¹⁴⁷ Lepik, G., lk 600 ja 607.

¹⁴⁸ RKTko, 2-14-56641, punkt 21.2.

¹⁴⁹ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri, lk 27. 2014. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_seaduse_seletuskiri_0.pdf (04.10.2022).

Enamus fototöötlusprogrammide eelseadistusi on avatud eelseadistused. See tähendab seda, et kui kolmanda isiku loodud eelseadistus programmisiseselt avada, on kasutajal võimalik eelseadistuses fikseeritud suvandeid ise edasi korrigeerida. Eelseadistused ei ole alati igale visuaalteosele universaalselt rakendatavad nii, et tulemus oleks esteetiliselt korrektne. Üldjuhul viitavad ka eelseadistuste müüjad sellele, et müüdavad eelseadistused võivad olenevalt algteosest, millele see rakendatakse, vajada teatud muudatusi tehnilise iseloomuga suvandites, et tagada eelseadistuse sobivus individuaalse algse visuaalteosega.

Siinkohal saab aga täheldada seda, et juhul, kui müüdav eelseadistus on käsitletav teosena, võib selline luba olla autoriõiguslikult tõlgendatav loana teost muuta AutÕS § 12 lg 1 p 3 ja AutÕS § 13 lg 1 p 5 mõistes. Kuigi tihti on vastava loa andmine eelseadistuse olemusest tingituna paratamatu, võib see praktikas siiski oluliselt raskendada eelseadistuse looja võimalust hiljem oma õigusi kaitsta. Kuivõrd eelseadistuste fail on kasutaja poolt väga lihtsasti muudetav, lisades näiteks kõikidele erinevatele suvanditele minimaalse, kuid siiski erineva väärtuse, võib praktikas algse eelseadistuse eristamine muutuda keeruliseks. Seda saab nimetada n-ö “suvand +1 probleemiks”. Lisaks on fikseeritud suvandid ka kopeeritavad. Seetõttu on küsitav, kust jookseb piir, mis määral suvandeid muutes saaks tegu olla näiteks tuletatud teosega või kas eelseadistuse põhjal alustatud, kuid kõiki suvandiväärtusi drastiliselt muutva töötusprotsessi tulemusel valmib täiesti eraldiseisev originaalne eelseadistus. See ei saa aga olla probleemiks suletud eelseadistuste puhul.

Eeltoodust tulenevalt on näiteks võimalik pahausketel kasutajatel algse eelseadistuse põhjal luua läbi minimaalsete suvandiväärtuste muudatuste objektiivselt erinev eelseadistus ning see edasi müüa, eitades seotust algse teosega. Siinkohal ilmneb ka praktiline probleem tõendamises. Määratlledes, kas algse fotograafiateose põhjal loodud teos on tuletatud teos¹⁵⁰, on võimalik seda hinnata otsesemalt, kui eelseadistuste puhul. Visuaalne sarnasus ja teose elemendid on eeltoodud näite puhul tajutavad. Eelseadistuse loomise protsessi saab küll pidada loominguliseks, kuid selle tulemus väljendub eelkõige numbrilistes väärtustes, mille puhul on loomingulist erinevust palju keerulisem hinnata. Ühe lahendusena eeltoodud probleemile saab aga tuua hüpoteetilise kaasuse – Eksisteerib eelseadistus, mille looja väidab, et selle põhjal on loata tehtud sisuliselt sama visuaalset stiili kandev eelseadistus, kuid suvandeid on selle

¹⁵⁰ Malovic, N. Swedish Supreme Court says that painting based on photograph is new and independent creation and hence ... non-infringing, IPKat 19.03.2018, Kättesaadav: https://ipkitten.blogspot.com/2018/03/swedish-supreme-court-says-that_19.html (01.03.2023).

peitmiseks minimaalselt muudetud. Hinnangu sellele, kas teoste vahel esineb sarnasus, saaks antud olukorras anda ka seeläbi, et võetakse üks visuaalteos, millele mõlemat eelseadistust rakendatakse. Seeläbi on eelseadistuste sisuline sarnasus inimsilmale tajutavam.

Eeltoodu kontekstis on olulisel kohal ka autorsuse presumptsioon. Vastavalt AutÕS § 29 lg-le 1 – isiku, kes avaldab teose oma nime all, autorsust eeldatakse, kuni pole tõendatud vastupidist. Autorsuse puudumise tõendamiskohustus lasub vaidlustajal.¹⁵¹ Lisaks saab eelseadistuse looja lisada eelseadistusele oma märke. Praktilisest kaalutlusest tulenevalt on märke lisamine hea võimalus, mida kasutada, sest isegi kui kolmas isik eelseadistuse sisu muudab, võib algse looja peidetud märke säilida.

Märgistust on käsitletud ka infoühiskonna direktiivi¹⁵² põhjendustes, kus tuuakse välja, et tehnika areng soodustab teoste levitamist eelkõige võrkude kaudu ning see toob õiguste valdajatele kaasa vajaduse teost või muud objekti, autorit või teisi õiguste valdajaid paremini identifitseerida ning anda teavet teose või muu objekti kasutamise tingimuste kohta, et võimaldada nendega seotud õigusi hõlpsamini kasutada. “Õiguste valdajaid tuleks julgustada kasutama märgistust, mis lisaks eespool osutatud teabele näitaks muu hulgas, kas teos või muu objekt on võrkudesse üles pandud nende loal.”

Märke lisamise kontekstis on asjakohane AutÕS §-s 80⁴ toodud õiguste teostamist käsitlev teave. Antud paragrahvi esimese lõike kohaselt võivad autorid avaldatud teostele lisada õiguste teostamist käsitlevat teavet. Teise lõike kohaselt on õiguste teostamist käsitlev teave AutÕS tähenduses õiguste omajate esitav mis tahes teave, seejuures mis määratleb teose objekti kasutamise tingimused või identifitseerib autori. Lisaks on kolmanda lõike kohaselt oluline teabe seotus eelseadistusega kuivõrd AutÕS § 80⁴ lg-t 1 kohaldatakse üksnes juhul, kui õiguste teostamist käsitlev teave kuulub teose juurde või esitatakse samal ajal nende üldsusele suunamisega. Adobe Lightroom'i kui levinuima fototöötlusprogrammi näitel on võimalik eelseadistuse failile programmisiseselt autoriõigustega seonduvat teavet lisada, näiteks lisada eelseadistuse autori nimi. Ühtlasi on võimalik lisada ka nn “kirjeldus”, milles on võimalik sätestada eelseadistuse kasutustingimusi. Samuti saab eelseadistusele lisada ka kontaktinfot.

¹⁵¹ TlnRnKo 2-01-206, lk 5.

¹⁵² Infoühiskonna direktiiv, põhjenduste punkt 55.

Eeltoodule lisaks on võimalik ka valida, millistele algsetele teostele kasutaja eelseadistust rakendada saab, näiteks piiritleda rakendamine ainult toorfoto failidega.

Praktikas teatavaks probleemkohaks saab ka pidada tehisintellekti. Foto- ja videotöötlustes toimub teose loomine läbi inimese ja tarkvara “koostöö”. Tavaliselt saab erinevaid töötlustööriistu käsitleda kui vahendeid teose loomiseks ja sellele objektiivse vormi andmiseks ning töötluste tulemus on otseselt sõltuv tööriista kasutava füüsilise isiku antud sisendist. Antud olukorda on põgusalt sisustatud ka *Painer*’i lahendis, mille kohaselt on autoriõigustega kaitstav üksnes inimloomingu tulemus, kuid sellise tulemusega võib tegemist olla ka siis, kui see on saavutatud tehnilist abivahendit, antud kontekstis fotoaparaati, kasutades¹⁵³.

Siinkohal tuleb aga eristada ühest küljest vaid tarkvara kui vahendi abil tehtud teoseid (ing k. *computer-assisted works*) ning teisest küljest tarkvara poolt autonoomselt loodud teoseid. Kõik mis jääb nende kahe vahele hõlmab erineval määral inimese enda loomingut. Sõltuvalt inimese sekkumise astmest võib tulemus olla minimaalselt, märkimisväärselt või oluliselt mõjutatud tarkvara poolt.¹⁵⁴ Üha enam koguvad populaarsust tehisintellekti võimekusel põhinevad töötlusprogrammid. See tähendab, et programmis sisalduv tehisintellekt soovitab peale foto programmi sisestamist erinevaid stseeni korrektuure ja värvikorrektsoone, mis on lõppastmes ka eelseadistusena salvestatavad.

AutÕS § 28 lg 1 järgi on autoriks füüsiline isik või füüsilised isikud, mis tähendab, et tehisintellekt ei saa olla teose autoriks ning autoriõigus kaitseb originaalset väljendusviisi, mis pärineb otseselt inimloojalt. Oluline on ka arvestada, et AutÕS § 4 lõike 2 kohaselt on originaalne teos just autori (ehk füüsilise isiku) enda intellektuaalse loominguga tulemus.¹⁵⁵ Seejuures on aga võimalik, et nii töötlustes endas kui ka eelseadistuse loomisel on tehisintellekt andnud märkimisväärse või põhilise osa loomingulisest panusest.

¹⁵³ *Painer*, punkt 121.

¹⁵⁴ Mccutcheon, J. The vanishing author in computer-generated works: A critical analysis of recent Australian case law, jaanuar 2013. Melbourne University law review, University of Western Australia. Lk 929. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/289409001_The_vanishing_author_in_computer-generated_works_A_critical_analysis_of_recent_Australian_case_law (11.03.2023).

¹⁵⁵ Vahlberg, J. Tehisintellekti loominguga autoriõiguslik kaitse. Magistritöö. Tartu Ülikool 2017. Lk 27. Kättesaadav: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/56622/vahlberg_jaanaaron.pdf?sequence=1&isAllowed=y (11.01.2023).

Kohtupraktikast jääb ebaselgeks, kas ja millises ulatuses peaksid teose elemendid olema autori enda looming ning võimatu on anda üldist kriteeriumit, mis teose elementide osas peab autori loomingulisus väljenduma, või kas teatud juhul piisab üldisest autori kavatsusest. Seega võib eeldada, et "autori enda intellektuaalne looming" eeldab mitte ainult inimese tegevust või sekkumist, vaid ka teatud määral pelgalt autori poolt valikute tegemist ja n-ö järelevalve teostamist ka muutujate osas, mis ei ole autori kontrolli all.

Näiteks väärast pintsli tõmbest tekkinud plekk teosel ei ole küll autori poolt taotluslik või otseselt autori kontrolli all, kuid on siiski osa tema loomingulisest tegevusest teose loomisel.¹⁵⁶ Seetõttu võib ka tehisintellekti abil töödeldud teos või loodud eelseadistus olla käsitletav teosena, kui inimesest autori panus sellesse oli piisavalt loominguline, et ületada originaalsuse künnist. Tulenevalt aga eelseadistuse vormist tekib siinkohal praktiline probleem – tehisintellekti abil loodud eelseadistus on sisuliselt täiesti eristamatu inimese poolt loodust. Seetõttu on autorsuse ja teose kaitstuse presumptsioonide tõttu võimalik luua eelseadistusi, mida isik müüb oma originaalsete teoste pähe, kuid millel õiguslikult autor puudub. Eeltoodud autorsuse puudumist tulenevalt inimese osavõtmatusel on aga praktiliselt võimatu tõestada.

2.3. Eelseadistuste kogumik kui teos

Praktikas on levinud eelseadistuste kogumike müük, kus mitmeid eelseadistusi sisaldavad “paketid” moodustavad omavahelise terviku ja teatud visuaalstiili saavutamiseks vajaliku tervikliku tööriista. See tõstab looja võimaluse intellektuaalseks loominguks ning vabadeks valikuteks uuele tasemele. Kogumikku saab seetõttu luua loomingulisemalt, suunitletumalt, eristavamalt ning isikupärasemalt kui eraldiseisvat üksikut eelseadistust.

Kogumiku koostaja autoriõigus on reguleeritud AutÕS §-s 34, mille lg 1 sätestab, et isikul, kes on oma loomingulise tegevuse tulemusena materjali valikul või süstematiseerimisel loonud kogumiku (kogumiku koostajal), tekib autoriõigus sellele kogumikule. Sätte teisest lõikest tuleneb, et intellektuaalse tegevuse tulemusi, millele autoriõiguse seadust ei kohaldata, võib kogumiku koostaja iseseisvalt süstematiseerida ja ümber töötada. See tähendab ühtlasi, et

¹⁵⁶ Hugenholtz, P. Copyright and Artificial Creation: Does EU Copyright Law Protect AI-Assisted Output? IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law. 2021. Lk 1199-1200. Kättesaadav: https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-021-01115-0?fbclid=IwAR1jBzcJRFS4WprMDGtqApRSyDKI8NoPR4nPJdFmbOHB3xeZh66f_15MfJ0 (10.03.2023).

kogumiku kui teose loomiseks ei ole vajalik, et lähtematerjal oleks tingimata teose kriteeriumidele vastav, kuid ta võib seda olla. Seejuures tuleneb ka AutÕS § 34 lg-st 5, et ühe isiku poolt kogumiku avaldamine ei piira teisi isikuid sama materjali kasutamisel iseseisva kogumiku loomiseks vastavalt antud paragrahvi 1. ja 4. lõike sätetele.

Ka ringkonnakohtu praktikas¹⁵⁷ on kogumikke käsitletud – tegemist oli helilooja elust ja loomingust ülevaadet andva albumiga ning ringkonnakohus leidis, et isikul on tekkinud ainuautoriõigus teosele, milleks on kogumik, kuivõrd isik valis materjali ja süstematiseeris selle. Süstematiseerimine seisnes selles, et kogumiku autor võttis kogumiku loomisel antud kaasuses aluseks tuntud isiku erinevad elu- ja loominguperioodid ning seostas need isiku ajaloolise ja poliitilise taustaga. Süstematiseerimiseks eelseadistuste kogumiku kontekstis saaks pidada eelseadistuste sidustamist kindla visuaalse stiiliga, lisaks ka stiilist lähtuva kogumiku loomingulist pealkirjastamist ning kogumiku sisest eelseadistuste jaotust ja nimetamist.

AutÕS § 34 lg 4 kohaselt võib autoriõigusega kaitstavaid teoseid süstematiseerida ja lülitada kogumikku kas originaalis või ümbertöötatud kujul vaid teose autori või tema õigusjärglase nõusolekul, välja arvatud AutÕS IV peatükis (teose vaba kasutamine) ettenähtud juhtudel. Kogumiku koostaja on kohustatud järgima kogumikku võetud teose autori autoriõigust. See tähendab, et isegi kui isik ostab kolmanda isiku eelseadistusi või saab need enda valdusesse muul viisil, on kogumiku koostamiseks vajalik siiski ka eelseadistuste looja (kui eelseadistused vastavad teose kriteeriumitele) luba. Samuti tuleb avaldatud eelseadistuste kogumiku puhul arvestada sellega, et AutÕS § 34 lg 6 kohaselt ühe isiku poolt koostatud kogumiku ümbertöötamine teiste isikute poolt võib toimuda ainult algse kogumiku koostaja autoriõigust järgides.

2.4. Eelseadistus andmebaasi ja ärisaladusena

AutÕS alusel kaitstakse autoriõigusega andmebaasi, mis on oma sisu valiku ja korralduse tõttu autori enda intellektuaalse loomingu tulemus ning seejuures ei kohaldata mingit muud kriteeriumi.¹⁵⁸ Andmebaasi kaitse puhul tuleb eristada andmebaasi kui teose autoriõiguslikku kaitset ning andmebaasi *sui generis* kaitset. AutÕS VIII¹ peatükk sätestab seejuures ka

¹⁵⁷ TlnRnKo 2-07-7196, lk 9.

¹⁵⁸ TlnRnKo 2-09-63661.

andmebaasi tegija õigused. Viidatud peatükis on kehtestatud teatud määral eristuv element autoriõiguse seaduses – nn *sui generis* ehk iseseisev kaitse andmebaasile, mis tähendab andmebaasi tegijale eriõiguse kehtestamist looja poolt tehtud investeeringu kaitseks. *Sui generis* kaitse ei eelda seejuures andmebaasilt originaalsust, vaid lähtub investeeringu kriteeriumist.

Andmebaaside *sui generis* kaitse tuleneb EL õigusest. Andmebaaside direktiivi¹⁵⁹ põhjenduste punkti 5 kohaselt on autoriõigus andmebaaside autorite jaoks küll jätkuvalt sobiv ainuõiguse vorm, kuid punkti 7 kohaselt nõuab andmebaaside rajamine märkimisväärset inim-, tehniliste ja finantsressursside investeerimist. Kuna aga niisuguseid andmebaase kopeerida või neile juurde pääseda saab sõltumatuks väljatöötamiseks vajalike kuludega võrreldes väga väikeste kuludega (punkti 9 kohaselt), siis on andmebaasid ühendusesisese infoturu arendamisel olulise tähtsusega vahendiks. Põhjenduste punkti 12 kohaselt ei saa ühenduses toimuda investeerimine kaasaegsetesse informatsiooni säilitamise ja töötlemise süsteemidesse, kui andmebaaside tegijate õiguste kaitsmiseks ei kehtestata stabiilset ja ühtset õiguskaitsekorda. Tekib küsimus, kas eelseadistust või eelseadistuste kogumikku võiks käsitleda andmebaasina ning kas esinevad alused eelseadistuse või eelseadistuste kogumiku kui andmebaasi *sui generis* kaitseks.

Siinkohal väärrib mainimist, et eelseadistuse kui potentsiaalse andmebaasi õiguslik staatus ei mõjuta töötlusprogrammi. Arvutiprogramm, mis on loodud andmebaasi tegemiseks või selle käitamiseks, ei kuulu andmebaasi mõistesse, vaid on autoriõiguslikult andmebaasist eraldi käsitletav (AutÕS § 4 lg 3 p 22).¹⁶⁰ Vastupidiselt vaadates, programmi koosseisu kuuluvad tabelid ja muu andmebaasi struktuur (mis ei sisalda andmeid) ei moodusta andmebaasi, vaid on osa arvutiprogrammist.¹⁶¹

Klassikalise definitsiooni kohaselt on andmebaas “korrastatud ja loogiliselt seostatud andmete hulk, mida säilitatakse andmekandjal minimaalse liiasusega ning mida võivad üksteisest sõltumatult kasutada mitu rakendusprogrammi.”¹⁶² Andmebaas on kogum andmetest, mida mingil põhjusel on vaja säilitada. Sellisele definitsioonile eelseadistus ka vastab. Nimelt

¹⁵⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 96/9/EÜ, 11. märts 1996, andmebaaside õiguskaitse kohta. - L 77/20.

¹⁶⁰ RKTko 3-2-1-71-12, punkt 10.

¹⁶¹ Rosentau, M. Intellektuaalse omandi õigused infotehnoloogia valdkonnas. Infotehnoloogilise loomingu olemus, Juridica III/2008, lk 172.

¹⁶² Hein, M. Andmebaasi mõiste ja kasutusvaldkonnad. Kollis. Lk 1. Kättesaadav: <https://www.kollis.pri.ee/topicfiles/16.pdf> (22.01.2023).

sisaldab eelseadistus suvandiväärtusi kui andmeid, mida säilitatakse. Samuti on eelseadistus kasutatav üksteisest sõltumatult mitmes töötlusprogrammis.¹⁶³ Andmebaaside sisu võib olla väga erinev. Näiteks võivad andmebaasi moodustada originaalsed või mitteoriginaalsed fotod, päevauudised (mis eraldiseisvalt ei saa kaitset) ning ühtlasi tehnilised andmed. AutÕS § 4 lg 3 p 22 kohaselt on andmebaas süstemaatiliselt või metoodiliselt korrastatud iseseisvate teoste, andmete või muu materjali kogu, mis on individuaalselt kättesaadav elektrooniliste või muude vahendite abil. Eelseadistuses sisalduv liigituks siinkohal “andmete või muu materjali kogu” alla AutÕS § 4 lg 3 p 22 mõistes.¹⁶⁴

Arvestades direktiivi eesmärki on andmebaasi mõiste laialdane. Andmebaasi direktiiv määratleb andmebaasi kui "sõltumatute teoste, andmete või muude materjalide kogumikku, mis on järjestatud süstemaatiliselt või metoodiliselt ja millele on elektrooniliselt või muul viisil ükshaaval juurdepääs"¹⁶⁵. Samuti viitab AutÕS § 75³ andmete kogumisele, omandamisele, kontrollimisele, süstematiseerimisele. Eelseadistus on mõeldud konkreetse visuaalteose või mitme visuaalteose suhtes kohaldamiseks ning sisaldab endas süstemaatiliselt järjestatud andmeid, mis võimaldavad visuaalteost täpsel viisil töödelda. Seejuures on ka seadistused omavahelises sõltuvuses ning lisaks kättesaadavad elektrooniliste vahendite abil. Eeltoodu tõttu saab eelseadistust pidada ka AutÕS § 4 lg 3 p 22 ja AutÕS § 75² mõistes “süstemaatiliselt või metoodiliselt korrastatuks”¹⁶⁶. Eelseadistus sisaldab andmeid (s.t visuaalteose välimuse kohandamise seadeid) ning täidab ka teose põhikriteeriumid (originaalsus ja objektiivne vorm), mistõttu vastab see käesoleva magistritöö autori hinnangul ka andmebaasi kriteeriumidele. Eeltoodust tulenevalt vastab autoriõiguslikult kaitstava andmebaasi kriteeriumidele ka eelseadistuste kogumik, olles süstemaatiliselt korrastatud ning oma sisu valiku ja korralduse tõttu autori enda intellektuaalse loomingu tulemus (kindla visuaalse stiiliga sidustatus, kogumiku siseste eelseadistuste jaotus ja nimetamine, loominguline pealkirjastatus). Direktiivi põhjenduste punktid 10 ja 12 sätestavad sui *generis kaitse* peamise eesmärgina kaitsta investeeringuid infotöötlussüsteemidesse. Siinkohal on aga kaheldav investeeringu kvalitatiivne ja/või kvantitatiivne piisavus eelseadistuse või selle kogumiku loomisel, et

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ Rosentau, M. Lk 172.

¹⁶⁵ Andmebaaside direktiiv, Artikkel 1 lg 2 ning põhjenduste punkt 17.

¹⁶⁶ Käesoleva töö autor peab aga siinkohal oluliseks välja tuua, et AutÕS § 4 lg 3 punkti 22 sõnastus on “süstemaatiliselt või metoodiliselt korrastatud”, kuid AutÕS § 75² sõnastus on “süstemaatiliselt või metoodiliselt korraldatud”. Käesoleva töö raames antud asjaolu aga sisulist tähtsust ei oma.

saavutada *sui generis* kaitse. Eelseadistuste ja eelseadistuste kogumike loomise protsess võib olla küll töömahukas, aga see ei eelda üldiselt mahukat investeeringut.¹⁶⁷

Seni on käesolevas töös eelseadistust käsitletud kui autoriõiguse kaitse objekti. Eelseadistus autoriõiguse objektina on aga teos, millel on sisu ja vorm. Autoriõigus kaitseb üksnes vormi, mistõttu tekib eraldi küsimus sellest, kas eelseadistuse sisu võiks olla ka kaitstav ärisaladusena. Kuna autoriõigus ei kaitse ideid ja põhimõtteid, siis pole nende kasutamine kolmandate isikute poolt kuigi tõhusalt takistatav. Eelseadistuse funktsionaalset ja tähendusrikast sisu võiks saada kaitsta ärisaladusena, kuivõrd eriline töötlusstiil on tihti foto- ja videograafe turul eristavaks ja ka nende töö hinda mõjutavaks teguriks.¹⁶⁸

Ärisaladust reguleerib ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seadus¹⁶⁹. Antud seaduse § 5 lg 2 sätestab kumulatiivsed tingimused, millele vastav teave on käsitletav ärisaladusena. Esimeseks eelduseks on, et teave ei ole kogumis või üksikosade täpses paigutuses ja kokkupanus üldteada või kergesti kättesaadav nende ringkondade isikutele, kes tavaliselt kõnealust laadi teabega tegelevad. Eelseadistusi ja nendes sisalduvate suvandite väärtusi kombinatsioonis saab pidada individuaalseteks ja spetsiifilisteks. Seejuures on erinevate stiilide saavutamiseks mitmeid lähenemisviise, mis nõuavad töötlusteadmisi ning antud spetsiifilised lähenemisviisid, kuidas teatud stiili saavutada, ei ole üldiselt kergesti kättesaadavad näiteks teistele fotograafidele. Teise eeldusena peab teabel olema kaubanduslik väärtus oma salajasuse tõttu. Antud eelduse täidetust saab samuti jaatada, kuivõrd kaubanduslik väärtus seisneb eelkõige just selles, et fotograafi põhiliseks müügielemendiks tänapäeval on tema visuaalne käekiri ning pilditöötlus ja personaalsed eelseadistused on oluline osa antud käekirjast. Kolmanda eeldusena on teabe üle seaduslikku kontrolli omav isik asjaoludest lähtuvalt võtnud vajalikke meetmeid, et hoida seda salajas. See tähendab, et kui isik eelseadistuse üldsusele avalikustab, ei saa sellele kohaldada kaitset ärisaladusena. Ühtlasi peaks ärisaladusena kaitstavuse saavutamiseks eelseadistusi hoidma näiteks andmekandjal, mis ei ole kolmandatele isikutele ligipääsetav. Eeltoodust tulenevalt saab järeldada, et eelseadistus saab iseenesest olla ärisaladusena kaitstav, kui seda ei ole avalikustatud. Sellest tulenevalt saab olla

¹⁶⁷ EKo C-203/02, The British Horseracing Board Ltd jt versus William Hill Organization Ltd, ECLI:EU:C:2004:695, punkt 29 ja 32; See, milline on nõutav investeeringute künnis, jääb ebaselgeks ja võib olenevalt asjaoludest ja sõltuvalt riigist, praktikas erineda. Mõne otsuse kohaselt on piisavaks investeeringuks mitu tuhat eurot, samas kui teistes otsustes on oluliseks investeeringuks peetud muid aspekte ja palju kõrgemaid summasid.

¹⁶⁸ Rosentau, M. Lk 176 ja 180.

¹⁶⁹ Ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seadus – RT I, 07.12.2018, 2.

tagatud ka ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seaduse § 5 lg 1, 3, 4 ja 5 kohane kaitse.

Eeltoodu kontekstis saab praktikas eelseadistuste kasutamislepingutes ette näha ka kohustuse, et eelseadistuste ostja ei avalikusta eelseadistust ja selle sisu (sätestada konfidentsiaalsuskohustus). Antud töö peatükis 1.5. käsitletud kasutamislepingutest nähtub, et konfidentsiaalsuskohustusele on praktikas ka viidatud. Lepingutes viidatakse läbivalt, et eelseadistuste jagamine kolmandate isikutega ei ole lubatud ning kasutusõigus ja eelseadistuse faili talletamise õigus kuulub ainult eelseadistuse ostonud isikule.

2.5. Eelseadistuse kasutamine tuletatud teose ja ühise autorsuse kontekstis

Nagu käesoleva magistritöö esimeses peatükis käsitletud, saab pilditöötluse tulemiks olla ka tuletatud teos. See tähendab, et tulemiks on teos, mis saab ka eraldiseisva autoriõigusliku kaitse. Tuletatud teose loomine eeldab aga vastavalt AutÕS § 13 lg 1 punktile 5 algse teose autori luba. Seejuures peab loodav teos vastama teatud originaalsuse künnisele ning olema loominguliselt iseseisev ja algsest teosest sõltumatu (AutÕS § 35 lg 3). Kuivõrd töötluses vajalikku panust tuletatud teose tekkeks on antud magistritöö esimeses peatükis analüüsitud, ei ole vajalik seda siinkohal korrata. Siiski võib eelseadistuse kasutamine mängida teise isiku teosest tuletatud teose loomise kontekstis olulist rolli.

Nimelt saab eelseadistuse kasutamine välistada kaitstava tuletatud teose tekkimise. Tuletatud teose loomiseks on vajalik teatud originaalsuse kriteeriumi täitmine, see tähendab, et teose ümberkujundamine, muutmine või kohandamine peab olema oluline ja kandma piisavalt autori enese intellektuaalset loomingut¹⁷⁰. Kui isik, kes visuaalteost töötleb, kasutab seejuures (õiguspäraselt) kellegi kolmanda eelseadistust, väheneb selle isiku enese panus loomeprotsessi ning seeläbi on tuletatud teose kaitse ka vähemtõenäoline.

Eelseadistuste üle on nende loojal otsustusõigus, mille üheks elemendiks on valikuvõimalus, kas jätta antud fail enda personaalseks kasutuseks, jagada seda teatud isikutele või hoopis piiritlemata üldsusega. Eelseadistus, olenevalt oma vormist ja tüübist, võib töötlusprotsessis olla originaalteost olulisel määral mõjutav ning seeläbi on kolmanda isiku eelseadistust

¹⁷⁰ *Infopaq*, punkt 37.

kasutades lõppteose kujunemisele loomingulise panuse andnud ka kolmas isik. Järgnevalt leiab käsitlust, kas ning millistel tingimustel võib eelseadistuse kasutamine tingida ühise autorsuse lõppteosele.

Eelseadistuse kasutamisest tekkiva ühise autorsuse käsitlust tuleb eristada tuletatud teose tekkimise käsitlusest. Järgnevalt analüüsitav küsimus seisneb selles, kuidas muutub õiguste kuuluvus töötamise protsessi tulemusel valmivale lõppteosele olukorras, kus teose töötleja kasutab protsessis kolmanda isiku loodud eelseadistust. Seetõttu ei ole antud magistritöö autori hinnangul tuletatud teose tekke analüüs asjakohane. Nimelt on tuletatud teose puhul tegu teise autori teosest uue teose loomisega. Eelseadistuse kasutaja aga rakendab eelseadistust kui tööriista (ja teost) oma enese loodud visuaalteose töötlemiseks. Seega puudub järgneva analüüsi kontekstis “teise autori” teose töötlemise aspekt. Siinkohal tasub aga mainida, et siiski on eraldiseisvalt teose kriteeriumidele vastavast (avatud) eelseadistusest võimalik luua tuletatud teos, kui selleks on eelseadistuse autori luba. Selleks tuleks muuta suvandeid originaalsuse künnist ületaval määral. Antud küsimus väljub aga käesoleva peatüki käsitluse eesmärgist.

Ühine autorsus kui katusmõiste¹⁷¹ jaotub autoriõiguse seaduse § 30 lg 2 järgi kaheks – ühisautorsus ning kaasautorsus. Ühisautorsuse puhul on tegu ühise loomingulise tegevusega loodud teosega, mis moodustab ühe jagamatu terviku. Kaasautorsuse puhul on tegemist ühise loomingulise tegevusega loodud teosega, mis koosneb osadest, millest igaühel on samuti iseseisev tähendus. Seejuures loetakse teose osa iseseisvat tähendust omavaks, kui seda saab kasutada sõltumatult selle teose teistest osadest. Eeltoodust saab järeldada, et ühisautorsuse tekkimise eeldusteks AutÕS kohaselt on esiteks kahe või enama isiku ühine loominguline tegevus ning teiseks eeltoodud tegevusega loodud teos, mis moodustab ühe jagamatu terviku. Kaasautorsuse eeldusteks on seega esiteks kahe või enama isiku ühine loominguline tegevus ning teiseks eeltoodud tegevusega loodud teos, mis koosneb osadest, millest igaühel on samuti iseseisev tähendus.¹⁷²

Lisaks tuleb arvestada, et AutÕS § 30 lg-s 6 toodud näidisloetelu kohaselt ei ole teose redigeerimine ja muu tehnilise abi osutamine aluseks ühise autorsuse tekkimisele. Siiski on

¹⁷¹ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri. 2014. Lk 54. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_seaduse_seletuskiri_0.pdf (14.02.2023).

¹⁷² RKTko 3-2-1-27-10 p 15.

siinkohal oluline rõhutada, et redigeerimine ei ole automaatselt ühisautorsust välistav tegur. Redigeerimine kui tehniline abitegevus ei ole tihti lihtsalt piisavalt originaalne ühisautorsuse tekkeks. Lõppastmes oleneb hinnang ka sellest, mida redigeerimine endast kujutab. Kuivõrd fotograafias on läbivalt pilditöötamise kontekstis kasutatavaks mõisteks ka pildi “redigeerimine”, tasub antud magistritöö autori hinnangul siinkohal välja tuua, et redigeerimine tähendab eestikeelse mõistena tekstis keeleliste paranduste tegemist¹⁷³. Seega tuleb täheldada mõistete erinevust, “redigeerimise” mõistet ei tohiks fotograafia kontekstis samastada “töötamise” mõistega. Seetõttu ei tohiks ka “redigeerimist” fototöötamise kontekstis ekslikult ühisautorsust välistavaks teguriks pidada. Seevastu ei tule aga ka fototöötamises kõne alla ühine autorsus tehnilise abi korral, näiteks eelkäsitatud kohtupraktikas analüüsitud failiformaadi muudatuse, visuaalteose küljesuhte korrigeerimise ja muu taolise puhul.

Antud magistritöö autori hinnangul on ühise autorsuse analüüsi kontekstis oluline täheldada ka järgmist. Käesolevas ühise autorsuse analüüsis tuleks esmapilgul teoreetiliselt kõrvale jätta eelseadistuse kui teose staatuse kontekst ning käsitleda eelseadistuse funktsionaalset aspekti. Eelseadistuste puhul tekib sisuliselt olukord, kus selle loonud isiku loominguline panus foto töötlemisesse võtab objektiivse vormi, mis on kopeeritav ja kolmandate isikute poolt kasutatav. Teose kriteeriumidele mittevastav eelseadistus ei sisalda endas aga selle looja piisavat loomingulist panust, et üldse saaks eelseadistuse looja ühine autorsus selle abil töödeldud teosele kõne alla tulla. Teose staatus ning funktsioon on eelseadistuse puhul omavahel tihedalt seotud ning nagu ka eelnevalt töös käsitletud, ilmneb eelseadistuse väljenduslik vorm ühelt poolt ka teoses (pildis), millele seda rakendatakse. Seega tuleb järgneva analüüsi kontekstis arvestada, et käsitlemise all on teose kriteeriumidele vastav eelseadistus.

Järgnevalt analüüsitakse teosele ühise autorsuse tekke aluseid läbi visuaalteose töötlemisprotsessis eelseadistuse kasutamise. See tähendab konteksti, kus fotograaf jäädvustab foto ning kasutab selle töötlemiseks kolmanda isiku poolt loodud eelseadistust. Seejuures on fotograaf eelseadistuse saanud õiguspäraselt, litsentsi alusel, kuid vastavas lepingus ei käsitleta eelseadistuse kasutamise läbi lõppteosele ühise autorsuse tekke küsimust, ehk ühise autoruse osas kokkulepe puudub. Keskseks küsimuseks antud analüüsis nii kaasautorsuse kui ühisautorsuse puhul on AutÕS § 30 lg-s 1 nimetatud “ühise loomingulise tegevuse” tähendus.

¹⁷³ Eesti keele seletav sõnaraamat, 2009. Eesti Keele Instituut. Kättesaadav: <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=redigeerima&F=M> (11.03.2023); Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. <https://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=redigeerima&F=M> (22.04.2023).

Eeltoodu raames on vajalik hinnata, kas eelseadistuse looja intellektuaalne panus lõppteose loomisesse on selline, et sellest tuleneks ühine autorsus. Seejuures vajab analüüsimist ka küsimus eelseadistuse looja ühise autorsuse tahte osas, mis käib paratamatult selle loomise järgselt eelseadistuse eksistentsiga kaasas. Vastata tuleb lisaks küsimusele, kas ühise autorsuse tekkeks on vajalik autori tahe konkreetse teose valmimise osas, või piisab pelgalt autori tahtest, et keegi kolmas isik tema loomingulist panust (eelseadistust) kasutaks.

Hinnata tuleks seega kahte kriteeriumit – esiteks piisavat intellektuaalset panust teose loomisesse, et sellest tuleneks ühine autorsus ja teiseks loomeprotsessi kulgu. Intellektuaalne panus oleneb konkreetsest eelseadistusest. Eelkõige tuleb ühisautorsus kõne alla vaid teost olulisel määral mõjutavate, originaalsete eelseadistuste puhul. Käsitledes ühisautorsusesks vajaliku panuse künnist, siis ringkonnakohus¹⁷⁴ on ühisautorsuse panuse hindamisel lähtunud sellest, kas ilma poolte koostöötä ja loomingulise panuseta oleks olnud võimalik käsitletava teose valmimine. Saab asuda seisukohale, et kontekstis, kus isik töötleb fotot kolmanda isiku originaalse eelseadistusega, ei oleks üldjuhul ilma poolte koostöötä (ehk eelseadistuse kasutamisetä) võimalik ka vastava stiili ja käekirjaga visuaalteose tekkimine. Ilma ühe osapoole panuseta ei saaks teos sellisel kujul eksisteerida. *Painer*’i lahendi kohtujuristi ettepanekus¹⁷⁵ on viidatud panuse hindamisel eristatavusele. Mida enam erineb lõppteos selle loomisel aluseks võetud fotost, seda suuremaks saab pidada eelseadistuse looja intellektuaalse loomingu moodustanud elementide osakaalu.

Kui käsitleda loomeprotsessi kulgu ning “ühises loomingulises tegevuses” sisalduvat ühiste autorite tahet, saab eelseadistust käsitleda kui isiku loomingulise panuse objektiivset ja kopeeritavat vormi. Selle on loonud isik eesmärgiga kanda teatud visuaalset stiili edasi enda ja teiste loodud teostele. Seetõttu on ka eelseadistuste tundmatutele kolmandatele isikutele müüjate eeldatavaks eesmärgiks see, et nende eelseadistusi kasutades luuakse vastavas stiilis lõppteoseid. Samuti on ka võõra eelseadistuse kasutaja eesmärk lõppastmes selle kolmanda isiku loodud panuse objektiivse vormi (ehk eelseadistuse) abil töödeldud visuaalteoseni jõuda. Seega saab väita, et mõlema osapoole tahet ühisautorsuseks saab selles kontekstis justkui jaatada, kuid küsitavaks jääb selle tahte individualiseeritus.

¹⁷⁴ TlnRnKo 2-01-206, lk 7.

¹⁷⁵ EKo C-145/10, *Painer vs Standard VerlagsGmbH ja teised*, ECLI:EU:C:2011:239, kohtujurist V. Trstenjak ettepanek, punkt 130.

Eeltoodud kontekstis otsene kontakt kahe isiku vahel lõppteose loomeprotsessi osas puudub. Samas on küsitav see, kas oleks õiguslikult mõistlik ja ka korrektne käsitleda piiritlemata hulgale isikutele eelseadistuste litsentseerimist tegevusena, millest järeldeb tahe olla ühisautoriks teadmatule hulgale teostele. Seejuures on ka oluline vaadata, mida konkreetne eelseadistuse kasutamisleping ütleb. Käesolevas töös uuritud lepingutest järeldeb, et antud küsimust praktikas ei käsitleta. Siinkohal tuleb ka märkida, et isegi kui lepingus autoriõigust ja ühist autorsust käsitlevad klauslid puuduvad, võivad need siiski olla tuletatavad lepingu eesmärgist. Ühelt poolt peaks eelseadistuse looja panust kaitsma, eriti, kui see on väga originaalne ja eristatav. Näiteks on mitmed audiovisuaalteoste kaadritele rakendatavad eelseadistused, mis emuleerivad analoogfilmi, selgesti lõppteostes äratuntavad. Antud olukorras tundub mõistlik, et kui lõppteostes on eelseadistuse looja panus selgelt eristatav, võiks teda pidada ka ühisautoriks antud teosele.¹⁷⁶

Saab argumenteerida, et teiselt poolt peaks aga eelseadistuse looja tahet ka vastupidiselt kaitsma. Eelseadistuse looja ei oma üldjuhul kontrolli selle üle, millistele teostele lõppastmes tema eelseadistust rakendatakse. Ühise loomingulise tegevuse protsess peaks hõlmama ka väidetava ühise autori (eelseadistuse looja) võimalust aktiivselt ühist loometegevust suunata. Näiteks võidakse eelseadistust rakendada ebakõlbelisele teosele ning selle teose juures märgitakse eelseadistuse autor ühise autorina. Kuigi tal on selles kontekstis õigus nõuda oma autorinime kõrvaldamist, on õiguslik olukord siiski küsitav. Seega on tegu vastuargumendiga sellele, et ühisautorsuse tahet saaks anda kaudselt. Analoogse näitena saab tuua ka surnud autori ühise autorina nimetamise. Seejuures on AutÕS §-s 30 ka sisuliselt reguleerimata jäänud olukord, kui üks autor töötab edasi juba surnud autori teose kallal ja teose uue valminud teose autoritena märgitakse mõlemad autorid. Probleemne on tõlgendada antud olukorda seaduse sõnastuses “ühise loomingulise tegevusena”, kuigi praktikas on selline tõlgendamine siiski osutunud võimalikuks.¹⁷⁷ Seejuures tekib küsimus ka surnud isiku tahtluse osas, mis oleks surma hetkest paratamatult justkui etteulatuvalt antud, kuid aktiivselt ei ole surnud isikul enam võimalik protsessi mõjutada. Praktikas võib ka eelseadistuse looja tahte tuvastamine väga keeruliseks osutuda, ühelt poolt saab eeldada, et näiteks prestiižika fotokonkursi võidutöö

¹⁷⁶ Steinert, O. Tarkvara poolt loodud teose autorsus. Magistritöö. Tartu Ülikool 2019. Lk 49. Kättesaadav: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/64761/steinert_ma_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.02.2023).

¹⁷⁷ Pisuke, H. Autoriõiguse seaduse eesmärk ja ülesanded, Juridica VII/2012, lk 492.

ühisautoriks tahaks iga eelseadistuse looja end pidada, kuid vähemõnnestunud teoste puhul ei pruugi isik ennast siduda tahta.

Käsitledes Eesti ringkonnakohtu praktikat, kus vaidlus käis selle üle, kas hageja oli astroloogia teemalise raamatu ühisautoriks, on ühisautorsuse hindamisel olulise elemendina välja toodud loomingulise protsessiga aktiivselt seotud olemist. Samuti on ühisautorsuse puhul oluline hinnata ka poolte kokkuleppeid teose loomisel ja loomeprotsessi kulgu. Ühtlasi pidas kolleegium oluliseks, “kas poolte panus käsikirja valmimisse oli ühine ja loominguline” ning asjaoluna toodi välja, et kirja pandud tekste töötlesid ja redigeerisid pooled koos ja neil oli ühine eesmärk.¹⁷⁸ Kavatsetus ja planeeritus ühisautorsuse teostamisel olid antud kaasuses keskse tähtsusega ning siit saab ka järeldada, et kavatsus omakorda eeldab ka osapoolte teadlikkust konkreetsest teosest, mida luuakse. Eelseadistuse loojat saab aga pidada eelduslikult passiivseks ning ta ei pruugi konkreetse lõppteose loomeprotsessist isegi teadlik olla, või kui on, piirdub tema panus lõpliku eelseadistuse faili loomise hetkega.¹⁷⁹ Samuti on ringkonnakohus asunud seisukohale¹⁸⁰, et ainuüksi isiku teoste kasutamine ei anna alust, et isikul tekiks ühine autorsus koos seniste autoritega. AutÕS § 28 lõike 2 kohaselt on autoriks isik, kes on teose loonud. Antud kaasuses, kus hageja soovis saada teadusliku artikli autoriks põhjusel, et selles kasutati tema teoseid, sisustas riigikohus “teose loomist” kui loomise protsessis otseselt osalemist. Seega saab Eesti kohtupraktikast järeldada osapoolte ühises protsessis osalemise olulisust, mida on ilma eelseadistuse looja ja töötleja otsese kokkupuuteta (loomeprotsessi vältel) raske saavutada.

Käsitledes asjakohast välismaist kohtupraktikat, ilmneb, et ühisautorsuse regulatsioon on riigiti varieeruv. Peamised erinevused seisnevad just ühise autorsuse subjektiivses elemendis, autorsuse kavatsuses. Eriti “range” ühisautorsuse regulatsiooni leiab Saksa autoriõigusest, mille kohaselt peab ühe eeldusena olema tuvastatav väidetava ühise autori tahtlik ja tajutav tegutsemine autoriõigusega kaitstava originaalse teose loomisel. Seega vajalik on kavatsus luua ühiselt, mida peavad jagama kõik protsessis osalejad. Prantsuse autoriõiguse seaduses lähenetakse antud probleemile aga teistmoodi, nimelt kehtib ühine autorsus “teosele, mille loomisel on osalenud rohkem kui üks füüsiline isik”, seejuures ei peeta osapoolte ühisautorsuse

¹⁷⁸ TlnRnKo 2-01-206, lk 5.

¹⁷⁹ Lepik, G. Lk 605.

¹⁸⁰ TlnRnKo 2-09-23863, punkt 85.

tahet või eesmärki vajalikuks kriteeriumiks.¹⁸¹ UK kohtupraktikas on samuti jõutud järeldusele, et subjektiivne autorite tahe ühist teost luua ei ole määravaks kriteeriumiks ühisautoruse tekkeks.¹⁸²

Eelkäsitletu teeb aga veel keerulisemaks tõsiasi, et kuigi eelseadistuse kasutaja võib oma teose kolmanda isiku eelseadistuse abil luua, on siiski võimalik, et kasutaja on foto- ja videotöötluste valdkonnas piisavalt ekspert, et eelseadistuse kasutust peita läbi eelseadistuse muutmise. Seega, kuigi eelseadistus ning seeläbi ka kolmanda isiku panus, omab suurt rolli teose valmimisel, andes näiteks töötlejale seejuures teatud suuniseid või ideesid, ei pruugi see olla praktiliselt mitte mingil viisil tuvastatav. Seda ka seetõttu, et kolmas isik ei pruugi antud teose kontekstis oma antud panuse kasutamisest isegi teadlik olla. Sellisel juhul on eelseadistuse loojal praktiliselt võimatu tõendada või isegi teada saada, et teos on loodud tema eelseadistuse abil.¹⁸³

Taaskord tuleb arvestada ka autorsuse presumptsiooniga. Vastavalt AutÕS § 29 lg-le 1 isiku, kes avaldab teose oma nime all, autorsust eeldatakse, kuni pole tõendatud vastupidist. Tõendamiskohustus lasub teose autorsuse vaidlustajal ehk eelseadistuse loojal. Seega on eelseadistuse looja kohustatud tõendama, et eelseadistuse äratuntava kasutamise korral ei ole kostja loonud lõppteost üksi, vaid tegemist on ühise loominguga ja hageja on lõppteose ühine autor. Siinkohal on aga kohtupraktikas ka tõendamiskoormust pööratud. Riigikohus on ühisautorsuse tõestamise puhul märkinud¹⁸⁴, et “autoril või õiguste omajal on sageli raske või isegi võimatu tõendada seda, kuidas väidetavalt tema õigusi rikkuv teos on loodud, sealhulgas, kas selle käigus on kasutatud tema teost või mitte.” Seetõttu juhul, kui hageja on toonud esile asjaolud, mis viitavad tema teose kasutamisele hilisema teose loomisel, ja seejuures sellise kasutamise tõenäosust põhistanud, võib olla põhjendatud nõuda kostjalt tõendamist, et hilisema teose loomisel ei ole kasutatud hageja teost ning et tegemist on iseseisvalt loodud teosega. Eeltoodu võiks olla ka relevantne eelseadistuse kasutamise kontekstis, kuivõrd ka sel juhul on praktikas hagejal väga keeruline täielikult tõendada eelseadistuse kasutamist. Olgu siinkohal aga ka öeldud, et olukorras, kus eelseadistuse on töötleja saanud õigusvastaselt, saab

¹⁸¹ Priora, G. Copyright Law and the Promotion of Scientific Networks: Some Reflections on the Rules on Co-authorship in the EU, Queen Mary Journal of Intellectual Property, Vol. 9(2), 2019. Lk 7-9.

¹⁸² Byrd, P. The Tricky Issue of Joint Authorship in Copyright Works, Charles Russell Speechlys, 27.01.2021. Kättesaadav: <https://www.charlesrussellspeechlys.com/en/news-and-insights/insights/intellectual-property/2021/the-tricky-issue-of-joint-authorship-in-copyright-works/> (11.03.2023).

¹⁸³ Steinert, O. Lk 51-52.

¹⁸⁴ RKTko 2-16-8751, punkt 24.2.

eelseadistuste autor ühtlasi väita, et tegemist on autoriõiguse rikkumisega tulenevalt tema eelseadistuse kui teose õigusvastasest kasutamisest.

Järeldub, et eelseadistuse kasutamise läbi tekkiva ühise autorsuse puhul on Eesti õiguse kohaselt keerukas esiteks ühise loomingulise tegevuse tuvastamine tulenevalt ühise autorsuse tahte ja loomeprotsessiga aktiivse seotuse kriteeriumidest. Teiseks on keeruline ka eelseadistuse kasutamise läbi tekkiva ühise autorsuse tuvastamine praktikas. Siiski ei tuleks käesoleva magistr töö autori hinnangul tuvastatava piisava loomingulise panuse korral automaatselt välistada võimalust, et olukorras, kus fotograaf jäädvustab foto ning kasutab selle töötlemiseks kolmanda isiku poolt loodud eelseadistust, saaks kohus autoreid ühiste autoritena käsitleda. Antud töö autori hinnangul saab sellises olukorras ühise autorsuse puudumist pidada ka teatud määral problemaatiliseks. “Ühise loomingulise tegevuse” mõiste sisustamine Eesti autoriõiguse seaduse kontekstis vajab foto- ja videotöötamise valdkonnas laiemat sisustamist. Eeltoodu on tingitud tänapäevaste digitaalsete loomeprotsessi vahendite, nagu eelseadistus, olemusest, mis võimaldavad anda olulist loomingulist panust teose loomisesse ka ilma aktiivse protsessi osalemiseta ja teose loojate vahelise suhtlusega loomeprotsessi vältel.

Olukorras, kus eelseadistuse loonud isik on fotograafile isiklikult teada ning tema ühise autorsuse tahe ja eelseadistuse loomise eesmärk on konkreetset väljendatud, on õiguslik olukord selgem. Näiteks loob ja litsentseerib kolmas isik originaalse eelseadistuse spetsiaalselt tuttavale fotograafile pulmapiltide töötlemiseks. Sellisel juhul on alust arvata, et töödeldud fotode puhul on lõppastmes tegu ühise autorsusega.

Lisaks on vajalik hinnata, kas läbi eelseadistuse kasutamise loodud teose puhul võiks teoreetiliselt tegu olla teosega, mis koosneb osadest, millest igaühel on samuti iseseisev tähendus (kaasautorsus) või moodustab see ühe jagamatu terviku (ühisautorsus). Kuivõrd AutÕS § 30 lg 2 kohaselt loetakse teose osa iseseisvat tähendust omavaks, kui seda saab kasutada sõltumatult selle teose teistest osadest, vajab sisustamist “sõltumatu kasutamise” mõiste. Eelseadistus on sõltumatu ning eraldiseisvalt kasutatav ja teatud juhul käsitletav ka eraldiseisva teosena. Sellegipoolest tingib selle kasutamisel potentsiaalselt ühisautorsuse mitte foto- või audiovisuaalteose ja eelseadistuse kui eraldiseisva teose kombineerimine, vaid eelseadistuse funktsionaalne rakendamine. Seetõttu saab asuda seisukohale, et läbi eelseadistuse kasutamise loodud teos ei ole osadeks jaotatav ning moodustab ühe jagamatu terviku, mistõttu oleks tegu ühisautorsusega.

KOKKUVÕTE

Tehnoloogia areng on foto- ja videograafia valdkonnas aina kiirenevas kasvutrendis. Kaameratehnoloogia on järjest kättesaadavam nii tavatarbijatele, hobifotograafidele kui ka professionaalidele. Ühtlasi on kasvutrendis ka foto- ja videotöötamiseks kasutatavate töötlusprogrammide turg. Eeltoodu on tinginud valdkonna laienemise ning muutumise mitmekesiseks. Aina rohkematel inimestel on võimalik toota kõrge kvaliteediga pilte ja teha seda üha madalamate kuludega. Näiteks ei ole peaaegu iga inimese taskus oleva nutitelefoniga kaamera ning professionaalse eraldiseisva kaamera võimekuse erinevus kunagi olnud väiksem. Fotode ja videote üldine tehniline kvaliteet ning seeläbi ka loomingulise järeltöötamise potentsiaal on seetõttu järjest kõrgem.

Digitaliseerumise ja tehnoloogilise arengu mõjul on muutunud fotograafia loomeprotsessi sisu ning seejuures ka viisid, kuidas loomingut selle erinevates vormides tarbitakse, levitatakse ja turustatakse. Üheks populaarseks turustamise viisiks on saanud sotsiaalmeedia platvormid, mis on loonud uusi võimalusi foto- ja videograafidele, kes saavad oma tööd ning sellega seonduvat oma jälgijaskonnale ja laiemale publikule levitada. Foto- ja videotööstuse ärimudel ei piirdu enam vaid traditsiooniliste instrumentidega nagu teenusena sessioonide pakkumine ja fotoraamatute müük, vaid tekkinud on erinevad digitaalsed võimalused loometöö jagamiseks ja selle turustamiseks. See tähendab, et autoriõigustega kaitstud sisu luuakse ja levitatakse aina enam ning potentsiaalselt autoriõiguslikku kaitset vajavate toodete, olgu selleks loomeprotsessi vaheetapid või lõpptulem, hulk on suurenenud. Eeltoodust tulenevalt omab autoriõigus õigusruumis järjest suuremat tähtsust ning oluline on ka regulatsiooni kaasaskäimine valdkonna iseärasustega ja selles toimuvate muutustega. Samuti on tähtis valdkonna instrumentidega, nagu piltide ja videote töötlemine, seonduv õigusselgus.

Analoogfotograafia ajastul oli nii pildistamise kui ka filmimise protsessi tulemuseks füüsiline filmirull, mis vajab hiljem töötlemist ning näiteks ilmutamist fotopaberile. Käsitledes just analoog foto- ja videograafiale omast ilmutamise protsessi, jõuab ka käesoleva magistritöö keskse probleemi juurde. Tänapäeval toimub foto- ja videotöötlus digitaalselt, mis tagab esiteks töötlusprotsessi laiema kättesaadavuse ning teiseks ulatuslikumad võimalused teoste töötlemiseks. Tänapäevane foto või video kui digitaalfail on igal hetkel ja viisil näiteks arvuti või nutiseadme

abil töödeldav ning seejuures on töötlusprotsess muutunud enamuse digitaalfotode- ja videote valmimisprotsessi lahutamatuks osaks.

Üheks tänapäevasele foto- ja videograafiatööstusele iseloomulikuks tooteks on eelseadistus. Eelseadistus on foto- või video töötlusprogrammi siseste seadistuste fikseeritud kogum, mida saab töötlustarkvaras fotole või videole rakendada nii selle looja kui ka eelseadistuse allalaadinud kolmas isik. Eelseadistused võivad sisaldada erinevaid kohandusi, muu hulgas valgustuse muudatusi, värvitoonide korrektsioone ning kontrastsuse ja teravuse kohandusi. Eelseadistused on kasulikud mitmel viisil: need võimaldavad teha ühtseid kohandusi mitmele fotole, kiirendavad töövoogu ja aitavad luua ühtset töötlusstiili, parandavad foto või video kvaliteeti ning võimaldavad saavutada professionaalse töötlusega samaväärse tulemuse ilma erialaste teadmisteta foto- või videotöötlustest. Eelseadistustes fikseeritud suvandid ei pruugi oma sisult seisneda pelgalt vaid mõne tehnilise parameetri korrigeerimises või pisinüansi muutmises, vaid sisaldavad tihti endas ka väga eristatavaid ja täpseid muudatusi, mis koosnevad mitme parameetri kombinatsiooni oskuslikust kasutamisest. Seetõttu omavad eelseadistused tihti olulist mõju teosele, millel neid rakendatakse.

Kuigi suur osa eelseadistusi jäävad nende koostajatele privaatseteks töövahenditeks, siis on ka hulgaliselt neid, kes müüvad eelseadistusi või eelseadistuste kogumikke edasi kolmandatele isikutele kasutamiseks. Seega on eelseadistuste abil võimalik müüa oma loomingulisi valikuid pilditöötlustes. Foto- ja videograafia eriala praktikas on jõutud olukorda, kus esiteks on töötlusprotsessist saanud foto või video valmimise lahutamatu osa ning teiseks kasutatakse töötlusprotsessis läbivalt ka eelseadistusi. See tähendab, et loomeprotsessi on lisandunud uus vaheetapp ning protsessi on tihti panustanud mitu isikut fotograafi(de)st eelseadistus(t)e loojateni, mistõttu omab tähtsust õiguslik selgus nende instrumentide autoriõigusliku staatuse kohta ning protsessis osalenud isikute õiguste kohta lõppastmes valminud teosele.

Käesoleva magistritöö esimeseks eesmärgiks oli tuvastada, kas teatud originaalsuse kriteeriumidele vastav eelseadistus või eelseadistuste kogumik saab olla käsitletav eraldiseisva, autoriõigustega kaitstud teosena. Seejuures, kuidas laheneb õiguste kuuluvuse küsimus töötlusprogrammi siseselt tehisintellekti abil automaatselt genereeritud eelseadistuste puhul ning kas eelseadistustele kohaldub ka autoriõiguse väline õiguskaitse. Eesmärgiga seonduvalt püstitati kaks hüpoteesi. Esiteks, originaalsuse kriteeriumidele vastav eelseadistus või eelseadistuste kogumik saab olla teosena käsitletav. Teiseks, töötlusprogrammi siseselt

tehisintellekti abil automaatselt genereeritud eelseadistuste kasutamise puhul õiguste kuuluvus ei muutu. Eelseadistuse teosena käsitlemist välistavateks asjaoludeks saab tööst järelduvalt eelkõige pidada objekti tehnilist ja funktsionaalset iseloomu. Töö käigus jõuti aga järeldusele, et eelseadistuse funktsionaalne eesmärk ei ole välistavaks teguriks käsitlemaks seda teosena, kuivõrd funktsionaalsust ja autoriõiguslikku kaitset tuleb eelseadistuse puhul käsitleda eraldiseisvalt. Käsitledes tehnilisust ja sellega vastanduvat loomingulisust eelseadistuse valmimise protsessis, selgus, et eelseadistuse loomise protsess võimaldab piisaval määral autori enese intellektuaalset loomingut, ületamaks originaalsuse künnist. Eelmainitu tuleb kõne alla aga vaid kombineeritud seadistusi ning muid sisulisi kohandusi sisaldavate eelseadistuste puhul. Seejuures on kombineeritud seadistusi mittesisaldavate eelseadistuste autoriõiguslik kaitse vähetõenäoline, kuivõrd antud eelseadistuste loomist dikteerib tehniline funktsioon. Samuti on eelseadistuse osade eraldiseisev kaitse äärmiselt vähetõenäoline, kuivõrd eelseadistuse originaalsus seisneb eelkõige seadistuste kombinatsioonide omavahelises lahutamatus seoses, mitte seadistustes eraldiseisvalt. Seejuures ei ole originaalsust välistavaks teguriks ka asjaolu, et olemuslikult on tegemist töötlusprogrammi siseste, ehk piiratud ja ebatäieliku valikuvabadusega keskkonnas loodavate teostega. Seda seetõttu, et antud keskkond ei sea tehnilise iseloomuga reeglistikku, mille tõttu oleks loominguline valikuvabadus välistatud. Autoriõiguslikku kaitset ei välista ka asjaolu, et eelseadistuse vormi ei saa pidada lõplikult püsivaks tulenevalt näiteks seda kandva programmi uuendustest. Käsitledes eelseadistuse kui teose vormilist tajutavust, selgus, et eelseadistuse puhul tuleb antud aspekti hinnata eelseadistuse kahte väljendusvormi silmas pidades – esiteks fikseeritud programmisestest suvandite ning teiseks eelseadistuse fotole või videokaadrile rakendamise järgse tajutava mõju kaudu.

Töös käsitletust selgus, et eelseadistuste kogumik saab samuti olla teosena kaitstav, olenemata eraldiseisvate eelseadistuste originaalsusest. Kogumiku kaitse eeldab süstematiseeritust ning süstematiseerimiseks eelseadistuste kogumiku kontekstis saab pidada eelseadistuste sidustamist kindla visuaalse stiiliga, kogumikust eelseadistuste jaotust ja nimetamist ning lisaks ka visuaalsest stiilist lähtuvat kogumiku pealkirjastamist. Tehisintellekti abil loodud eelseadistus võib olla käsitletav teosena, kui inimesest autori panus sellesse oli piisavalt loominguline, et ületada originaalsuse künnist. Tulenevalt eelseadistuse vormist tekib praktiline probleem – tehisintellekti abil loodud eelseadistus on sisuliselt täiesti eristamatu inimese poolt loodust, mistõttu on autorsuse ja teose kaitstuse presumptsioonide tõttu võimalik luua eelseadistusi, mida isik müüb oma originaalsete teoste pähe, kuid millel õiguslikult autor

puudub. Eeltoodud autorsuse puudumist, tulenevalt inimese osavõtmatuses, on aga praktiliselt võimatu tõestada. Käsitledes autoriõiguse välist kaitset, selgus, et eelseadistustele või nende kogumikele ei kohaldu andmebaasi *sui generis* kaitse, kuid siiski on avaldamata eelseadistused kaitstavad ärisaladusena. Eeltoodust tulenevalt leiavad kinnitust ka töös esitatud esimesed kaks hüpoteesi.

Töö teiseks eesmärgiks oli tuvastada foto ja videokaadri töötluse vajalik määr tuletatud teose tekkeks. Algne foto või videokaarder kui originaalne looming peab olema töödeldud või kohandatud sellisel määral, et tekiks originaalne tulemus. Käsitletust selgus, et fotograafiateose puhul tuleb tuletatud teose staatuse saamiseks teha sisulisi muudatusi fotograafiateose olemuses. Näiteks ei piisa sellest, kui töötluse käigus eemaldatakse fotolt mõni detail või lõigatakse fotot nii, et mõni fotol kujutatud element kaob, kuivõrd antud muudatused on käsitletavat tehniliste muudatustena. Näiteks foto suuruse muutmise, kvaliteedi tõstmise ja vesimärgi lisamisega ei töödelda teost nii, et tekiks tuletatud teos. Seejuures on aga oluline arvestada, et kui töötlus toimub nii tehnilistes aspektides nagu küljesuhte muutmine või säritus kui ka loomingulistes aspektides nagu koloriit ja kunstlik müra, tuleb mõlema panusega kokkuvõttes tervikuna arvestada, mitte tehnilisi aspekte välistada. Tuletatud teose tekkeks välistav asjaolu fotograafiateose kontekstis ei saa aga olla pelgalt see, et algne foto ja töödeldud foto on näiteks kompositsiooniliselt või muudelt antud pildi põhiomadustelt sarnased. Ilma teatud sarnaste elementideta ei oleks tegu enam sama töödeldava fotoga. Seejuures tuleb aga arvestada, et fototöötlus, olles küll oluline osa lõppteose valmimisest, jääb siiski vaid üheks osaks lõppteose kujunemisest. Seetõttu peab töötlusega lisatud panus eelduslikult omama ka sisulist mõju algse teose autori poolt tehtud loomingulistele otsustele enne järeltöötluse faasi.

Töö kolmandaks eesmärgiks oli tuvastada, kuidas laheneb eelseadistusi kasutades loodud teoste autoriõiguste kuuluvuse küsimus kehtivas Eesti ja Euroopa Liidu õiguses, ehk kellele kuuluvad või peaksid kuuluma läbi eelseadistuse kasutamise loodud teose autoriõigused. Eesmärgiga seondvalt püstitati hüpotees, et Eesti õiguse kohaselt muutub kolmanda isiku eelseadistusi töötlusprotsessis kasutades loodud teoste autoriõiguste kuuluvus ilma kolmanda isiku ja töötleja muu koostööta. Magistritöös käsitletust järeldus, et kolmanda isiku eelseadistuse kasutamise läbi saab kolmas isik anda piisava intellektuaalse panuse teose loomisesse, et ületada ühise autorsuse tekke künnis. Käsitledes aga ühiste autorite loomeprotsessi kulgu ning “ühise loomingulise tegevuse” mõistet, ilmnes, et Eesti kohtupraktikast saab järeldada ühise autorsuse tekkeks vajaliku kriteeriumina osapoolte ühist protsessis osalemist. Seda on aga praktikas, ilma

eelseadistuse looja ja selle abil töötleja otsese kokkupuuteta loomeprotsessi raames, raske saavutada. Osapoolte tahet ühiseks autorsuseks saab eelseadistuste kasutamise kontekstis jaatada vaid üldisel tasandil, kuid määratlemata hulgale isikutele eelseadistusi turustav isik ei oma ühise autorsuse tahet konkreetse loodava teose osas. Kavatsetus ja planeeritus ühise autorsuse teostamisel on aga Eesti kohtupraktika kohaselt keskse tähtsusega. Tulenevalt mõlema osapoolte teadlikkuse puudumisest konkreetse lõppteose loomise osas ei leia ka kinnitust väide, et kolmanda isiku eelseadistust kasutades saaks Eesti õiguse kohaselt kolmandast isikust teose ühine autor ilma eelseadistuse loomise välise aktiivse ühise tegevuseta. Eeltoodust tulenevalt ei leidnud kinnitust töös esitatud kolmas hüpotees. Antud järeldusele jõuab ka Saksa autoriõiguse regulatsioon, kuid näiteks Prantsuse ja Ühendkuningriigi autoriõiguse regulatsiooni kohaselt ei peeta osapoolte ühisautorsuse tahet või eesmärki vajalikuks kriteeriumiks ning eelkäsitletud viisil saab eelseadistuse loojat ühiseks autoriks pidada. Olukorras, kus eelseadistuse loonud isiku ühise autorsuse tahe on konkreetselt väljendatud ja eelseadistus loodud spetsiifilise teose või teoste loomise eesmärgil, saab aga tegu olla eelseadistuse kasutamisest tingitud ühise autorsuse tekkega.

Käesoleva magistritöö neljandaks eesmärgiks oli vajadusel teha töö käigus ettepanekuid regulatsiooni tõlgendamiseks nii Eesti kui ka Euroopa Liidu õiguse kontekstis, korrigeerimaks kehtiva õiguse võimalikke näivaid puudujääke foto- ja videograafia valdkonnas. Antud eesmärgi raames järeldus töös käsitletust eelkõige ühise autorsuse regulatsiooni ühtsuse puudumine liikmesriigiti ning “ühise loomingulise tegevuse” mõiste erinev sisustamine. Seejuures on ka antud mõiste sisustamine Eesti autoriõiguse seaduse kontekstis käesoleva magistritöö autori hinnangul problemaatiline. Töös käsitletust tulenevalt saab asuda seisukohale, et “ühise loomingulise tegevuse” mõiste vajab foto- ja videotöötluste valdkonnas laiemat sisustamist. Seejuures ei piisa mõiste sisustamiseks näiteks Eesti kohtupraktikas oluliseks peetud aktiivsest loomeprotsessist osavõtmisest. Eeltoodu on tingitud tänapäevaste digitaalsete loomeprotsessi vahendite, nagu eelseadistus, olemusest, mis võimaldavad anda olulist loomingulist panust teose loomisesse ka ilma aktiivse protsessis osalemiseta ja teose loojate vahelise otsese suhtluseta. Ühtlasi vajaks autoriõiguse regulatsioonis täpsemat sisustamist ja õigusselgust “ühise autorsuse tahte” mõiste. Seda nimelt olukorras, kus isiku loominguline panus on võtnud objektiivse vormi (eelseadistus) ning on selle vormi kaudu ka levitav ja kolmandate isikute poolt sõltumatult kasutatav.

THE COPYRIGHT OF IMAGE EDITING AND USE OF PRESETS IN THE FIELD OF PHOTOGRAPHY AND VIDEOGRAPHY

ABSTRACT

The development of technology in the field of photography and videography is in an accelerating growth trend. Camera technology is becoming increasingly more accessible to ordinary consumers, hobbyists, and professionals alike. Meanwhile, the market for photo and video editing software is also growing. This has led to the expansion and diversification of the industry. As a result, the overall technical quality of photos and videos, and therefore the potential for creative post-processing, is increasing.

As a result of digitization and technological development, the creative process of photography has also changed, as have the ways in which creative work in various forms is consumed, distributed, and marketed. One popular way of marketing has been through social media platforms, which have created new opportunities for photographers and videographers to distribute their work to their followers and a wider audience. The business model of the photo and video industry no longer relies solely on traditional instruments such as offering sessions as a service or selling photo books. Different digital options for sharing creative work and marketing it have emerged. This means that copyrighted content is being created and distributed increasingly, and the number of potentially copyright-protected products, whether they be intermediate stages in the creative process or the final product, is increasing. Therefore, copyright has become increasingly important in the legal domain, and it is important to keep up with the regulations and changes in the industry's specifics. It is also important to have legal clarity regarding the industry's instruments, such as image and video processing.

Nowadays, photo and video processing is digital, which ensures wider accessibility of the editing process and greater possibilities for editing itself. The modern photo or video as a digital file can be processed at any time and in any way using a computer or mobile device and the editing process has become an integral part of the production process of most digital photos and videos. A product characteristic of the modern photo and video industry is a preset. Presets are a fixed set of internal settings within a photo or video processing program that can be applied to a photo or video in the processing software by both its creator and a third party who has downloaded the preset. Presets may contain various adjustments, including changes in lighting,

color correction, and adjustments to contrast and sharpness for example. Presets are useful in several ways: they allow for consistent adjustments to multiple photos, speed up the workflow, help to create a uniform editing style, improve the quality of photos or videos, and allow for professional-grade editing results without specialized knowledge of photo or video editing. Presets may not only consist of simply adjusting a technical parameter or a minor nuance, but often include very distinct and precise changes that involve skillful use of multiple parameters. Therefore, presets often have a significant impact on the work to which they are applied.

Although many presets remain private tools for their creators, there are also many who sell presets or collections of presets to third parties for use. Thus, it is possible to sell creative choices in image editing through presets. In photography and videography practice, the editing process has become an integral part of the production process, and presets are used continuously in the editing process. This means that a new intermediate stage has been added to the creative process, and several people have often contributed to the process, from the photographers to the creators of the presets, making it important to clarify the legal status of these instruments in terms of copyright and the rights of the individuals involved in the creation of the final work.

The first goal of this master's thesis was to determine whether a preset or a collection of presets that meets certain originality criteria can be considered a separate, copyright-protected work. In addition, the issue of ownership of rights in the case of presets generated automatically by artificial intelligence within the editing program was addressed, as well as whether presets could also have external legal protection besides copyright protection. Two hypotheses were put forward in this regard. First, a preset or collection of presets that meets the originality criteria can be considered a work. Second, the ownership of rights does not change in the case of using presets generated automatically by artificial intelligence within the editing program. The technical and functional nature of a preset can be considered the primary reason that excludes the consideration of a preset as a work. However, it was concluded that the functional purpose of a preset should not be considered as an exclusive criterion for its consideration as a work or for its copyright protection. The functional aspects and copyright protection of a preset must be considered separately. By considering the technical nature and the opposing creative nature in the process of developing presets, it became clear that the nature of presets allows the author's sufficient intellectual creativity to surpass the threshold of originality. However, this only applies to presets that contain combined configurations and other substantive parameters. For presets that do not contain combined configurations, the likelihood of copyright protection is

low since the creation of such presets is dictated by technical function. It is also highly unlikely that individual parts of presets will be protected since the originality lies primarily in the inseparable connection between the various configurations, not in the individual configurations themselves. Furthermore, the fact that presets are created in a processing program's limited environment with restricted freedom of choice does not exclude originality. The limited freedom of choice within an editing program is not dictated by such technical rules that would exclude creative freedom. The fact that the form of presets cannot be considered permanently fixed due to updates to the program carrying it also does not exclude copyright protection. Regarding the formal perceptibility of presets as a work, it became apparent that this aspect must be evaluated with respect to both the fixed program options and the perceptible effect resulting from the application of the pre-settings to a photograph or video frame.

From the work, it became clear that a collection of presets can also be protected as a work, regardless of the originality of individual presets. Protection of the collection requires systematization, which in the context of a preset collection can be considered as the cohesion of presets with a certain visual style, the organization of presets within the collection as well as naming the presets, and the titling of the collection based on a certain visual style. A preset created with the help of artificial intelligence can be considered a work if the human author's contribution was sufficiently creative to surpass the threshold of originality. However, a practical problem arises due to the form of the preset – a preset created solely by artificial intelligence is essentially indistinguishable from one created by a human. This makes it possible for someone to sell presets as original works, without actually having legal authorship. It is also practically impossible to prove the lack of human involvement. Regarding legal protection besides copyright, it was found that the *sui generis* protection of databases does not apply to presets or preset collections, but unpublished presets are protectable as trade secrets. Thus, the first two hypotheses presented in the work are confirmed.

The second objective of the work was to determine the necessary degree of processing of a photo or video frame for the creation of a derivative work. The original photo or video frame as an original creation must be processed or adapted to such an extent that an original result is produced. In order to obtain the status of a derivative work for a photographic work, substantial changes must be made to the essence of the photographic work. For example, simply removing a detail from a photo or cutting a photo so that a depicted element disappears during processing is not enough, as these changes can be considered as technical changes. For instance, resizing

a photo, improving its quality, and adding a watermark does not process the work to the extent that a derived work is created. However, it is important to note that when processing a photo, both technical aspects such as aspect ratio and exposure, and creative aspects such as color and artificial noise, should be taken into account as a whole, rather than excluding the technical aspects. The fact that excludes the creation of a derivative work in the context of a photographic work cannot simply be that the original photo and the processed photo are inherently similar, for example, in terms of composition or other fundamental properties of the image. Without certain similar elements, the processed photo would no longer be derived from the same original photo. However, it must be noted that photo editing, although an essential part of the final work, is only one part of the process. Therefore, the contribution added through editing must also have a substantive impact on the original creative decisions made by the author before the post-processing phase.

The third objective of the work was to identify how the question of ownership of copyright in works created using presets is resolved in the current Estonian and European Union law, or to whom the copyright of a work created through presets should belong. With this goal in mind, a hypothesis was put forward that, according to Estonian law, the ownership of the copyright in works created by an editor using presets by a third party, changes the copyright ownership even when there's no further cooperation between the third party and the editor. The conclusion drawn from the thesis is that by using presets created by a third party, the third party can provide sufficient intellectual contribution to the creation of a work to exceed the threshold for the creation of joint authorship. However, when considering the creative process of joint authors and the concept of "joint creative activity," it became clear that Estonian case law suggests the participation of parties in the process as a necessary criterion for the creation of joint authorship. Without the involvement of the preset creator and the editor, it is difficult to achieve this in practice. The will of the parties to joint authorship can be acknowledged only in a general sense in the context of using presets, but the person marketing the presets does not necessarily have the will for joint authorship for a specific work to be created by an undefined group of individuals. The intention and planning of joint authorship are of central importance in Estonian case law. Due to the lack of awareness on the part of both parties regarding the creation of a specific work, the assertion that a third party can become a joint author of a work under Estonian law by using presets without active joint activity outside the creation of the presets is not confirmed. As a result, the third hypothesis presented in the work was not confirmed. This conclusion is also reached under German law, but under the copyright regulations of France

and the United Kingdom, for example, the parties' will or goal for joint authorship is not considered a necessary criterion, and the creator of the preset can be considered a joint author in the manner described above. However, in a situation where the person who created the preset is known to the editor and their joint authorship intention is specifically expressed and the preset is created for the purpose of creating specific works, joint authorship can indeed be the result of using the preset.

The fourth objective of this master's thesis was, if necessary, to make suggestions during the course of the work for the interpretation of regulations in the context of both Estonian and European Union law, to correct possible apparent deficiencies in the field of photography and videography. Within this objective, the conclusion drawn from the work mainly concerns the lack of consistency in the regulation of joint authorship among member states and the different interpretations of the concept of "joint creative activity," including its interpretation in the context of Estonian copyright law. It can be argued that joint creative activity in the field of photo and video editing requires a broader interpretation than, for example, active participation in the creative process, which has been considered important in Estonian case law. This is due to the nature of modern digital creative process tools, such as presets, which allow for significant creative contributions to the creation of a work even without active participation in the process and without direct communication between the creators of the work. Additionally, the regulation requires more precise interpretation and legal clarity of the concept of "will" in the context of joint authorship in situations where a person's creative contribution has taken objective form (such as presets) and is also distributable and usable by a third party.

KASUTATUD KIRJANDUS JA MUUD ALLIKAD

1. Adobe. Adobe üldised kasutustingimused, Adobe koduleht 09.09.2022. Kättesaadav: <https://www.adobe.com/ee/legal/terms.html> (11.03.2023).
2. Adobe. Parimad Lightroomi presetid. 2023. Kättesaadav: <https://www.adobe.com/ee/products/photoshop-lightroom/lightroom-presets.html> (22.02.2023).
3. Alvarez, L. M., David, J. jt. Image Manipulation Practices Through the History and Evolution of Photography. - Ediciones Universidad de Caldas 2017. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/333672206_Image_Manipulation_Practices_Through_the_History_and_Evolution_of_Photography?fbclid=IwAR3bV4ku2W2ogDtKd4b_z5EBFEQHpmuAMa5sOaQtEpNQ1_3DMoxdBER5wI (11.03.2023).
4. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu seletuskiri. 2014. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_seaduse_seletuskiri_0.pdf (11.03.2023).
5. Blue Sky Graphics. Do All Professional Photographers Edit Their Photos?. 3. mai 2021. Kättesaadav: https://blueskygraphics.co.uk/do-all-professional-photographers-edit-their-photos/#Manipulation_of_photographs (11.03.2023).
6. Bristows. Cofemel v G-Star Raw (C-683/17) and its effect on UK copyright law before and after Brexit. Bristows LLP. 15.04.2020. Kättesaadav: https://www.bristows.com/viewpoint/articles/cofemel-v-g-star-raw-c-683-17-and-its-effect-on-uk-copyright-law-before-and-after-brexid/#_ftn1 (11.02.2023).
7. Byrd, P. The Tricky Issue of Joint Authorship in Copyright Works, Charles Russell Speechlys, 27.01.2021. Kättesaadav: <https://www.charlesrussellspeechlys.com/en/news-and-insights/insights/intellectual-property/2021/the-tricky-issue-of-joint-authorship-in-copyright-works/> (11.03.2023).
8. Chiariglione, L . What is the difference between an image and a video frame? Leonardo's 14.10.2019. Kättesaadav: <https://blog.chiariglione.org/what-is-the-difference-between-an-image-and-a-video-frame/> (11.03.2023).
9. Creative Roamers. Presets. Kättesaadav:

- <https://www.creativeroamers.com/en/presets-old?fbclid=IwAR2oZ6-etQcEYBGY-AIwmaTKnx20BuwzWznfmiL0xZsLGw-Fybfx4NaeYpY> (25.10.2022).
10. Derclaye, E. CJEU decides that the originality level is the same for all copyright works, including works of applied art. - Kluwer Copyright Blog 18.09.2019. Kättesaadav: <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/09/18/cjeu-decides-that-the-originality-level-is-the-same-for-all-copyright-works-including-works-of-applied-art/> (11.03.2023).
 11. Digital Synopsis. How Humans React To different Colors, 2019. Kättesaadav: <https://digitalsynopsis.com/design/color-meanings-theory-psychology/> (22.11.2022).
 12. Eesti keele seletav sõnaraamat, Eesti Keele Instituut, Tallinn 2009. Kättesaadav: <http://www.eki.ee/dict/ekss/ekss.html> (11.03.2023).
 13. Ekstrom, M.P. Digital Image Processing Techniques. - Academic Press 1984.
 14. Ficsor. Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms. WIPO Publication No 891(E), 2003. Kättesaadav: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=361> (11.12.2022).
 15. Firsthand. Photography Industry Outlook. 2023. Kättesaadav: <https://firsthand.co/industries/photography/industry-outlook> (21.02.2023).
 16. Halford, E. A New Type of Theft - Can Post Production Settings be Owned?. - Digital Photography School 2020. Kättesaadav: <https://digital-photography-school.com/a-new-type-of-theft-can-post-production-settings-be-owned/> (21.03.2023).
 17. Hanson, M. jt. Intellektuaalomandi õppematerjal. - Eesti Intellektuaalomandi ja Tehnoloogiabiirde Keskus 2016.
 18. Harrington, R. What is a Lookup Table (LUT). - Skylum 2021.
 19. Hein, M. Andmebaasi mõiste ja kasutusvaldkonnad. Kollis. Lk 1. Kättesaadav: <https://www.kollis.pri.ee/topicfiles/16.pdf> (22.01.2023).
 20. Hugenholtz, P. Copyright and Artificial Creation: Does EU Copyright Law Protect AI-Assisted Output? IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law. 2021. Kättesaadav: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-021-01115-0?fbclid=IwAR1jBzcJRFS4WprMDGtqApRSyDKI8NoPR4nPJdFmbOHB3xeZh66f15MfJ0> (10.03.2023).
 21. Hughes, J. The Photographer's Copyright - Photograph as Art, Photograph as Database. lk 402. - Harvard Journal of Law & Technology. Volume 25, Number 2 kevad 2012. Kättesaadav:

- <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/hjlt25&i=351> (21.03.2023).
22. Kamocki, P. Copyright Law Overview. - Common Language Resources and Technology Infrastructure 2022. Kättesaadav:
<https://www.clarin.eu/content/clic-overview-copyright-law> (08.12.2022).
23. Kelli, A. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu ja seletuskirja esialgne lähtematerjal.
24. Kozlov, A. Teose originaalsuse ja loomingulise kriteerium. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool, 2015.
25. Lepik, G. Teose originaalsus Eesti ja Euroopa autoriõiguses. Tartu: Juridica IX, 2015.
26. Lucid Vision Labs. Understanding digital image sensors, Lucid Vision Labs. Oktoober 2022. Kättesaadav:
<https://thinklucid.com/tech-briefs/understanding-digital-image-sensors/> (07.10.2022).
27. Malovic, N. Swedish Supreme Court says that painting based on photograph is new and independent creation and hence ... non-infringing, IPKat 19.03.2018, Kättesaadav:
https://ipkitten.blogspot.com/2018/03/swedish-supreme-court-says-that_19.html (01.03.2023).
28. Manic, M. Marketing Engagement Through Visual Content. Transilvania University of Braşov. Märts 2023. Kättesaadav:
https://www.researchgate.net/publication/290084483_Marketing_Engagement_Through_Visual_Content (08.12.2022).
29. McCutcheon, J. The Concept of the Copyright Work under EU Law: More Than a Matter of Taste. - The University of Western Australia Law School 30.07.2019. Kättesaadav:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3428844 (01.03.2023).
30. MTÜ Autor. autor.ee. 2021. Veebilehel: <http://www.autor.ee/teose-tunnused/> (03.10.2022).
31. Namm, K. Autoriõiguste kaitse ja rahvusvaheline võltsimisvastane kaubandusleping. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2012. Kättesaadav:
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/26144/namm_keiu.pdf (01.03.2023).
32. O'Hagan, S. What next for photography in the age of Instagram. The Guardian. Oktoober 2022. Kättesaadav: (10.12.2022).
<https://www.theguardian.com/artanddesign/2018/oct/14/future-photography-in-the-age-of-instagram-essay-sean-o-hagan> (01.03.2023).

33. Palm, G. Autoriõiguslikult kaitstava väljendusvormi eristamine mittekaitstavatest ideedest ja funktsioonidest arvutiprogrammide valdkonnas. Tartu Ülikool, 2016.
34. Pisuke, H. Autoriõiguse seaduse eesmärk ja ülesanded. - Juridica VII, 2012.
35. Pisuke, H. Tõlkimine ja intellektuaalne omand: mõned seosed ja suundumused. Juridica 5/2020.
36. Reichmann, M. Making the Transition from Film to Digital. - Adobe Systems Incorporated 2006. Kättesaadav: (08.12.2022).
https://www.adobe.com/digitalimag/pdfs/phscs2ip_filmtodig.pdf
37. Reinmaa, T. Fotod autoriõiguses. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2015. Kättesaadav:
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48186/reinmaa_ma_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y (01.03.2023).
38. Rosati, E. Italian Supreme Court holds that an unauthorized derivative work may be both infringing and protectable, IPKat 2018. Kättesaadav:
<https://ipkitten.blogspot.com/2018/10/italian-supreme-court-holds-that.html> (22.01.2023).
39. Rosentau, M. Intellektuaalse omandi õigused infotehnoloogia valdkonnas. Infotehnoloogilise loomingu olemus, Juridica III/2008.
40. Priora, G. Copyright Law and the Promotion of Scientific Networks: Some Reflections on the Rules on Co-authorship in the EU, Queen Mary Journal of Intellectual Property, Vol. 9(2), 2019.
41. Sganga, C. The notion of "work" in EU copyright law after Levola Hengelo: one answer given, three question marks ahead. - European Intellectual Property Review detsember 2018. Kättesaadav:
https://www.researchgate.net/publication/330638823_The_notion_of_work_in_EU_copyright_law_after_Levola_Hengelo_one_answer_given_three_question_marks_ahead (01.03.2023).
42. Soontaga, P. Muusikateose hindamiskriteeriumid autoriõiguses. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool 2016.
43. Spitz, B. Derivative works: the Adventures of Koons and Tintin in French copyright law, Kluwer Copyright Blog, 01.09.2021. Kättesaadav:
<https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2021/09/01/derivative-works-the-adventures-of-koons-and-tintin-in-french-copyright-law/> (20.10.2022).

44. Steinert, O. Tarkvara poolt loodud teose autorsus. Magistritöö. Tartu Ülikool 2019.
Kättesaadav:
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/64761/steinert_ma_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.02.2023).
45. Tabrez, A; Snehil, S. Significance of Fixation in Copyright Law. - SSRN 12.05.2011.
Kättesaadav: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1839527
(02.03.2023).
46. Technavio, Photo Editing Software Market share to register a growth of USD 542.87 Mn at a CAGR of 9.27%. 28.04.2022. Veebilehel: <https://www.prnewswire.com/news-releases/photo-editing-software-market-share-to-register-a-growth-of-usd-542-87-mn-at-a-cagr-of-9-27-increasing-smartphone-penetration-owing-to-the-availability-of-low-cost-smartphones--to-boost-market-growth--technavio-301534490.html>
(01.12.2022).
47. Vahlberg, J. Tehisintellekti loomingu autoriõiguslik kaitse. Magistritöö. Tartu Ülikool 2017.
Kättesaadav:
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/56622/vahlberg_jaanaaron.pdf?sequence=1&isAllowed=y (11.01.2023).
48. Varik, J.K. Teoste digiteerimine ja selle aktuaalsed autoriõiguslikud probleemid. Tartu Ülikool, 2014.
49. Wall, E. J. A dictionary of photography: for the amateur and professional photographer. Hazell, Watson, & Viney 1889. Kättesaadav:
https://archive.org/details/dictionaryofphot00wall_3/page/36/mode/2up (05.01.2023).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

50. 12. detsember 2006. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2006/116/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta. - L 372/12.
51. 22. mai 2001. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. - L 167/10.
52. Act on copyright in literary and artistic works, Rootsi justiitsministeerium, 2013.
Kättesaadav: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/290912> (16.02.2023).

53. Autoriõiguse seadus – RT I, 29.06.2022, 16.
54. Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. - RT II 1994, 16, 49.
55. Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II 1994, 16/17, 49.
56. Ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seadus – RT I, 07.12.2018, 2.
57. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 96/9/EÜ, 11. märts 1996, andmebaaside õiguskaitse kohta. - L 77/20.

KASUTATUD KOHTULAHENDID

Euroopa Kohtu praktika

58. EKo C-145/10, *Painer vs Standard VerlagsGmbH ja teised*, ECLI:EU:C:2011:798.
59. EKo C-145/10, *Painer vs Standard VerlagsGmbH ja teised*, ECLI:EU:C:2011:239, kohtujurist V. Trstenjak ettepanek.
60. EKo C-160/15, *GS Media BV versus Sanoma Media Netherlands BV jt.* ECLI:EU:C:2016:644.
61. EKo C-161/17, *Land Nordrhein-Westfalen versus Dirk Renckhoff*, ECLI:EU:C:2018:634.
62. EKo C-203/02, *The British Horseracing Board Ltd jt versus William Hill Organization Ltd*, ECLI:EU:C:2004:695.
63. EKo C-306/05 *Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) versus Rafael Hoteles SA*, ECLI:EU:C:2006:764.
64. EKo C-310/17, *Levola Hengelo BV v Smilde Foods BV*, EU:C:2018:899.
65. EKo C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace versus Ministerstvo kultury*, ECLI:EU:C:2010:816.
66. EKo C-403/08 ja C-429/08, liidetud kohtuasjades *Football Association Premier League Ltd jt. versus QC Leisure jt ja Media Protection Services Ltd vs Murphy* ECLI:EU:C:2011:631.
67. EKo C-466/12, *Svensson jt versus Retriever Sverige AB*, ECLI:EU:C:2014:76.
68. EKo C-476/17, *Pelham jt*, ECLI:EU:C:2019:624.
69. EKo C-5/08, *Infopaq International A/S versus Danske Dagblades Forening*, ECLI:EU:C:2009:465.
70. EKo C-604/10, *Football Dataco Ltd jt.* ECLI:EU:C:2012:115.

71. EKo C-683/17, *Cofemel – Sociedade de Vestuário SA versus G-Star Raw CV*, ECLI:EU:C:2019:721.
72. EKo C-833/18, *Brompton Bicycle Ltd versus Chedech/Get2Get*, ECLI:EU:C:2020:461.
73. EKo C-469/17, *Funke Medien NRW GmbH versus Bundesrepublik Deutschland*, ECLI:EU:C:2019:623.
74. EÜKo T-185/19 *Public.Resource.Org, Inc. ja Right to Know vs Euroopa Komisjon* CLG ECLI:EU:T:2021:445.

Eesti kohtupraktika

75. HMKo 2-09-63661.
76. HMKo 2-09-70939.
77. HMKo 2-11-52398.
78. HMKo 2-18-7060.
79. RKTko 2-14-56641.
80. RKTko 2-16-1988.
81. RKTko 2-16-8751.
82. RKTko 2-17-14515.
83. RKTko 3-2-1-167-04.
84. RKTko 3-2-1-27-10.
85. RKTko 3-2-1-60-98.
86. RKTko 3-2-1-71-12.
87. RKTko 3-2-1-84-98.
88. RKTko III-2/1-93/95.
89. TlnRnKo 2-01-206.
90. TlnRnKo 2-07-31897.
91. TlnRnKo 2-07-7196.
92. TlnRnKo 2-08-13577.
93. TlnRnKo 2-09-23863.
94. TlnRnKo 2-09-63661.
95. TlnRnKo 2-17-14515.
96. TrtRnKo 2-19-3025.

Muu kohtupraktika

97. Itaalia Kassatsioonikohus (Corte Suprema di Cassazione), *Ralph versus Mediaset and Others*, otsus 14635/2018.
98. Rootsi ülemkohtu 21.02.2017 lahend T 1963–15, JL versus MA.
99. Ühendkuningriigi Court of Appeal (Civil Division) otsus asjas *Hyperion Records Ltd vs. Sawkins*, 19.05.2005, EWCA Civ 565, Kättesaadav: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff70f60d03e7f57ea6ef5> (04.03.2023).